GAL-ED.

Grabsteininschriften

des

prager isr. alten Friedhofs

mit

biographischen Notizen,

herausgegeben

von

Koppelmann Lieben.

Prag 1856.

Buchdruckerei des M. J. Landau in Prag, N. C. 922—1.

Vorwort.

Wenn Gelehrte wie Joh. Christ. Wolf und Joh. Heinrich Hottinger den Abschriften hebräischer Epitaphien in der Ahnung ihres inhaltlichen geschichtlichen Stoffes in ihren Werken einen Platz einräumten; wenn der eigentliche Vater der jüdischen Literärhistorik Dr. Zunz auf ihre Wichtigkeit und Bedeutung einen solchen Werth legte, daß er die bisherige Vernachläßigung der Denkmäler jüdischer Friedhöfe rügt, und die Erhaltung derselben so wie die Veröffentlichung ihrer Inschriften als eine religiöse und wissenschaftliche Pietät bezeichnet, so ist die Herausgabe vorliegender Sammlung als ein kleiner Schritt zur Erfüllung unserer versäumten Gemüthspflichten nicht bloß gerechtfertigt, sondern auch geboten.

Es reihet sich dieselbe denen von Luzzatto, Dr. L. Lewison, L. Aug. Frankel nicht unwürdig an, da sie einem von Sagen und Legenden umrankten Friedhof, einem Friedhofe, welcher durch seine romantische

Erscheinung und hohes Alter die Aufmerksamkeit nicht allein der Künstler und Forscher sondern auch jedes gebildeten Reisenden auf sich ziehet, dem Friedhofe einer jüd. Gemeinde entnommen, welche bereits **1096** mit den ältesten Gemeinden Deutschlands: Speier, Mainz, Worms rc. rc. genannt wird, im Jahre **1689** fast alle geschichtlichen Dokumente durch den großen Brand eingebüßt, und diese stummen Zeugen der Vergangenheit die wichtigsten übrig gebliebenen Quellen, für die noch zu erwartende Geschichte derselben, sein dürften.

Den Grundstein zu dieser Sammlung legte mein sel. Schwiegervater Moses Wolf Jeiteles, der im Jahre 1828 die Idee hiezu faßte und das Werk begonnen; anderweitige Berufsgeschäfte jedoch und sein hohes Alter traten ihm hindernd entgegen. Als Nachfolger in seinem Amte als Aktuar der Beerdigungs-Brüderschaft, nahm ich vor wenigen Jahren den abgerissenen Faden wieder auf, wobei ich das bereits Vorhandene einer nochmaligen Durchsicht und Vergleichung mit dem Originale unterzog. Nur beflissen, mit der strengsten Treue und

Genauigkeit des Vorgefundene wiederzugeben, habe ich mich von allen subjektiven Räsonnements über äußere Form, Schrift, Alter der Grabsteine fern gehalten, die Lücken mit Punkte ausgefüllt, die muthmaßlichen Ergänzungen mit Klammern versehen.

Es ist dies die erste mit vieler Mühe und Zeitaufwande verbundene Ausbeute des mit unzähligen Grabmonumenten übersäeten Friedhofs, der, so mir Gott Kraft verleihet, weitere folgen sollen.

Die durch besondere Gefälligkeit des gelehrten Freundes Herrn Simon Hock mir mitgetheilten Adnotationen biographischen Inhalts quellenmäßig dargestellt, schließen sich diesem Beitrag zur Alterthumskunde gewiß als dankenswerthe Beigabe an.

Der humane Zweck des Werkchens, welches noch mit einer Einleitung des gefeierten Alterthumsforschers und Kritikers Herrn Oberrabbiners Rappoport geschmückt ist, sichert demselben zu Gunsten der noch aufzunehmenden Inschriften des hiesigen Friedhofes eine freundliche Aufnahme,

GAL-ED.

Grabsteininschriften

des

prager isr. alten Friedhofs

mit

biographischen Notizen

herausgegeben

von

Koppelmann Lieben.

Prag 1856.

Buchdruckerei des M. J. Landau in Prag, N. C. 922—1.

Alphabetisches-Register.

Chronologisches Register.

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Israel Sohn Isaias Hurwitz	שכ"ט	1568	122	64
Moses Sohn Joels	—	—	—	65
Moses Sohn Abraham's Ketzil	של"א	1571	23	10
Israel Sohn des Salmen Isaias Hurwitz	של"ג	1572	89	42
Abraham Sohn Arons Stroi	של"ה	1574	40	17
Mendl Wolf S. David's	שמ"א	1581	41	—
Joseph Sohn Izchak Melnik	שמ"ב	—	15	7
Izchak Sohn Isaias Melnik	שמ"ג	1583	14	6
Eisik Margolis Sohn Moses	—	—	75	29
Pawa Tochter Trestel's	שמ"ד	—	109	58
Jakob Sohn Nathan's	—	1584	47	20
Rachel Tochter Samuel's Kohen	שמ"ה	1585	95	46
Abo More Sohn Elias Chalfen Rofe	שמ"ו	1586	168	84
Jona Sohn Maier Pfefferkorn	—	—	137	70
Salomon Geronim Sohn Josua's	ש"נ	1590	170	84
Maier Sohn Eliesers	—	—	26	11
Menachem Sohn Jakob's	שנ"א	—	169	84
Sorl Tochter Maier Reitl	—	1591	68	28
Mordechai und Bezalel Kohanim	—	—	25	10
Muskat Tochter Chaim Pardubitz	שנ"ג	1593	73	29
Bela Tochter Moses Levite	שנ"ד	1594	55	22
Izchak Sohn Naphtalis	—	—	57	—
Elieser Sohn Naphtalis	—	—	—	—
Moses Aron Sohn Naftali's	—	—	—	—
Salomon Sohn Izchak's Mitá	—	—	58	23
Frau Niminisl	—	—	71	28
Abraham Sohn Jechiel's	שנ"ה	1596	61	24
Jakob Sohn Jizchak Rofé	—	—	112	59
Nathan Sohn Izchak Rofé	שנ"ו	—	113	—
Matrona Tochter Isaias Marle	—	—	79	31
Maier Sohn Hirsch's Koppa	שנ"ז	1597	22	9
Jechiel Sohn Josef Jeruschalmi	שנ"ח	1598	92	44
Josef Sohn Israels Hurwitz	שנ"ט	—	78	30
Elieser Morawtschek	—	1599	148	75
Petachja Hasofer	—	—	152	77

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Israel Sohn Josef Herinitz	שנ"ט	1599	78	30
Weibel Weißwasser	ש"ס	—	72	29
Maier Sohn Joseph's Brandeis	—	1600	142	72
Mordechai Sohn Samuel's Meisel	שס"א	1601	16	7
Dresil Tochter Izchak Kohen	שס"ב	1602	150	76
Pessel Gattin ... Geronims	שס"ג	—	161	82
Sara Gattin Josef's Kohen	שס"ו	1606	100	53
Isaias Löwi Hurwitz	שס"ו	—	129	67
Moses Sohn Abraham's Schad	—	1607	144	73
Josef Sohn Israel's Kizingen	—	—	123	65
Abigdor Sohn Moses Margolis	שס"ח	1608	74	29
Chaim Sohn Eisik's Melnik	—	—	124	66
Seligman Gans	שס"ט	—	17	8
Jehuda Sohn Bezalel's	—	1609	8	3
Abraham Sohn Salomon	ש"ע	1610	162	82
Perl Tochter Samuel's	—	—	8	3
Kalman Sohn Moses	שע"ג	1613	63	24
David Gans	—	—	9	4
Jecheskia Schames S. Lamel's	שע"ד	—	90	43
Lam Hurwitz	—	—	—	—
Schemaja Sohn Ebrils Geronim	שע"ו	1616	161	81
Abraham Sohn Jakob Nathan	—	—	120	64
Salomon Efraim Lentschitz	שע"ט	1619	10	4
Chaja Tochter Abraham's	שפ"א	1621	46	20
Secharja Mendl Sohn Chaim's	—	—	—	—
Isak S. Moses Popper Kohen	שפ"ב	1622	166	83
Sara Tochter Moses Salkind	שפ"ג	—	165	—
Hirsch Darschan S. Salomon's	שפ"ד	1624	11	5
Freidel Tocht. Jakob Bas-schewa	—	—	84	37
Hendel Gattin Moses Dajan	—	—	111	58
Beer Sohn Simon's Chasan	שפ"ו	1625	140	71
Moses Dajan	—	—	111	59
Epstein Jokel	שפ"ה	—	12	6
Jakob S. Moses Aron Teomim	שפ"ח	1627	42	18
Moses Sohn Eisik Margolis	—	—	104	55
Elkel Tochter Isaias Teomim Lämel	—	1628	27	11

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Eßriel Sohn Baruch Schames	תכ"ח	1665	156	79
Ruben Sohn Hoschki's	תל"ג	1673	83	36
Beer Sohn Salomons Fanta	תל"ו	1676	147	74
Simon Spira	ת"מ	1679	31	13
Menachem Mazzerato Doktor	—	1680	35	15
Salomon Sohn Moschel's	תמ"ט	1689	59	23
Aron Schlakiwerth	תנ"ד	1694	159	80
Menachem Mendel Chaji's	תנ"ה	1695	155	78
Israel Sohn Josef's Chajis	—	—	—	—
Napthali Sohn Jizchak's	תנ"ח	1698	93	44
Sara Tochter David Koreff	תס"ה	1705	87	42
Chaja Tochter Jechiel Lurja	תס"ו	1706	60	23
Phöbus Sohn Eleasar Manlis	—	1707	87	41
Gadel Sohn Esriel Schames	תס"ח	—	156	79
Moses Chajim S. Leser Todros	תס"ט	1709	83	36
Menachem Spira	ת"ע	1710	107	57
Arje Löw Sohn Elias Spira	תע"ב	1712	96	48
Elias Spira Sohn Wolf's	—	—	—	46
Jona Sohn Elias Bunzel	תע"ג	—	32	14
Moses Nikolsburg	תע"ד	1713	36	16
Sprinzel Tochter David Ulm's	—	1714	131	68
Simon Sohn Jakob Bakofen	—	—	98	50
Mirl Tochter Aron Schlakiwerth	תע"ה	—	159	80
Benjamin W. A. Spira	—	1715	85	39
Benjamin W. Simon Spira Gaon	—	—	65	25
Löw Sohn Esriel Schames	תע"ו	1716	157	79
Muskat Taußig Tochter David Chaid	תע"ט	1719	146	74
Ester Tochter Jakob Koppel	תפ"א	1720	85	39
Samuel Sohn Mendl Joß	—	1721	45	19
Aron J. M. Spira	תפ"ד	1723	66	26
Mordechai Model Riß	תפ"ח	1727	135	69
Salomon Sohn Benedikt Emrich	תפ"ט	1729	39	17
David Oppenheim	תצ"א	1736	80	31
Samuel Sohn Elias Spira	ת"ק	1740	97	49
Berman Sohn Wolf Fürth	תק"א	—	105	56
Rebeka Tochter Elias Spira	—	—	—	—

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Eliezer Sohn Jakob Duschenes	תק"ב	1742	103	55
Moses Sohn Salomon's Arzt	—	—	39	17
Löw Katz Reiterls	—	—	37	16
Abraham Sohn Salomons Po=stelberg	תק"ו	1746	34	15
Moses J. Sohn Jechiel M. Spira	תק"י	1749	94	45
Samuel Lasch	תקי"ב	1752	86	39
Jakob M. Wiener	תקי"ד	1754	101	53
Efraim Sohn Maier Fischel	—	—	108	58
R. Maier Fischel	תק"ל	1769	114	60
Simon Löwi Kuh	תקל"ד	1773	44	18
Abraham Modl Riß	תקל"ה	1775	133	68
Simon S. Abraham Günzburg	תקל"ט	1778	160	81
Löwi Sohn Mendel's Fanta	תקמ"ב	1782	115	62
Löw Sohn Josef Kassowitz	תקמ"ג	—	119	64
Sarach Eidlitz	תקמ"ו	1786	116	62
Moses Sohn Lippmann's Beck	תקמ"ז	1787	52	21

Adnotationen,

zunächst biographischen Inhalts, zu den hier mitgetheilten Grabschriften,

von

Simon Hock.

---

1. Joschua Sohn Jehuda's, Vorbeter, st. 27. November 941 n. g. Z.

2. Abigdor Kara S. Jizchak's, Rabbiner und Dichter; st. Samstag 25. April[1]) 1439. Er war in seiner Jugend Augenzeuge der bekannten Juden-Metzelei in Prag am Ostersonntage, den 18. April des Jahres 1389, über die er seine berühmte Selicha את כל התלאה, nebst dem dazu gehörigen, aber minder bekannten Pismon אל נקמות ה׳[2]) schrieb. Außerdem sind von ihm da: zwei Selichoth אשתטחה פני ארון und אפתחה במשל פי in der Selichoth-Sammlung der Prager Altschule, einige Gedichte in einer Sammlung religiöser Poesien in der Michaelischen,[3]) ein Codex Rechtgutachten in der Oppenheimerschen Bibliothek cod. 1032 Qu., und Zunz[4])

---

[1]) Nach jüdischem Datum 10. Jjar. Die Grabschrift hat zwar שבת ט׳ באייר, und aus ihr auch Zunz (z. G. u. L. p. 417) 9. Jjar, der aber auf Samstag gar nie fallen kann, und damals wirklich auch ein Freitag war. [2]) Bei Beiden beginnt die letzte Strophe mit dem Worte קרא. Beim Pismon fangen außerdem die 2., 3. und 4. Strophe mit dem Buchstaben קרא an. [3]) Dukes im Orient 1845 L. 10. [4]) Z. G. u. L. p. 105.

vermuthet in ihm auch den Autor der in Oxford (cod. Uri 345 Nr. 2) befindlichen, unvollständigen Expositionen zu Genesis und Exodus. Am Hofe des Königs Wenzel IV. soll er sehr in Gunst gestanden sein. [5]) Sein Bruder Menachem Kara, ein philosophischer Erläuterer des Midrasch, schrieb einen Kommentar zu den schwierigen Stellen des More Nebuchim.[6])

3. Joseph S. Jechiel's, st. 1439.

4. Joschua S. Aaron's, st. 1444.

5. Abraham S. Jakob's, Märtyrer; st. 1476.

6. Gedaljah S. Salomo's, Arzt; 22 Jahre[7]) Vorsteher der Altschulsynagoge; st. 1486.

7. Schöndl, Gattin des Gelehrten Gabriel, st. 979. Wir wollen uns zu dieser Grabschrift nur die Bemerkung erlauben, daß einige Reimzeilen darin sich auch im Epitaph der A. 1426 verstorbenen Gattin des berühmten Rabbiners Jakob Lewi in Worms (מהרי"ל) ganz gleichlautend finden.

8. a) Jehuda S. Bezalel's, Prager Oberrabbiner; st. Donnerstag 22. August 1609. b) Perl, seine Gattin, Tochter Samuel's, folgte

---

[5]) S. Luzzato's Mittheilung aus einem Maharil Ms. in Pollak's הליכות קדם. [6]) Zunz G. V. p. 400. 401. Im Oph. Catal. wird dieser Autor ר' מנחם בר' יעקב אחי ר' אביגדור קרא genannt. Dieser Vatersname muß ein Irrthum sein, da wir aus R. Abigdor's Grabstein ersehen, daß dessen Vater יצחק hieß. [7]) Memorialbuch der Altsynagoge.

ihm bald nach im Mai 1610. Jehuda Löwe, S. Bezalel's S. Chaim's, war ungefähr von 1553 bis 1573 Landesrabbiner und Schulrektor in Mähren, kam dann nach Prag, wo er zuerst 11 Jahre bis 1584 nämlich, und später 4 Jahre von 1588 bis 1592 Rektor in der von ihm gegründeten Talmudschule (Klause) war.[8]) Von 1584 bis 1588 scheint er in Posen gewesen zu sein.[9]) Sonntag den 16. Feber 1592 ließ ihn Kaiser Rudolf zu sich rufen, nahm ihn wohlwollend und herablassend auf, der Gegenstand ihrer Unterredung blieb jedoch ein Geheimniß[10]). Bald darauf, im April desselben Jahres, ging er wieder nach Posen und ward dort Schulrektor und Landesrabbiner von Groß-Polen.[11]) Er kam jedoch nach wenigen Jahren wieder zurück[12]), ward nun auch Prager Oberrabbiner, was er bis zu seinem Tode blieb. In der Pra=

---

[8]) Nur so kann die bezügliche an Unklarheit leidende Stelle in צמח דוד I. A. 5352 erklärt werden. [9]) Dieses geht daraus hervor, daß David Gans a. a. O. von Löwe's späterm Posener Rabbinate sagt נעשה שם ר"י ואב"ד שנית. Auch gebraucht unser L. in dem פסק על עגונה der 1584 vorfiel, den Ausdruck פה פוזנא. [10]) Bloß Jost (Kl. Gesch. d. Israel. 1832) weiß von dieser Audienz zu erzählen, daß sie ihre Wirkung gethan. [11]) Zemach David a. a. O. [12]) Im Epithaph heißt es יותר מעשר שנים מלך בראש מורים, jedoch scheint er 1594 schon wieder in Prag gewesen zu sein, da er in dem damals erschienenen פסק על עגונה schon אב"ד דק"ק פראג genannt wird. Vom Frühjahr 1597 ist es gewiß, da R. Löwe י"ז אייר שנ"ז in Prag seine Trauerrede auf Akiba Günzburg gehalten hat. Jedenfalls ist Jost, der ihn 19 Jahre in Prag Rabbiner sein läßt, hiedurch zu berichtigen.

ger Gemeinde hat er viele nützliche Einrichtungen getroffen, besonders der Beerdigungsverein, der hier nach der Zurückberufung der Juden im Jahre 1564 gegründet wurde, verdankt ihm seine eigentliche Organisation, und führt seine ursprünglichen Statuten auf ihn zurück. Auch führte er die sogenannten Mischnajoth-Chewroth, Vereine zum Studium der Mischna, ein[13]). In seinen Werken rügt er den verkehrten Jugendunterricht und spricht sich gegen den unfruchtbaren Pilpul aus[14]). Gegen Asaria de Rossi äußerte er sich heftig, weil dieser manche Wundersage im Talmud allegorisch zu erklären versuchte. Die in der Grabschrift erwähnten 15 Werke sind folgende, noch bei Lebzeiten edirte:

1. גור אריה Kommentar zu Raschi zum Pentateuch. Prag 1578.
2. גבורת השם Ueber die Peßachhagada. Krakau. 1582.
3. דרוש לשבת שובה Vortrag, gehalten in Prag 1583. Prag 1584.
4. דרך חיים Erklärung zu Pirke Aboth. Krakau 1589.
5. דרוש לשבת הגדול Vortrag, zu Prag gehalten. Prag 1589.
6. דרוש על תורה ועבודה Vortrag, gehalten in Posen 1592. Prag 1593.
7. דרוש Vortrag, gehalten in Posen. Prag 1593.
8. פסק על עגונה Ein kasuistisches Gutachten. Prag 1594.

---

[13]) Lippman Heller, Vorrede zu Tosephot Jomtow, Lenczyc עמודי שש. [14]) Zunz G. V. 446. 447.

9. נתיבות עולם als 2. Theil des דרך חיים, moralischen und exegetischen Inhalts. Prag 1596.
10. הספר Trauerrede über Akiba Günzburg aus Frankfurt. Prag 1598.
11. באר הגולה Ueber manche Hagadoth im Talmud. Prag 1598.
12. נצח ישראל Das Exil und die Erlösung. Prag 1599.
13. תפארת ישראל Ueber die Vorzüglichkeit der Tora. Venedig 1599.
14. אור חדש Erklärung zum Buch Ester. Prag 1600.
15. נר מצוה Regeln für Chanuka. Prag 1600.[15])

Handschriftlich hinterließ er

16. באורי יד, gedruckt späterhin 1775.
17. חדושי אגדות.

[15]) Ohne haltbaren Grund schreibt Zunz (z. G. u. L. 298) einen פסק חליצה, der hier s. a. erschienen, unserm R. Löwe zu; denn das R. G. A. desselben, auf das Lipmann Heller im Jahre 1649 sich beruft (תשובות גאוני בתראי 10), ist kein anderes als das erwähnte פסק על עגונה, wo eben der von Heller angeführte Grundsatz aufgestellt wird, daß die Identität einer gefundenen, und an den Kleidern erkannten Leiche, nicht durch die Besorgniß, die Kleider könnten nur erborgt sein, in Frage gestellt werde דלא חיישינן לשאלה. Daß Heller dort von jenem RGA. sagt, es wäre vor mehr als 40 Jahren erschienen, sollte freilich heißen, vor mehr als 50 Jahren, indeß wurde damals den Daten nicht viel Beachtung geschenkt. Joel Sirkes, der dessen in seinen RGA. 86 ebenfalls erwähnt, hat die Zeit weit richtiger angegeben, indem er in diesem anfangs 1629 datirten Schreiben von jener Entscheidung Löwe's sagt, sie sei vor ungefähr 50 Jahren vorgefallen.

18. אורים על דיני מווזה, כתיבת מגילה, כלי הקדש:
בגדי כהונה וסימני הקטרת.
19. באורים על הרי״ף ומרדכי.

Die 3 letztgenannten Werke sind in der Op
penheim. Bibliothek F. 865. Qu. 578. 590

Das Volk sah in ihm einen Wunderthäter,[16]
eine Menge Sagen von seinen übernatürliche
Kenntnissen haben sich bis auf den heutigen Ta
erhalten. Besonders ist jene vom Golem, ei
von ihm verfertigtes Homunculum, das ihm all
Dienste verrichtet haben soll, allgemein bekannt

Er war Brudersohn des Jakob aus Worms
Oberrabbiners von ganz Deutschland (gestorbe
1563), und hatte noch 3 Brüder: Chajim, Sina
und Simson, sämmtlich berühmte Talmudisten.[17]
Die Familie stammt höchstwahrscheinlich au
Posen, denn, als jemand einst dieselbe in böse
Leumund zu bringen sich unterfing[18]), nahn

[16]) Sein Enkel Naphtali Kohen sagt einmal אבי זקני
מהורר ליווא מפראג אשר שמש ברוח הקדש. [17]) Zemac
David I. A. 5323. [18]) Sowohl die plauderhafte medi
sance als die perfide Verläumdung hatte damals ein ei
genes Feld, auf dem sie sich mit Vorliebe tummelten
Galt es, eine Person in der öffentlichen Meinung z
Grunde zu richten, so genügte es, den Verdacht der illegi
timen Abstammung irgend eines ihrer Ascendenten lau
werden zu lassen, wodurch jedoch nicht blos ein Indivi
duum, sondern zugleich dessen ganze Familie, und alle mi
dieser Familie Verwandten und Verschwägerten zu Ba
starden gestempelt wurden. Solche eines illegitimen Ur
sprungs Verdächtige wurden damals mit dem Spitzname
„Nadler" gebrandmarkt*). Unser Löwe b. Bezalel tr

*) Mein Freund S. K. ist im vollständigen Irrthun
er in seiner trefflichen Novelle „Gabriel" mein
leses Na[illegible] der Name einer gewissen Familie gewese

Salomon Luria (מהרש"ל) sich ihrer an, bezeugte, daß sein Großvater, der fromme Rabbi Jizchak Klauber (der in Posen wohnte)[19]), mit Bezalel b. Chajim verschwägert war, und mit dessen Familie den freundschaftlichsten Umgang pflog. Er sagt zugleich, daß man jener schändlichen Verläumdung um so eifriger entgegentreten müsse, als es sich nicht nur um die Ehre des verstorbenen Bezalel b. Chajim, sondern auch um die seiner 4 gelehrten Söhne, die alle bald Rabbinerstellen bekleiden werden, handle[20]). In der That finden wir Chajim, den ältesten dieser Brüder, Schulkollegen des Moses Isserls (רמא), mit dem zusammen er bei dem berühmten Schalom Schechna, Rabbiner in Lublin (gest. 1557), studirte, A. 1545 in Krakau,[21]) später als Rabbiner in Friedberg, wo er am Schebuothfeste 1588 starb, nachdem er als Schriftsteller in mannigfachen Fächern sich versucht hatte. In der Kasuistik haben wir von ihm ein 1575 verfaßtes und Amsterdam 1712 edirtes Werk מים חיים[22]), eine Kritik des תורת חטאת von M. Isserls;

späterhin, als er zu Amt und Würde gelangte, selbst mit Feuereifer gegen diese verruchte Unsitte auf, und sprach mit Zuziehung mehrer Rabbiner A. 1583 Samstag vor dem Versöhnungstag einen feierlichen und furchtbaren Bann über alle jene aus, die es wagen würden, irgend jemand durch Beilegung dieses Schimpfnamens Nadler zu kränken.

[19]) V. Zunz in Frankels Zeitschrift, Oktoberheft 1846. [20]) Luria's RGA. 12. [21]) Zunz in Frankel's Zeitschrift a. a. O. [22]) Wird, weil es eine Streitschrift ist, gewöhnlich ויכוח מים חיים genannt. Im Oph. Cat. cod. 989 Q wird es irrthümlich als ein kabbalistisches Werk angegeben.

ein Buch ספר החיים, Moral und Erbauliches enthaltend, schrieb er 1578 innerhalb zweier Monate, als, einer heftig grassirenden Seuche wegen, sein Haus gänzlich abgesperrt war, erschien Krakau s. a.; außerdem hinterließ er noch handschriftlich:

עץ חיים Ueber den schönen Styl,

באר מים חיים Kommentar über Raschi zum Pentateuch, cod. Oph. Qu. 257,

ספר הצחות eine vollständige hebräische Grammatik; Ostra 1787,

אגרת הטיול Miscellaneen in alphabetischer Ordnung; Prag 1605,

אור החיים ein kabbalistisches Werk; Miczdiboz 1801.

Ein anderer Bruder, Sinai, wird von David Gans, der oft mit ihm sprach, הגאון genannt[23]); eine Approbation von ihm findet sich zu Samuel Makschan's חחלת דברי שמואל, das Prag 1594 erschienen ist, und Moses Körner sagt, daß er in Kollin begraben sei[24]). Von dem jüngsten Bruder Simson sollen Glossen mitgetheilt sein in dem von Jonatan b. Josef Offenbach 1720 edirten צורת הארץ des Abraham b. Chija. Auch andere Glieder seiner Familie hatten sich als Gelehrte und Autoren ausgezeichnet, doch unser erstgenannte Rabbiner war der Löwe unter seinen Kollegen ארי שבחבורה, bei dem die berühmtesten Rabbiner seiner Zeit sich Raths erholten und mit Hochachtung und

[23]) Z. D. I. A. 3398, 5187. [24]) In seiner Edition der מגילת איבה Lippm. Hellers.

Deferenz seinen Worten lauschten. Sie tituliren ihn רוח אפנו, מחמד עינינו, מופת דורנו und dgl. Im Munde des Volkes wird er gewöhnlich der hoch (hohe) Rabbi R. Löb genannt[25]). Ueber der Thüre seines Hauses (N. 91) ist wie auf seinem Grabmal noch itzt ein in Stein gemeißelter Löwe zu sehen. Merkwürdig ist, daß über sein Alter wie über seinen Begräbnißort so viel Unwahres im Umlauf ist. Jost gibt an, daß er ein Alter von 104 Jahren erreicht haben soll, [26]) Jos. Flesch macht gar 140 Jahre daraus *). Asulai läßt ihn in Krakau,[27]) und Wolf[28]) in Posen begraben sein, was alles ganz unrichtig ist.

---

[25]) So wird er schon A. 1680 genannt, in Michel Epstein's קיצור של"ה p. 21 a. [26]) Die Unwahrscheinlichkeit dieser Angabe erhellt daraus, daß Salomon Luria, der nicht vor 1550 blühte, und in dem erwähnten RGA. sich selbst noch jung nennt, doch von unserm Löwe als von einem obwohl gelehrten, doch erst künftig Rabbinatsfähigem spricht, und Letzterer auch wirklich erst c. 1553 Rabbiner wurde, er muß daher damals gar jung gewesen sein, und keinesfalls schon 45 Jahre gezählt haben. *) רשימת אנשי מופת. Prag 1838. [27]) Sonderbar genug sagt Asulai (ועד לחכמים) von ihm לעת זקנתו רצה לילך לפוזנן, ואח"כ הלך לקראקא, והיתה מנוחתו כבוד שם בקראקא. Dieser Irrthum rührt wahrscheinlich daher, daß A. unsern Löwe mit einem gleichnamigen (vermuthlich dem 1671 verstorbenen, und von Wolf in seinen Epitaphiis erwähnten Krakauer Rabbiner) verwechselt hat, und es ist dessen Grab, welches Asulai's Sohn in Krakau gesehen (שם הגדולים Art. רמ"א), A. aber für das L. b. Bezalel's gehalten. [28]) Bibl. hebr. I. p. 419. Von diesem ließ sich auch Zunz in seiner Biographie Raschi's irre leiten.

ein Buch ספר החיים, Moral und Erbauliches enthaltend, schrieb er 1578 innerhalb zweier Monate, als, einer heftig grassirenden Seuche wegen, sein Haus gänzlich abgesperrt war, erschien Krakau s. a.; außerdem hinterließ er noch handschriftlich:

עץ חיים Ueber den schönen Styl,

באר מים חיים Kommentar über Raschi zum Pentateuch, cod. Oph. Qu. 257,

ספר הצחות eine vollständige hebräische Grammatik; Ostra 1787,

אגרת הטיול Miscellaneen in alphabetischer Ordnung; Prag 1605,

אור החיים ein kabbalistisches Werk; Miczdiboz 1801.

Ein anderer Bruder, Sinai, wird von David Gans, der oft mit ihm sprach, הגאון genannt[23]); eine Approbation von ihm findet sich zu Samuel Makschan's חחלת דברי שמואל, das Prag 1594 erschienen ist, und Moses Körner sagt, daß er in Kollin begraben sei[24]). Von dem jüngsten Bruder Simson sollen Glossen mitgetheilt sein in dem von Jonatan b. Josef Offenbach 1720 edirten צורת הארץ des Abraham b. Chija. Auch andere Glieder seiner Familie hatten sich als Gelehrte und Autoren ausgezeichnet, doch unser erstgenannte Rabbiner war der Löwe unter seinen Kollegen ארי שבחבורה, bei dem die berühmtesten Rabbiner seiner Zeit sich Raths erholten und mit Hochachtung und

[23]) Z. D. I. A. 3392, 5187. [24]) In seiner Edition der מגילת איבה Lippm. Hellers.

Deferenz seinen Worten lauschten. Sie tituliren ihn רוח אפנו, מחמד עינינו, מופת דורנו und dgl. Im Munde des Volkes wird er gewöhnlich der hoch (hohe) Rabbi R. Löb genannt[25]). Ueber der Thüre seines Hauses (N. 91) ist wie auf seinem Grabmal noch itzt ein in Stein gemeißelter Löwe zu sehen. Merkwürdig ist, daß über sein Alter wie über seinen Begräbnißort so viel Unwahres im Umlauf ist. Jost gibt an, daß er ein Alter von 104 Jahren erreicht haben soll,[26]) Jos. Flesch macht gar 140 Jahre daraus *). Asulai läßt ihn in Krakau,[27]) und Wolf[28]) in Posen begraben sein, was alles ganz unrichtig ist.

---

[25]) So wird er schon A. 1680 genannt, in Michel Epstein's קיצור של"ה p. 21 a. [26]) Die Unwahrscheinlichkeit dieser Angabe erhellt daraus, daß Salomon Luria, der nicht vor 1550 blühte, und in dem erwähnten RGA. sich selbst noch jung nennt, doch von unserm Löwe als von einem obwohl gelehrten, doch erst künftig Rabbinatsfähigem spricht, und Letzterer auch wirklich erst c. 1553 Rabbiner wurde, er muß daher damals gar jung gewesen sein, und keinesfalls schon 45 Jahre gezählt haben. *) רשימת אנשי מופת. Prag 1838. [27]) Sonderbar genug sagt Asulai (ועד לחכמים) von ihm, לעת זקנתו רצה לילך לפוזנן, ואח"כ הלך לקראקא, והיתה מנוחתו כבוד שם בקראקא. Dieser Irrthum rührt wahrscheinlich daher, daß A. unsern Löwe mit einem gleichnamigen (vermuthlich dem 1671 verstorbenen, und von Wolf in seinen Epitaphiis erwähnten Krakauer Rabbiner) verwechselt hat, und es ist dessen Grab, welches Asulai's Sohn in Krakau gesehen (שם הגדולים Art. רמ"א), A. aber für das L. b. Bezalel's gehalten. [28]) Bibl. hebr. I. p. 419. Von diesem ließ sich auch Zunz in seiner Biographie Raschi's irre leiten.

9. Dawid Gans, S. Salomo's[29]), S. Seligmann's,[30]) Chronist und Mathematiker, geboren in Westphalen[31]) im Jahre 1541[32]), betrieb talmudische Studien in Frankfurt am Main und Krakau, zog nach Prag um 1564, wo er Donnerstag 22.[33]) August 1613 starb. Er war der erste deutsche Jude dieser Epoche, welcher ein lebendiges Interesse an dem Studium der Geographie und Astronomie nahm. Er korrespondirte mit Johann Müller, und genoß der persönlichen Bekanntschaft Keplers[34]) und Tycho de Brahes, für den er mehrere Auszüge der hebräischen Uebersetzung der Tafeln Alfonsos, verfaßt 1260, ins Deutsche übertrug.[35]) Als seine Lehrer nennt er Moses Isserls,[36]) Eliefer Treves in Frankfurt,[37]) Ruben Fulda in Bonn, Günstling des Bischofs Ernst, Kurfürst zu

[29]) Z. D. Vorrede. [30]) Ibid. I. A. 5260. [31]) Ibid. II. A. 5316. [32]) Ibid. II. A. 5301. Zunz (Essay in Benjam. Itinerary Edit. Ascher) wußte das Jahr nicht genau anzugeben. Er sagt bloß „abont 1540", wozu er als Quellen Z. D. II. A. 801. 1540. 1556 nennt. Merkwürdigerweise hatte er A. 1541 das. übersehen, wo Gans ausdrücklich היא שנת מולדי sagt. [33]) Zunz ibid. hat 25. August, dem 8. Elul entsprechend; wir glauben jedoch, daß es in der Grabschrift ה' אלול heißen mu[ß], weil der dort zugleich angegebene Donnerstag damals [a]uf den 5. Elul fiel. [34]) Zunz ibid. meint, daß er mit K[ep]ler nur korrespondirt hätte, allein dieser Astronom le[bte] damals in Prag, und Gans sagt mehreremal ausdrückl[ich,] daß er mit ihm gesprochen. S. Nechmad Wenaim p. 1[…] 15b. 35b. 37b. 38b. [35]) Aus Zunz a. a. O. bis auf [ei]nige Berichtigungen fast wörtlich übersetzt. [36]) Z. D. A. 3024. 3056. Nechmad Vorrede Seite 8 [ו]ר[ב]י מורי ורבי אשר אמנני וגדלני מו' משה איסרלס ז"ל. [37]) […] I. A. 5260.

Köln,[38]) auch Löwe b. Bezalel.[39]) Nathan Spira aus Grodno, Verfasser des אמרי שפר war sein Geschwisterkind,[40]) verschwägert mit ihm war Samuel Doktor, von dem er rühmt, daß er es verstanden, die Lustseuche durch eine minder gefährliche Kur als die mit Quecksilber zu heilen,[41]) und R. Man in Nordheim, wo er Euklid studirte.[42]) Er schrieb:

1. צמח דוד Annalen von der Schöpfung bis zum Jahre 1592. Prag 1592.
2. מגן דוד Ueber Astronomie.[43]) Prag 1612.
3. נחמד ונעים[44]) Mathematische Geografie. Jesniz 1743.

Er hatte noch folgende, nun nicht mehr existirende Werke verfaßt:

מגדול דוד[45]) Ueber Arithmetik und Geometrie.
גבולת הארץ[46]) Eine Geografie[47]).

---

[38]) Ibid. II. A. 1583. 1588. [39]) Nechmad a. a. O. [40]) Z. D. I. A. 5337. [41]) Ibid. II. A. 1494. [42]) Ibid. I. A. 5030. [43]) In der Vorrede zu Z. D. bezeichnete er dieses Werk als arithmetischen Inhalts. [44]) Zunz sagt davon, es wäre 1612 geschrieben worden. Nun heißt es am Ende desselben, daß es יום ו' ח' אב שע"ג vollendet worden sei, also im Jahre 1613, 4 Wochen vor seinem Tode. Jedoch muß es schon viele Jahre früher angefangen worden sein, indem nicht nur Kaiser Rudolf, der 1612 starb, darin mit יר"ה bezeichnet ist, sondern auch R. Löwe, der doch schon 1609 starb, in der Vorrede die Formel שיחיה erhält. [45]) Z. D. Vorrede. [46]) Nechmad p. 27 a. [47]) Zunz (a. a. O.) meint, es wäre dies wahrscheinlich jenes große kosmographische Werk, welches er früher versprochen hatte. (Z. D. I. A. 3205, II. A. 1533), und identisch mit dem zu Konstantinopel gedruckt sein sollenden Werke צורת הארץ, Kosmographie des David Absi.

מאור הקטן Ueber den Kalender.[48])
פרוזדור[49]) Ein großes Werk über Geometrie.

10. Salomon Ephrajim Lenczyc S. Aaron's, in seiner Jugend in Jaroslaw, wo er ganz ohne Bücher sein erstes Werk verfaßte, so daß er sogar alle Talmud- und Bibelstellen aus dem Gedächtniß zitiren mußte,[50]) späterhin 1581 lebte er als Privatmann in Lemberg,[51]) und machte sich als Prediger so beliebt, daß er auf allseitige Aufforderung in vielen polnischen Gemeinden, vorzüglich bei Gelegenheit der jährlichen Rabbinerversammlungen, die damals in Lublin stattfanden, öffentliche Vorträge hielt.[52]) Im März 1604 wurde er als Schulrektor und Prediger nach Prag berufen.[53]) Als im Oktober 1607 die Pest in Prag wüthete, alles aus der Stadt floh, so daß die Gemeinde sich ganz zerstreute, ging er mit einem Häuflein der Vornehmsten und Gelehrtesten nach Bischitz, 4 Meilen von Prag, wo er sich damit beschäftigte, sein 6tes Werk, seine jüngst gehaltenen agadischen

---

[48]) Dieses halten wir für das im Z. D. II. A. 1583 versprochene Werk über den Kalender, da, so oft es citirt wird (Nechmad p. 35a, 35b, 36b, 50b, 59a, 63b, 74b), immer vom Kalenderwesen die Rede ist. Ganz unbegreiflich bleibt es uns daher, wie Zunz (a. a. O.) sagen kann, מאור הקטן sei ein Traktat über Arithmetik, jenes Werk hingegen wäre gar nie geschrieben worden. Uebrigens war es in שערים eingetheilt, wovon das שער החדוש und das שער החזיוני im Nechmad namentlich erwähnt werden.

[49]) Davon hatte schon der Autor selbst das Manuscript verloren. Zunz glaubt, es wäre identisch mit dem מגדול דוד.

[50]) עוללות אפרים, Vorrede. [51]) עיר גבורים, Titelblatt.

[52]) [53]) עמודי שש, Vorrede.

Vorträge niederzuschreiben.[54]) Nach Löwe b. Bezalel's Tod scheint er auch das Oberrabbinat und zwar in seinen letzten Jahren mit Jesaias Horowitz (בעל השל״ה) gemeinschaftlich bekleidet zu haben.[55]) 1611 war er Augenzeuge des Passauer Einfalls, worüber er auch 2 Selichoth אלה אזכרה und חולעת יעקב und den Pismon לך ה׳ הצדקה verfaßte, welche in Prag alljährlich am 2. Adar, dem Jahres age dieser Vorgänge, in der Altneusynagoge rezitirt werden. Er starb Donnerstag 21. Feber 1619. Seine Predigten zeigen von einem gesunden Urtheil, vorurtheilsfreiem Geist und biederem Charakter. Er weist zurecht Groß und Klein, rügt schonungslos selbst die Gebrechen seines eigenen Standes, und scheut sich nicht gegen eingewurzelte falsche Ansichten seine Stimme zu erheben. So tadelt er, daß die damals jährlich neu gewählten Dajanim durch Nepotismus zu ihrem Amte gelangen, klagt über den verkehrten Jugendunterricht, wo man die Bibel nicht dem Sinne nach erklärt, sondern bloß die Wörter übersetzt, dann mit dem Kinde Talmud lernt, bevor er von der Einheit Gottes und der Liebe zu ihm etwas weiß; daß ferner Talmudtraktate

---

[54]) עמודי שש, Vorrede. [55]) Mit seiner Stelle scheint es eine eigene Bewandniß gehabt zu haben, denn Isaias Horowitz, der gleichzeitig mit ihm hier fungirte, und ihn noch überlebte, war OR., während Lenczyc in der Ueberschrift seiner Selichoth nur Sch. R. titulirt wird, und doch heißt es im Epitaph von ihm אב״ד ור״מ ור״ש כלה. S. ועד לחכמים Art. ליווא בן בצלאל.

gelehrt werden, die ihm ganz nutzlos sind, wie Erubin, Chulin u. d. gl. statt ihm Moral und Kenntniß der religiösen Pflichten einzuprägen, und alles dies aus Eitelkeit und Verblendung, weil die Eltern nur wünschen, daß man ihr Kind rühme. Er rügt auch den Hochmuth mancher Rabbinen so wie den Mangel an Gemeinsinn, der an dem Egoismus zerschellt. Gegen die Chilukim donnert er und ruft: „Himmel! Ein Talmudist und Rabbiner soll die einfache Erklärung, die er wie jeder Andere wohl kennt, bloß darum verdrehen, um etwas Neues zu sagen, und Talmudstellen Deutungen unterschieben, von deren Unrichtigkeit er vollkommen überzeugt ist ꝛc. ꝛc.[56]) Den Namen Salomon erhielt er im Beginn des Jahres 1601 während einer gefährlichen Krankheit.[57]) Außer den in der Grabschrift genannten 6 gedruckten Werken hinterließ er noch handschriftlich רבבות אפרים, ebenso wie die edirten Schriften, agadische Vorträge enthaltend, ein voluminöses Werk, dessen Drucklegung er aus Mangel an Geldmittel nicht bewerkstelligen konnte.[58])

11. Hirsch Darschan, Sohn des letztgenannten Ephraim Lenczyc, Oberrabbiner und Schulrektor in mehren Gemeinden, zuletzt in Prag Rabbinatsassessor und Prediger; st. 1624.

12. Jokl Epstein, Levite, Gemeindevorsteher und Armenvater; st. 1625.

---

[56]) עמודי שש. [57]) [58]) כלי יקר, Vorrede.

13. Wolf S. des Gaon titulirten Jechiel Michel's, Rabbinatsassessor, Vater des berühmten Prager Oberrabbiners Simon Spira, hatte mehr als 30 Jahre hier sein Amt bekleidet, starb Samstag 12. Oktober 1630.

14. Jizchak Eisik S. des Jesaias aus Melnik, Oberrabbiner, fungirte theils als solcher theils als Schulrektor 30 Jahre in Prag,[59]) st. Dienstag 3. Mai 1583.

15. Joseph S. des eben genannten Rabbiners Jizchak, äußerst belesen in der Bibel wie im Talmud, in grammatischen wie in poetischen Werken; starb im Alter von 15 Jahren, nicht כסליו שמ״ב (Ende 1581) wie es fälschlich zur Seite des Grabsteins später zugeschrieben worden, sondern vermuthlich שמ״ה (Ende 1584).[60])

16. Mordechai S. d. Samuel Meisel, geboren 1528, wahrscheinlich in Prag, da nicht nur dieser Familienname daselbst schon 1477 erscheint, sondern auch nach dem Tode Mordechai's, ungeachtet er kinderlos verstarb, sich doch eine zahlreiche Verwandtschaft gleichen Familiennamens dort vorfindet. In seine Jugendzeit fallen 2 für die Prager Judengemeinde inhaltsschwere und verhängnißvolle Ereignisse, nämlich die kurz auf einander folgenden Austreibungen der Juden aus Böhmen Anno 1542 und 1561. Im

[59]) Z. D. I. A. 5343. [60]) Da sein Vater, der erst 1583 starb, auf diesem Epitaph bereits die Euphemie זצ״ל erhält; auch fiel im Jahre שמ״ב der 15. Kislew nicht auf Sonntag, wohl aber שמ״ה.

März 1562 wanderten sie wieder ein,[61]) nach welcher Zeit erst Meisel zu Ansehen und Reichthum gelangt zu sein scheint, da wir vor dem Jahre 1569 nirgend seinem Namen begegnen. Anno 1569 finden wir ihn zuerst in einer Urkunde zu dem Gemeindevorsteher Jizchak Rofe, oder Isak Likarž, wie er czechisirt genannt wird, in einem gesellschaftlichen Geschäftsverhältnisse stehen. Späterhin, nachdem seine erste Gattin Chawa gestorben war, heiratete er Frummet, die Tochter dieses genannten Jizchak Rofe, die wir schon 1581 als seine Gattin finden, und die ihn überlebte. Er bauete die an das Rathhaus stehende sogenannte Hohe-Synagoge, widmete Gold- und Silbergeräthe wie auch kostbare Brokate zu Ornamenten nicht nur den prager Synagogen, sondern auch nach Polen und Jerusalem, errichtete ferner ein allgemeines und ein Frauenbad, ein Armenhaus, ließ die Judenstadt auf seine Kosten pflastern, kleidete öfters alle Arme der Gemeinde gleichförmig, gab jedes Jahr zweien durch das Loos gezogenen heirathsfähigen Mädchen die Aussteuer, und streckte unbemittelten Geschäftsleuten bedeutende Summen als unverzinsliches Darlehen vor. Auch den Gemeinden Krakau und Posen, welcher Letzteren Hab und Gut am 11. Juni 1590 ein Raub der Flammen wurde, schenkte und lieh er die bedeutende Summe von 20000 Thalern. Im Jahre 1590 kaufte er einen öden Grund, auf dem

---

61) Stammbrief des Beerdigungs-Vereins, zum Theil in זכרון ליום אחרון ז' von M. W. Jeiteles.

er die neue nach ihm genannte Meiselsynagoge erbaute und im Frühjahre 1592 vollendete, welcher Bau ihm auf mehr denn 10000 Thaler zu stehen kam.[62]) Nicht minder hatte er ein Lehrhaus errichtet, einen Garten zum Gottesacker gekauft, ja sogar auch zum Ausbau der A. 1581 eingeweihten Salvadorskirche 100 Reichsthaler beigesteuert.[63]) 1593 finden wir ihn als Gemeindevorsteher; er war auch bei Hofe sehr angesehen, soll selbst Regierungsrath gewesen sein und das kaiser. Insiegel geführt haben.[64]) Er starb kinderlos Dienstag in der Nacht von 13. auf den 14. März 1601, nachdem er 12 Tage vorher in Gegenwart des Oberrabbiners Löwe b. Bezalel und der Gemeindevorsteher Joachim Brandeis und Meier Epstein sein Testament gemacht, in welchem er 2 seiner Neffen, Söhne seiner Brüder Elias und Simon, beide Samuel genannt, die man durch die Epitheta Samuel der ältere und der jüngere unterschied, zu Universalerben einsetzte, und die Söhne seines dritten Bruders Salomon so wie seine 5 Schwestern und noch andere Verwandte mit reichlichen Legaten bedachte. Ein italienischer Chronist will wissen, daß er auf seinem Krankenlager seiner Gattin befohlen, bedeutende Summen dem Oberrabbiner Löwe b. Bezalel zur Vertheilung an die Armen zu übergeben, dessen sie sich jedoch geweigert, was zu einer är-

[62]) Zemach David I. A. 352. [63]) Hist. Societ. Jes. P. 2. L. 3. p. 215. [64]) Menasseh ben Israel im מקוה ישראל Cap. 18, §. 66.

gerlichen Scene zwischen beiden Anlaß gegeben habe. An seinem Leichenbegängniß nahmen die höchsten Hofbeamten Theil, ja der Kaiser selbst ließ sich durch Stellvertreter dabei repräsentiren. Aber sein Testament wollte die Regierung nicht als gültig anerkennen, und ließ sein sämmtliches Vermögen, welches sie, weil er keine Leibeserben hinterließ, als Eigenthum der Krone beanspruchte, sogleich konfisciren, wobei an baarem Gelde allein 600,000 Mark Silber vorgefunden worden sein sollen. Auch mußten auf ihrem Befehl die Rabbiner in den Synagogen den Bannstrahl gegen alle jene schleudern, die als Schuldner des verstorbenen Meisel, oder auf andere Art im Besitze eines dem Genannten gehörigen Eigenthums, dasselbe nicht der königlichen Kammer anzeigten.[65]) Zweifelsohne floß ein Theil dieser Reichthümer in den Säckel Philipp Langs, berüchtigten Kammerdiener Kaiser Rudolfs, wie es das Verhör dieses A. 1609 gefallenen Günstlings ergibt.[66]) Doch ward eines seiner Häuser 1610 dem Brudersohn Jakob Meisel und dessen Frau Johanka zugesprochen, und nach dem Tode Rudolfs schenkte Kaiser Mathias 1613 die andern aus der Verlassenschaft herrührenden Immobilien dem einen testamentarischen Erben, Samuel Meisel dem Jüngern. Doch scheint die Gemeinde dagegen prozessirt und die Grundstücke lange Zeit zu ihrem Nutzen verwaltet zu haben. Lange erst nach dem Tode dieses Samuel Mei-

---

[65]) Fortsetzer zu Emek Habacha des Joseph Hakohen 71. [66]) Hurter Philipp Lang, Interrogatoria 73—77.

sel, der eine Waise Namens Marek hinterlassen hatte, konnte dieser Letztere im Jahre 1663 die Erbschaft antreten; er wurde in die Meiselsynagoge, in das von Mordechai errichtete Bad und in alle Grundstücke, welche die Aeltesten für die Gemeinde unrechtmäßiger Weise benützten, gerichtlich eingeführt. Aber der Prozeß war immer nicht zu Ende, und Marek mußte 1665 noch das Versprechen geben, bis zur Beendigung des Rechtsstrittes Nichts von der Verlassenschaft zu veräußern.[67])

17. Seligman Gans, Gelehrter, st. Ende 1608. Möglich, daß dies der Bruder des David Gans war, dem dieser sein Werk צמח דוד dedicirte; doch war dieser bloß ein reicher Mäcen der Wissenschaft, während der in der Grabschrift Genannte, Rabbiner oder Dajan war, wie aus dem Titel הגאון und der Stelle דן דין אמת לפני בביתי hervorgeht.

18. Jehuda S. Natan's, genannt Selkeln, ein von der Regierung mit Einwilligung der Gemeinde angestellter Rabbiner; st. Samstag 1. Feber 1550. Es ist dies der in den Annalen des Daw. Gans A. 5317 erwähnte Schulrektor Selkeln. In einem Memorialbuch wird ihm der Familienname Sack beigelegt, und wir wollen es hier nur als unsichere Vermuthung hinstellen, daß unser Selkeln der מהר״ז זק sein mag, der im מהרי״ל als Schüler des Jakob Margolioth vorkömmt.

[67]) Größtentheils aus Urkunden in den Prager Stadtbüchern.

19. Josef S. Jizchak's, Einer der Honoratioren der Gemeinde, st. 1526.

20. Esriel S. Israel's, Gemeinde- und Landesvorsteher, starb Ende 1530.

21. Jechiel S. Meschallem's, ein vornehmer Mann, st. 1456.

22. Meier S. des Zwi Hirsch Koppas, st. 1597.

23. Moses S. Abraham Ketzel's, Gemeindevorsteher, st. 1571.

24. Aaron Meschallem S. Jesaias Horwitz, Lewite, der Erbauer der noch bestehenden sogenannten Pinkassynagoge im Jahre 1535,[68]) st. Sonntag 17. August 1550.

25. Mordechai und sein Sohn Bezalel, Kohanim; beide Buchdrucker aus der durch Zunz bekannt gewordenen Druckerfamilie der Gersoniden.[69]) Mordechai, ein Sohn des Gründers der hebräischen Buchdruckerei in Prag Gerson Kohen, nach seiner Mutter auch Mordechai Zemach genannt, hatte 1558 einen Prozeß, seiner Tochter Mirjam[70]) wegen, die ihr Gatte Seligmann durch erkaufte Zeugen fälschlich des Ehebruches anklagte. An der Spitze der prager Gemeinde, die damals überhaupt nicht des besten Rufes genoß, standen berüchtigte Denunzi-

---

[68]) Gedenktafel in dieser Synagoge. [69]) In Geiger's Zeitschrift V. S. 35. ff. [70]) Zunz (ibid.) nennt diese Frau מרים מנוחה, wahrscheinlich auf Grund des mißverstandenen Passus לתור למרים מנוחה, der sich im betreffenden Responsum Luria's findet.

anten als Vorsteher, die es zuließen, daß Mordechai in ihrer Gegenwart von einem jener Zeugen furchtbar geschlagen wurde, und statt sich seiner anzunehmen noch einen 4wöchentlichen Arrest über ihn verhängten. Der Rechtsstreit kam zuletzt vor das Rabbinertribunal in Krakau, wo durch genaue Erhebungen sich das ganze Trug- und Lügengewebe enthüllte, die Zeugen als bestochen, und die Beschuldigung als ein Racheakt des Seligmann gegen seinen Schwiegervater, mit dem er vorher einen Geldstreit hatte, sich erwies, und die Unschuld Miriams glänzend ans Tageslicht hervortrat.[71]) An seiner Gemeinde nahm Mordechai edle Rache. Noch während des Prozesses, als sein Vaterherz ob der gekränkten Ehre seiner unschuldigen Tochter aus tausend Wunden blutete, im Frühjahre 1558 schon, war er thätig gewesen, um das Damoklesschwert der Verbannung, das über den Juden Prags wie ganz Böhmens hing, von ihnen abzuwenden. Er hatte sogar dem Gemeinwohl sein persönliches Interesse nachgesetzt, indem diese Thätigkeit ihn verhinderte, bei einer in Krakau angeordneten Tagfahrt in Sachen eben jenes Rechtsstrittes zu erscheinen; zwar wurde dieselbe, in Berücksichtigung jenes dringlichen Motivs erstreckt, er jedoch für schuldig erkannt, dem Gegner, seinem Schwiegersohn, die Kosten zu ersetzen.[72]) Die Prager Gemeinde aber wurde damals vom Unglück unablässig verfolgt. Ein

[71]) S. Luria's RGA. 33. [72]) Isserl's RGA. 12.

Jahr darauf A. 1559 wurden in Folge der Angebereien eines Apostaten Juda Modena alle hebräischen Bücher daselbst konfiscirt, so daß selbst in den Synagogen die Vorbeter aus dem Gedächtniß zu rezitiren sich genöthigt sahen. Erst als der Inhalt dieser Bücher, die sämmtlich im Gewicht von 80 Zentnern zur Untersuchung nach Wien geschickt worden, als unschädlich sich herausstellte, wurden sie den Betreffenden rückgestellt, doch wurde die seit 1547 eingeführte Zensur nun auch auf hebräische Werke ausgedehnt. Bald darauf am 22. Juni äscherte eine Feuersbrunst 72 Häuser der Judenstadt ein, der Pöbel benützte diese Gelegenheit um die Juden zu plündern, warf auch mehre Jüdinnen in die Flammen, welchem Unwesen jedoch der herbeigeeilte Statthalter Erzherzog Ferdinand bald Einhalt that.[73]) Um den Leiden die Krone aufzusetzen wurden A. 1559—1561 alle Juden, bis auf 12 Familien in Prag, aus Böhmen gewiesen. Da war es wieder Mordechai, der, mit unsäglichen Hindernissen kämpfend, die Zurückberufung der Juden bewerkstelligte. Um ein diesfälliges Gelübde Sr. Majestät des Kaisers Ferdinand I. zu lösen, war er bis nach Rom gegangen, und es gelang ihm dort von dem humanen und edlen Pabst Pius IV. die Lösung jenes Gelübdes zu erwirken.[74]) Im Frühling 1562 kehrten die Juden nach Prag zurück, und 1564 finden wir Mordechai unter den Gemeinde=

---

[73]) Z. D. I. A. 5319. Emek Habacha. [74]) Anmerk. seines Sohnes Salom. im Z. D. a. a. O.

vorstehern, die den Beerdigungsverein begründeten.[75]) Er starb hochbejahrt im Jahre 1591. Sein Sohn Bezalel war vor ihm schon 1589 verschieden.[76])

26. Meier S. Elieser's, Armenvater, st. 1590.

27. Elkele, Tochter des Jesaias Teomin, Gattin Jochanan Weil's, st. 1584 in der Festung Breitenstein, wurde 1586 exhumirt und durch ihren Gatten nach Prag geführt um hier ihre letzte Ruhestätte zu finden. Diese Familie Teomin, führte den Beinamen Lämmel, von der ein Zweig bald nachher auch in Wien fortblühte, aus welcher der 1639 zu Wien verstorbene dortige Oberrabbiner Moses Teomin Lämmel hervorging.[77])

28. Hendel, Tochter des Eberl Geronim, zweite Gattin des Gemeindevorstehers Jakob Sohn des Abraham B. Sch., starb im Sommer 1628. Mehr als das Wappen, das den Grabstein dieser vornehmen Frau ziert, adelt sie die Frömmigkeit und Mildthätigkeit, die ihr nachgerühmt werden. Sie war die Mutter der Armen, lud sie an ihren Tisch, vertheilte jährlich Hemden unter sie, erzog Waisen, stattete arme Mädchen aus, unterstützte dürftige Gelehrte, spendete die Beleuchtung in Gotteshäusern und Schulen, beschenkte sie mit Büchern, selbst nach Oestreich, Mähren und andern Ländern hatte sie

[75]) Stammbrief a. a. O. [76]) Zunz in Geiger's Zeitschrift V. p. 42. [77]) Frankel, Wiener Grabschriften N. 17

im Beginne des 30jährigen Krieges, wo die Plünderungen sich bis auf die hebräischen Bücher erstreckten, gottesdienstliche Requisiten und Gebetbücher zu Hunderten verschickt. Ihr oben genannter Gatte Jakob Bas-schewi (בת שבע) von Treuenberg, seiner k. k. Majestät Diener und Hofhandelsmann, wie er seit 1621 in allen ämtlichen Urkunden genannt wird, vulgo Jakob Schmiles, war an Reichthum, Ansehen und Wohlthätigkeit ein würdiger Nachfolger Mordechai Meisel's. Seine Verdienste um den Staat, hatten 3 nach einander folgende deutsche Kaiser aus dem Hause Habsburg anerkannt, und ihn dafür durch besondere ihm eingeräumte Immunitäten und Freiheiten ausgezeichnet. Schon im Jahre 1590 hatte Kaiser Rudolf ihm ein Privilegium ertheilt, welches Mathias, als er zur Regierung kam, konfirmirte. Kaiser Ferdinand der II. aber bestättigte nicht nur diese, sondern fand sich bewogen, ihm ein neues mit noch ausgedehnteren Begünstigungen zu verleihen, und ihn zugleich in den österreichischen erblichen Adelsstand mit dem Prädikate von Treuenberg zu erheben. Dieses Adelsdiplom ist von Ferdinand als römischer Kaiser am 18. Jäner 1622 und als König von Böhmen im September 1623 ausgefertigt, und vom böhm. Kanzler Popel von Lobkowitz und dem 1618 in Gesellschaft der Statthalter Martinitz und Slawata aus dem Fenster des prager Schlosses gestürzten Geheimschreibers Philipp Fabricius kontrasignirt. Dessen wesentlicher Inhalt ist in Kürze folgender: In

Berücksichtigung des redlichen Wandels und der treuen Dienste, die Basschewi der k. k. Kammer durch allerhand Eröffnungen in Beziehung auf die Regalien und Intrada bisher erwiesen, und noch täglich erweist, wird er sammt Weib, Kinder und Hausgesind in besonderen Schutz und Schirm genommen, die ihm von den früheren Monarchen Rudolf und Mathias ertheilten Freiheiten nicht nur bestättigt, sondern auch mehre andere hinzugefügt. Es wird ihm, seinen Erben und Nachkommen gestattet, überall in den kaiserlichen Erblanden, es sei in Städten, Märkten oder Flecken, gleichviel ob dort Juden wohnen oder nicht, auch in Prag, Wien oder wo immer, sammt den Seinigen zu wohnen, Häuser eigenthümlich zu erwerben, und allenthalben öffentlichen Groß- und Kleinhandel jeder Art zu betreiben. Sowohl er persönlich als auch sein Vermögen und seine Realitäten sind von jeglicher Art Steuer und Abgaben, auch seine Waaren, wenn er dem Hoflager nachzieht, von allen Mauthgebühren befreit; auch ist ihm im kaiserl. Quartier zu wohnen gestattet. Ferner wird ihm und seinen Nachkommen ein dort ausführlich beschriebenes Wappen, einen blauen Löwen mit 8 rothen Sternen im schwarzen Felde führend, auf ewige Zeiten verliehen, und ihm gestattet, dasselbe in Petschaften, Insiegeln, Gemälden und Grabsteinen, Geschäften und auch sonst nach Wohlgefallen zu gebrauchen, wie er auch aller damit verknüpfter Rechte und Freiheiten, Vortheil und Ehre, so wie sie allen im heiligen

Reich befindlichen Wappenleuten zukommen, hiedurch theilhaftig erklärt wird. Auch wird ihm das erwähnte Adelsprädicat von Treuenberg ertheilt, damit er und seine Nachkommen solchen Zunamen in allen ihren Unterschriften, Titeln und Insiegeln gebrauchen sollen, und schließlich ihm das Recht eingeräumt, daß er keinem andern Tribunal als bloß dem Hofmarschallsamte zu unterstehen habe. Auch scheint ihm darin noch das Recht ertheilt worden zu sein, in seinem Hause in Prag eine Synagoge zu errichten, wie wir aus dem stellenweise bereits unleserlich gewordenen Dokumente dechiffrirt zu haben glauben.[78]) Als Gemeindevorsteher fanden wir ihn zuerst 1616. Der nach der Schlacht am weißen Berge in Böhmen eingesetzte kaiserl. Alter ego Fürst Karl von Lichtenstein, übergab ihm 1621 zwei in der jetzt Dreibrunnenplatz benannten, damals noch zur Christenstadt gehörigen Gasse situirte Häuser, das Eine zu 3 Brunnen genannte, und das andere anstoßende Eckhaus, welche beide dadurch, daß der frühere Besitzer derselben (ein prager Bürger) sich erhängt hatte, dem Fiskus anheim gefallen waren; denen gegenüber befanden sich noch 2 seiner Häuser, in deren einem er wohnte. Auch gehörte ihm ein großes Haus sammt Garten nahe der Moldauüberfuhr, welches gegenwärtig den Namen „Golczischer Hof" führt. Endlich kaufte er im Jahre 1627 von den Amtsmännern der großen Kreuzeskirche ein großes Haus, der Hadische Hof genannt, um 5850

[78]) Diplom im Besitz der Großen Hof-Synagoge.

Schock Groschen Meißnisch. Dieses Haus ist dasselbe, in dem sich gegenwärtig die Großenhof-Synagoge befindet, doch scheint es damals weit umfangreicher gewesen zu sein.[79]) A. 1629 stand er dem schuldlos inhaftirten Rabbiner Lippmann Heller (בעל תוספות יו"ט) mit Rath und That bei, gab aus eigenen Mitteln den fünften Theil des für ihn verlangten Lösegeldes, und erwirkte auch von andern Seiten Beisteuer.[80]) Seine Mildthätigkeit erstreckt sich bis auf die Armen in Palästina, denen er mehrere Tausende gespendet.[81]) Bald nachher zog er in Folge von Unannehmlichkeiten, in die er verwickelt wurde, von Prag weg nach Gitschin, wo wir ihn in den Jahren 1631 und 1632 finden.[82]) Er starb in Jungbunzlau Dienstag 2. Mai 1634. Seine erste Frau war Kaudel, Tochter des Abraham, die 1616 noch lebte, und welche ihm eine zahlreiche Nachkommenschaft hinterließ.

Wir kennen fünf Söhne: Abraham (s. N. 128), Nathan (s. N. 136), Ascher, Samuel, der 1632 Dobrisch, die Tochter des bemeldeten Rabbiners Lippmann Heller heiratete,[83]) Schemaja (s. N. 38) und ein Töchterchen Freudel (s. N. 141). Er hatte sich noch zum dritten Mal verheiratet, und ward im Spätherbst 1632 in Gitschin noch mit einem Sprößling gesegnet.[84])

Manche glauben, daß Basschewi auch kais. Münzmeister gewesen, und einige wollen gar von

---

[79]) Urkunden in den Prager Stadtbüchern. [80]) Megillath Ebah. [81]) Epitaph in Jungbunzlau. [82]) Urkunde a. a. O. [83]) Megillath Ebah. [84]) Urkunde a. a. O.

nach ihm genannten Schmiles-Thalern wissen, die er geprägt haben soll; wir konnten von allem dem keine Spur finden.

29. Josef S. Jizchak's, st. jung im Jahre 1473.

30. Sara, Tochter Jizchak's aus vornehmer Familie.

31. Aaron Simeon Spira, S. des Nr. 13 genannten Wolf, geboren im Jahre 1600, war Rabbiner zu Frankfurt, Lemberg, Brecz in Lithauen, Lublin, Krakau, Wien und zuletzt Prager Oberrabbiner und Landesrabbiner von Böhmen[85]), 40 Jahre, nemlich von 1640 bis zu seinem Tode, der Sonntag den 3. December 1679 erfolgte. Er hatte oftmals Verfolgungen zu erleiden, und soll sogar einer Einkerkerung mit genauer Noth entgangen sein, bis er endlich von Kaiser Leopold einen Freibrief erhielt, der mit goldenen Buchstaben geschrieben war.[86]).

Auch hatte er einst einen Streit mit mehren Gewaltmännern der Gemeinde wegen inokulirter Eßrogim, deren Gebrauch er nicht gestatten wollte, und zu deren Erlaubniß sie den berühmten Sabathai Kohen, vulgo Schach (ש״ך), der damals eben in Prag war, verlockten, und dann den Vorbeter der Altneu-Synagoge zum Gebrauche eines solchen Eßrogs zwingen wollten. Der ש״ך sah jedoch bald seine Uebereilung und die Intrigue ein, deren Werkzeug er sein sollte und

[85]) Vorrede zu אליה זוטא. [86]) Mittheilung des sel. Moses Wolf Jeiteles, frühern Aktuars der Brüderschaft.

ließ vor seinem Tode unserm Simon Spira durch seinen Sohn Abbitte thun.[87]) Die von ihm verfaßten Werke scheinen ihm bei einer Plünderung abhanden gekommen zu sein, doch wird er von seinem Enkel Elias Spira in אליה רבה zitirt. Im Druck erschien bloß מראה יחזקאל קטן, Auszüge aus seinem größern kabbalistischen Werke מראה יחזקאל, excerpirt von Jecheskel Kindeles, Rabbiner in Rachod, Prag 1695.

32. Jona S. des Elia Bunzlau, auch Landshofer genannt, ein gelehrter Talmudist, st. in einem Alter von noch nicht 35 Jahren[88]) im Herbst 1712. Als Kenner der Kabbala wurde er nebst Moses Chasid von dem Sch. R. Abraham Brod einst nach Wien zu einer Disputation mit den Sabathianern geschickt, zeigte sich aber seiner Mission nicht gewachsen.[89]) Er verfaßte:

בני יונה Erklärungen und Diskussionen über Hilchoh Sefer Tora und Masoroth, Prag 1803.

כנפי יונה Ueber den Jore Deah, Prag 1812.

מעיל צדקה Rechtsgutachten, verfaßt 1710, Prag 1757.

צוואה Moralisches Testament, aufgenommen im דרך טובים, Frankf. a. M. 1717.

מאורי אור Ueber Correktionen in einer Gesetzrolle.

33. Schaul S. Esriel's, Vorsteher der Altschul-Synagoge, widmete derselben viele Synagogengeräthe und Ornamente, st. bejahrt 1628.

---

87) Schebuth Jakob I. Seite 36. 88) Vorrede zu כנפי יונה. 89) Jakob Emden in מטפחת ספרים.

34. Abraham S. des in Böhm. Leippa ermordeten[90]) Salman aus Posselberg, war Rabbinatsassessor und Schulrektor, st. 1746.

35. Menachem S. Ascher Mazzerato aus Rovigo, ausübender Arzt, st. im Sommer 1680.

36. Moses Nikolsburg, Abgesandter aus Jerusalem, S. Elchanan's, Prediger's in Nikolsburg, st. im Herbst 1713.

37. Löw S. des Gemeindevorstehers Aaron Reiterls Kohen, st. 1742.

38. Schemaja S. des oben N. 28 genannten Gemeindevorstehers Jakob Baschewi, ein junger Talmudbeflissener, überlebte seinen Vater nicht lange, st. im Sommer 1634.

39. a) Salman S. Bendit Emrich's aus Lipstadt, praktischer Arzt; die Grabschrift rühmt von ihm, daß er die Gemeinde zur Zeit der grassirenden Pest nicht verließ und sein Leben in die Schanze schlug, um Andere zu retten, st. Ende 1729.

b) Moses S. des eben erwähnten Salman, ebenfalls Arzt, st. 1742.

40. Abraham S. des Vorbeters Aaron, S. Abraham Stroi st. im Knabenalter 1574.

41. Menachem Sohn David's, vulgo Mändel Wolf, Gemeindevorsteher und Mitbegründer des Beerdigungsvereins im Jahre 1564[91]), st. 1581.

---

[90]) יערות דבש I. p. 75. [91]) Stammbrief a. a. O.

42. Jakob S. Moses Aaron Teomim's, Gemeindevorsteher, st. Ende 1627. Diese Familie führte wie bereits N. 27 bemerkt wurde, den Beinamen Lämmel, wodurch die Abbildung eines Lammes auf diesem Grabstein erklärlich ist.

43. Samuel S. des Rabbiners Bezalel, Enkel des Oberrabbiners Löwe b. Bezalel, Gemeindevorsteher, st. 1655.

44. Simon S. Juda Löw Kuh's, Levite, kaiserl. Hoffaktor, hatte schon in seiner Jugend mit großer Selbstaufopferung, die ihm Haft und Leiden zuzog, der Gemeinde einen bedeutenden Dienst geleistet, errichtete in seinem Hause eine Lehrschule für Talmudisten, und fundirte vor seinem Tode eine namhafte Summe um von den Zinsen mittellose Rabbinen zu unterstützen; st. Ende 1773.

45. Samuel S. des frommen Mendl Joß aus Krakau, Lehrer am großen Bet-Hamidrasch, war blind, st. jung 1721. Der berühmte Jonatan Eibeschütz soll einer seiner Schüler gewesen sein.

46. Chaja, Tochter des frommen Gelehrten und Gvst. Abraham Maul aus Wien,[92]) Gattin des prager Oberrabbiners Jesaias der Levite. Dieser letztere Jesaias Horowitz, S. Abraham's, S. Sabatai Schefteles, S. Jesaias, nach seinem Hauptwerke gewöhnlich של"ה genannt, war Oberrabbiner in vielen Gemeinden, als: Posen, Krakau, Wien, Frankf. a. Main, wo wir ihn

[92]) Memorialbuch der Hof-Synagoge.

1608 und 1612 finden[93]), und seit 1614 Oberrabbiner in Prag 7 Jahre lang.[94]) 1621 zog er nach Jerusalem, wo er Freitag 19. November ankam.[95]) Er ward Rabbiner der deutschen Gemeinde daselbst, doch bald trafen ihn schwere Leiden; der Pascha ließ ihn und mehre angesehene Rabbiner ins Gefängniß werfen, um ein bedeutendes Lösegeld zu erpressen.[96]) Nach seiner Befreiung zog er nach Tiberias, wo er ca. 1630,[97]) und bald darauf seine zweite Frau Chawa, Tochter des Elieser, und ein kleines Töchterchen starben.[98]) Die Familie stammt höchst wahrscheinlich aus dem Städtchen Horzowitz in Böhmen, und der Großvater Sabatai Scheftel lebte und starb in Prag.[99]) Unser Jesaias jedoch scheint in Polen geboren und erzogen worden zu sein. Er betrieb auch seine Studien unter dem 1591 verstorbenen Salomon S. Juda Löbisch, Rabbiner in Posen und Lublin, von dem er erst zur Zeit seiner Verheiratung Abschied

[93]) Seine Approbation und die Vorrede seines Schwiegersohnes zum שפע טל. [94]) Vorrede zum של"ה. [95]) Vorrede zu שער השמים. [96]) שם הגדולים. [97]) Genau scheint sein Todesjahr nicht bekannt worden zu sein. Sein Sohn Scheftel sagt in der Vorrede zu ווי העמודים, daß sein Vater den של"ה in Jerusalem 2 Jahre nach seiner Ankunft beendigt, und abermals 2 Jahre nachher gestorben sei, dies wäre demnach 1625—1626; dem widerspricht jedoch das Epigraph des genannten Werkes, in welchem es heißt, daß es שנת השבוע"ה לפ"ק, also 1628 beendigt worden. Natan Spira, der in מגלה עמוקות bei Gelegenheit seiner Trauerrede über unsern Jesaias das Todesjahr ש"ך 1620 angibt, ist offenbar falsch, und soll wahrscheinlich ש"ץ heißen. [98]) Memorialbuch a. a. O. [99]) Grabschrift N. 77.

nahm.[100]) In seiner Jugend schrieb er Anmerkungen zu seines Vaters עמק ברכה, über das Gebet und einige Segenssprüche, Krakau 1597. Sein Hauptwerk ist aber das שני לוחות הברית, ein vor seiner Abreise nach Jerusalem begonnenes, dort im Jahre 1628 vollendetes Opus,[101]) Vorschriften zu einem vollkommen religiösen Lebenswandel enthaltend, das er zunächst für seine Kinder als das werthvollste Vermächtniß bestimmt hatte, und welches erst 1649 zu Amsterdam in Druck erschien. Dieses Werk hatte bald in allen Gauen, wohin Israels Reste versprengt sind, Autorität erlangt, und genoß bis auf die neueste Zeit außerordentliche Verehrung. Es umfaßt das ganze jüdische Religionsgebäude vom Grundstein bis zum Giebel, von den höchsten Wahrheiten des Glaubens bis zu den minutiösesten Zeremonien und Gebräuchen, ja bis auf Klugheits- und Anstandsregeln herab. Und über Alles ist eine höhere Weihe ausgegossen, es spricht sich darin eine so felsenfeste Glaubenstreue, eine so erhabene Sittlichkeit und ein so makelloses, nur Gott geweihtes Leben aus, daß es dem Leser ganz erklärlich wird, wie der Verfasser selbst seinem an sittlich vollkommenen Charakteren gewöhnten Säkulum, als ein Heros der Frömmigkeit, als ein wahrer Heiliger, Verehrung und Bewunderung abnöthigen mußte. Das Streben nach höherer Erkenntniß Gottes und der Natur

100) של"ה Amsterdam 1698 p. 73b. 101) Epigraph Ende של"ה.

führte ihn jedoch dem Gebiete der damals herrschenden kabbalistischen Mystik zu, wo man in Buchstaben-Mutationen und Zahlenspielereien die Lösung der wichtigsten Probleme der Menschheit zu finden glaubte. Das genannte Werk besteht aus 2 Theilen: דרך חיים die praktischen Gebote nach den Festtagen des Jahres, und לוחות הברית sämmtliche 613 Gebote nach ihrer Reihenfolge im Pentateuch geordnet; eine Einleitung תולדות אדם und ein Vorwort עשרה מאמרות gehen voran, welche kabbalistisch-philosophische Betrachtungen über Würde und Zweck des Menschen enthalten. Jeder dieser 2 Theile zerfällt wieder in Unterabtheilungen, Alles aber in 3 Hauptrubriken, נר מצוה die speziellen, religiösen Satzungen, תורה אור die kabbalistischen Motivirungen derselben und תוכחת מוסר die sich daran knüpfenden Sittenlehren. Dazwischen sind Vorträge, exegetische Bemerkungen, Gebetsformeln, Gleichnisse und geistreiche Sentenzen eingewebt. Der Verfasser dringt darauf, daß die Jugend bereits gründliche Kenntnisse der Bibel besitze, bevor man mit ihr zum Talmudunterricht schreite, empfiehlt derselben das Studium der hebräischen Grammatik, gestattet und empfiehlt sogar für Ungelehrte das Gebet in der Landessprache, tadelt das Schaukeln während desselben wie auch den Singsang der Vorbeter, rügt sehr die sophistischen Chilukim, deren Abfassung er als schwere Sünde erklärt, und ruft ein Pater peccavi über seine eigenen derartigen Produkte aus früherer Zeit.[102] Merk-

[102] של״ה p. 181a 182b.

würdig ist sein Urtheil über Moses Isserl's, den Lehrer seines Vaters. Dieser Mann, den man in neuerer Zeit für den erschwerendsten unter den Rabbinen hält, und den ein Reformsüchtiger einst „den Hemmschuh allen Fortschrittes" gescholten, gilt unserm של״ה, bei aller Achtung, die er für ihn hegt und bekundet, als ein, besonders seinem Zeitgenossen Salomon Luria (מהרש״ל) gegenüber, oft ohne gehörigen Grund, die laxere Observanz begünstigender Dezisor, dem zwar durch besondere Himmelsgunst das Glück zu Theil wurde, daß der ganze Occident seine Ansichten adoptirte, von denen unser Horowitz nichts destoweniger in einer bedeutenden, dort namhaft gemachten Anzahl von Fällen abzusehen und sich darin der striktern Meinung Luria's zu fügen, seinen Kindern empfiehlt.[103]) So rigorös er aber auch in ritueller Beziehung ist, in Sachen der Moral ist er aber noch weit rigoröser. So fordert er als Konsequenz der Wahrheitsliebe, daß Kaufleute ihre Waare nicht über Gebühr loben, die Käufer sie nicht, um billiger zu kaufen, tadeln sollen, daß jeder Theil den Preis für den er die Waare geben oder nehmen wolle, sogleich angebe; daß man Beleidigungen und zugefügte Unbill allsobald verzeihe; denn meint er, die Menschheit bilde gleichsam einen Körper; so wenig nun ein Glied an das andere, wenn es auch von ihm beschädigt wurde, Rache nehmen werde, eben so wenig dürfe ein Mensch seinem Nächsten Böses mit Bösem vergelten. Ueberhaupt ist dem

[103]) Ibid. p. 74b. ff.

ethischen und socialen Elemente ein großer Platz in diesem Buche eingeräumt. So finden sich dort Abhandlungen über Nächstenliebe, Jugenderziehung, Bescheidenheit, Freigebigkeit, weltlichen Umgang, Keuschheit, Mildthätigkeit, Wahrhaftigkeit, Fleiß, Mäßigkeit u. s. w. Welches Bedürfniß das Werk dem Volke wurde, zeigen die verschiedenen Kompendien, die bald dem Erscheinen desselben folgten. Außerdem schrieb Jesaias:

שער השמים Kommentar zu den gewöhnlichen Gebeten, in Jerusalem verfaßt, und edirt Amsterdam 1717.

מרדכי סדר מועד בגדי ישע Bemerkungen zum erschien Amsterdam 1757.

Er hinterließ 2 Söhne: Scheftel, der 1660 als Oberrabbiner zu Wien starb,[104]) und den Rabbinatsassessor Jakob in Krakau. Uebrigens war diese Familie, wie die der Spira, ein wahrer Bienenstock des Rabbinats, aus der ganze Reihen von Rabbinern und Talmudgelehrten hervorgingen. Das Sterbejahr seiner hier begrabenen Gattin Chaja ist auf dem Leichensteine nicht angemerkt, doch scheint es 1620 zu sein.[105]) Auf der Rückseite des Grabsteines befindet sich das Epitaph des im Beginn des Jahres 1621 verstorbenen Knaben, Zacharias Mendl, Sohn des Chaim Feiwel, Oberrabbiner in Bunzlau. Die-

---

[104]) Frankel, Wiener Grabschriften N. 254. [105]) Da es im Memorialbuch der Hoch-Synagoge heißt, daß er bald nach dem Tode seiner Gattin nach Palästina abgereist sei, und das אדר השני in der Grabschrift auf ein Schaltjahr hinzeigt, welches in den letzten 4 Jahren vor seiner Abreise, nur שנת שי״ף — 1620 — war.

ser Knabe ist von mütterlicher Seite ein Enkel des erwähnten Ehepaares Jesaias und Chaja Horowitz, und sein Vater Feiwel, Eidam des של״ה,[106]) Verfasser von Anmerkungen und Mittheilungen alter Lesearten zum Pentateuch-Raschi, die Hanau 1614 erschienen.

47. Jakob S. Nathan's, viele Jahre Gemeindevorsteher und Armenvater, st. 1584.

48. Slowe Tochter des Chajim Parbubitz, Gattin des Falk Nauburg, st. Ende 1546.

49. Baruch Sohn Jizchak Weisel's, Gemeindevorsteher, st. 1550.

50. Pinchas, ein gelehrter Rabbiner, st. am Vorabende des Versöhnungstages 1495. Im Memorialbuche der Altneusynagoge wird er ein Sohn des הקדוש (bekanntlich das Epithet eines gewaltsam Ermordeten oder Religions halber Hingerichteten) Jonathan genannt. Möglich ist dies derselbe Pinchas aus Prag, den der שלשלת הקבלה um diese Zeit zusammen mit Katriel aus Krakau und Nathan aus Eger anführt.

51. Rele Tochter des Abraham Kohen, st. 1547.

52. Moses S. Lippmann Beck's, der letzte auf diesem Friedhof Begrabene, st. im Frühjahre 17. Mai 1787.

53. Löwe, ein Gelehrter, auch Abkömmling berühmter Rabbiner, st. Ende 1539.

---

106) In seiner Vorrede zu dem, Hanau 1612 erschienenen Werke שפע טל unterzeichnet er פייבל בן החסיד הגאון מו' דוד זכרי' המכונה ר' מענדלן.

54. Juda Löbl S. Moses, Synagogendiener, st. 1550.

55. Bela, Tochter des Lewiten Moses und Gattin des Leviten Israel, st. 1594.

56. Juda S. Meier's aus dem Städtchen Taus in Böhmen, st. Ende 1531.

57. Das Grabmal dreier Brüder, Elieser Liebmann, Moses Aaron und Jizchak, Söhne Naphtali's, starben sämmtlich 1594; Jizchak kurz vor seinem anberaumten Hochzeitstage.

58. Schalom S. des Gelehrten Jizchak Mita, st. Anfangs 1594.

59. a) Salman, S. Moschel's, Rabbinatsassessor, kam um in der großen Feuersbrunst, welche Dienstag den 21. Juni 1689 fast das ganze Judenviertel Prags, darunter 11 Synagogen und alle Dokumente des jüdischen Rathhauses verzehrte, mit seiner hier benannten Gattin

b) Mirjam Tochter des Jakob Tein. Beide wurden in dem Wasserbehälter eines Reinigungsbades (מקוה) gefunden.[107])

60. Chaja Tochter des Jechiel Luria, S. des berühmten Arztes und Gemeindevorstehers Salomon in Lublin,[108]) Gattin des Cha-

[107]) Memorialbuch der Hoch-Synagoge. [108]) Meir Lublin's RGA. N. 62. Seine Schwester war 1559 in Krakau (Luria RGA. N. 21). Natan Basschebi (N. 136) hatte 1626 dessen Tochter Chanah zur Gattin, und eine Schwester unserer Chajah, Namens Ester, heiratete 1631 in Lublin Abraham, Sohn Lipmann Heller's (מגלת איבה.)

jim[109]) S. des Lubliner Oberrabbiners Naphtali Kohen, st. Ende 1706.

61. Abraham S. Jechiel's, st. jung den Märtyrertod 1595.

62. Chajim S. Jizchak Kohen's, ein berühmter Talmud-Dozent wurde nahe bei Zwittau ermordet 1510.

63. Kalman S. des ermordeten Moses, st. 1613.

64. Juda Leon, S. des Arztes Elia Mantua,[110]) war wie sein Vater praktischer Arzt und st. jung. Das Todesjahr ist nicht angegeben.

65. Benjamin Wolf S. des oben (N. 31) erwähnten Simon Spira, Rabbinatsassessor und Verwalter der palästinischen Almosengelder, während des Interims von 1680, dem Tode seines Vaters, bis 1702, wo Dawid Oppenheim aufgenommen wurde, Oberrabbinerssubstitut, seit 1705[111]) böhmischer Landrabbiner, st. in einem Alter von 75 Jahren, Freitag 11. Jänner 1715.

66. Aaron Jechiel Michel ältester S. des eben genannten Wolf Spira, Rabbiner in der Neu-Synagoge, st. im Herbst 1723, verfaßte:

מים קדושים Ueber סדר קדשים,
לב ים התלמוד Kommentar zum תלמוד ירושלמי.

---

[109]) Dieser, ein Enkel Jizchak b. Simson's und ein Urenkel Löwe b. Bezalel's A. 1698. (S. Grabschrift Nro. 93.) [110]) Ein Josef Mantua war 1616 Arzt in Prag, und sein Sohn Juda Löw daselbst seit 1628 viele Jahre Prediger. (קול יהודה Vorrede.) [111]) Damals ging Abraham Brod, der frühere Landrabbiner, nach Metz.

67. Hirsch Pollak S. Jakob's, st. 1547.

68. Sorel Tochter des W. Meier Reitl, Gattin des gelehrten Moses Plazker, st. Anfangs 1591.

69. Meschalem S. des Gelehrten Simeon Stang, Levite, st. Ende 1521.

70. Salomon S. Gerschon Kohen's, Typograph, Bruder des oben (N. 25) genannten Mordechai Zemach, st. 1547.

71. Reminissel, Gattin eines Rabbiners, st. 1594.

72. Chiskia Feiwel Weißwasser[112]), Gemeinde- und Landes-Vorsteher, st. Ende 1599.

73. Muskat Tochter des Chaim Pardubiz, Gattin des Jekl Moschels, st. 1593.

74. Avigdor S. Moses Margolioth, einer der Honoratioren der Judengemeinde und Vorsteher, st. 1608.

75. Eisik S. Moses Margolioth, Gemeindevorsteher, st. 1583.

76. a) Jizchak Eisik Margolioth, gemeinschaftlich mit Jakob Pollak, dem Erfinder der Chillukim, Oberrabbiner und Schulrektor,[113]) erblindete im Alter, st. noch nicht 70 Jahre alt, Sonntag 19. März 1525. Er war

---

[112]) Nach dem gleichnamigen Städtchen in Böhmen, wodurch Zunz, der diesen Namen Weißwascher schreibt (Z. G. u. L. p. 263), zu berichtigen ist. [113]) Z. D. I. A. 5290.

ein Sohn des berühmten Jakob Margolioth in Worms, dem Freunde Joseph Kolons, des Jehuda Minz, und des berühmten Reuchlins, und schrieb eine Vorrede zu seines Vaters סדר גטין וחליצה[114]).

b) Auf der Rückseite dieses Grabsteines hat man das Epitaph einer um mehr als 100 Jahre später verstorbenen Frau und eines Mädchens angebracht, nemlich Serl, Tochter des Leviten Natan Duschenes, Gattin des Jakob Kreitschdorf, st. 1639, und ein noch namenloses Mädchen, Tochter Jizchaks.

77. Sabbatai S. des Jesaias Horowitz, Levite, Gemeindevorsteher, vielleicht auch Rabbinatsassessor, st. 1555. Es ist dies der Großvater des oben (N. 46) erwähnten של״ה, von welchem Scheftel Horowitz in seinem Testamente (צואת ר׳ שפטל) bei Anführung seines Stammbaums sagt, daß sein Grab in Prag unweit des Grabes seiner Mutter Chaja sei. Der Vater dieses Sabbatai, Jesaias, war Schwiegersohn des seiner Zeit berühmten Oberrabbiners Akiba in Ofen.[115])

78. a) Israel S. des Josef Horowitz, Gesetzrollenschreiber, st. am ersten Tage des Schebuothfestes 1599, und b) sein Sohn Josef Horowitz schon vorher im Herbst 1598, beide an der Pest.

79. Matrona, Tochter des Jesaias Marlo, Levite, aus der Familie Horowitz, Gattin Karpel's, st. 1596.

---

[114]) Anhang zu Juchassin. [115]) Testament des Scheftel Horowitz, zu Ende des שער השמים und des יש נוחלין.

80. Dawid S. Abraham Oppenheim's, geboren zu Worms 1664, Neffe des Wiener Hoffaktors Samuel Oppenheim[116]), Schüler des Gerson Ulif Aschkenasie, Rabbiner in Metz, ward 1686 O. R. in Březz in Lithauen, im September 1690 in Nikolsburg und Mähren,[117]) 1702 in Prag als Oberrabbiner und Schulrektor gewählt, 1713 wurde er auch Landesrabbiner über eine Hälfte Böhmens,[118]) 1718 über ganz Böhmen, in welchen Aemtern er von den Kaisern Leopold I., vermittelst Urkunde v. 20. Feber 1705, von Josef I., laut Urkunde v. 29. Feber 1705[119]), und von Karl IV., mittelst Urkunden von 28. April 1713 und 19. Sept. 1718, bestättigt wurde.[120])

Er war ein außerordentlicher Bibliophile, und seine hebräische Bibliothek, die schon Wolf auf 7000 Bände, worunter etwa 1000 Handschriften, schätzte, ist weltberühmt. Dieselbe ist bekanntlich nach mancherlei Schicksalen in den 30ger Jahren zum Bedauern aller deutschen Orientalisten von der Oxforder Universität angekauft und weggeführt worden. Läßt diese höchstseltene Büchersammlung, die auch die kostbarsten Bücher und Manuskripte der hebräischen Literatur, durch Agenten in allen Welttheilen aufgekauft, in sich faßt, schon einen Schluß auf den Reichthum Oppenheim's zie-

[116]) Zunz Z. G. und L. Seite 235. [117]) Bacharach חוות יאיר N. 166. [118]) Ueber die andere Hälfte war der oben (N. 65) genannte Wolf Spira, Landesrabbiner. [119]) Dieses Datum ist gewiß ein irrthümliches, da 1705 als Gemeinjahr gar keinen 29. Feber hatte, auch kam Joseph I. erst im Monat Mai jenes Jahres zur Regierung. [120]) *Orient* 1845 N. 3.

hen, so wird dieser noch durch die im Epitaph enthaltene Notiz erhärtet, daß die Verzehntung seines Vermögens, die er nach Vorschrift an die Armen und an die Gemeinde entrichtete, mehr als 50,000 Reichsthaler betrug. Er hatte erst Genendel, die Tochter des Lippmann Kohen, Gemeindevorstehers in Hannover, zur Frau, welche wahrscheinlich 1713 während der Pest starb;[121]) seine zweite Gattin war Schiffre, die Tochter des (N. 65) genannten Landesrabbiners Wolf Spira. In seinem Alter erblindete er. Er starb Mittwoch 23. September 1736. Der im Jahre 1714 als Sabbathianer verketzerte und verfolgte Nehemias Chajun fand kurz zuvor, als er nach Prag kam, bei ihm und seinem dritten Sohne Joseph freundliche Aufnahme, physische und moralische Unterstützung.[122]) Selbst dann, als Oppenheim in den allgemeinen erbitterten Kampf gegen Chajun mithinein gezogen wurde, scheint er noch immer ein direktes Einschreiten vermieden zu haben.[123]) Auch verweigerte er seine Mitfertigung, als A. 1725 Jonathan Eibeschütz in Verbindung mit mehren Rabbinern den Bannstrahl gegen die erwähnte Sekte schleuderte. Er wird in der Grabschrift als guter Mathematiker gerühmt. Als talmudischer Schriftsteller war er sehr fruchtbar, und so wenig von ihm edirt ist, so zahlreich sind seine noch vorhandenen handschriftlichen Werke. Im Druck erschien von ihm:

---

[121]) Von demselben Jahre findet sich ein Vorhang der heiligen Lade in der Altneu-Synagoge, den Oppenheim für das Seelenheil dieser verstorbenen Gattin widmete.
[122]) דברי נחמיה, Vorwort. [123]) Jakob Emden תורת הקנאות.

1. Einige Rechtsgutachten und Bemerkungen im כנסת הגדלה א"ח שיורי und בית יהודה, שבות יעקב, חוות יאיר.
2. Novellas zur סוגיא ד' מיתות. Prag 1725.
3. מועד דוד Novellas zum Seder Moed.
4. הנהגת אדם Gebete und religiöse Lebensregeln den kabbalistischen Schriften Jizchak Luria's gemäß. Fürth 1691.

Unedirt kennen wir folgende, als:

5. מקום דוד Alphabetisch geordnetes Lexikon über alle im Talmud vorkommenden Orte und der dort sich zugetragenen Ereignisse.
6. מצידת ציון Sammlung von Midraschim nach Art des ילקוט חדש.
7. יד דוד Kommentar zur Bibel.
8. תפלה לדוד Vorträge.
9. שלל דוד Collectaneen und Zuschriften von Amtsgenossen.
10. עיר דוד in בתים abgetheilt, mehre Bände zumeist rituellen Inhalts.
11. נשאל דוד Rechtsgutachten, schon im לקט הקמח erwähnt, ebenfalls mehre Bände.

Außerdem noch eine Menge von Werken, Novellas zu vielen Talmudtraktaten, agadische Vorträge, Kommentare über kabbalistische Werke, wie auch Varia, wovon viele in der Michaelischen Bibliothek, 24 im Besitze eines polnischen Privatiers in Biasen unweit Wilna, sich befinden[124]).

81. Josef Salomon S. Elias del Medigo, aus Kandia, Arzt, Mathematiker Philo-

---

[124]) Zunz, Z. G. u. L. S. 244.

soph und Tourist, Schüler des berühmten Galilei, Leibarzt des Fürsten Radziwil, geboren 16. Juni 1591 in Kandia; im Alter von 15 Jahren studirte er an der Universität in Padua, und zu 22 Jahren hatte er bereits seine Studien beendigt. Er unternahm nun, von Wissensdurst getrieben, Reisen von einem Weltende zum andern, er ging nach Egypten, der Türkei, Wallachei, Polen, Lithauen, Rußland, Deutschland, Dänemark, Holland u. s. w.[125]) Der Grabschrift nach war er auch Obberrabbiner in Hamburg wie auch im Bezirk Amsterdams.[126]) Er starb Samstag den 1. Tag[127]) Sukoth 5416= 16. Oktober 1655. Er war einer der freisinnigsten Männer seiner Zeit, dennoch nicht ganz von Aberglauben frei[128]); dem Karäismus schien er nicht abhold.

Jedoch müssen wir auf den merkwürdigen Umstand aufmerksam machen, daß, so genau wir auch die Lebensschicksale wie die literarischen Leistungen dieses ausgezeichneten Mannes bis 1628 verzeichnet finden, so unbekannt sind dieselben seit jener Zeit bis zu seinem Tode. Die letzten 27 Jahre seines Lebens sind in undurchdringlichem Dunkel gehüllt, das selbst sein neuester deutscher Biograf, der gelehrte Dr. Geiger, in seinem

125) Geiger, Melo Chofnaim. 126) Dasselbe scheint auch aus der Vorrede seines Schülers Samuel Aschkenasi zu נובלות חכמה hervorzugehen. 127) Vorrede zu תשובה מאהבה I. des Eleasar Fleckeles, der das Epitaph noch las, bevor der Grabstein, wie itzt, zertrümmert war. 128) S. Elim p. 82.

מלא חפנים nicht zu erhellen vermochte. Seine Schriften, von denen nur der kleinste Theil in Druck erschien, und der Rest spurlos verschwunden ist, waren fast sämmtlich mathematischen und naturwissenschaftlichen Inhalts als:

מעין גנים אילים und von ihm selbst herausgegeben. Amsterdam 1629.

מצרף לחכמה Scheinbare Apologie der Kabbalah, von seinem Schüler Sam. Aschkenasi edirt, Basel 1629.

נובלות חכמה Ueber die Kabbalah, von demselben edirt, Basel 1631.

אגרת אחוז Ein Schreiben an einen Karäer, eine Skizze der jüdischen Literaturgeschichte enthaltend, v. Geiger in seinem מלא חפנים Berlin 1840 herausgegeben, mit deutscher Uebersetzung, kritischen Anmerkungen und einer biografischen Einleitung. Derselbe zählt dort im Ganzen 29 Werke auf, die del Medigo verfaßt.

82. Josef S. Abraham Kalmanka's, O. R. und Sch. R. in Polen und Böhmen, st. in einem Alter von 56 Jahren[129]) Sonntag 12. Oktober 1636. Eine Approbation von ihm soll sich zu dem 1635 erschienenen גלילות ארץ ישראל v. Gerson b. Eliezer finden.

---

[129]) In den neugeprägten alterthümelnden Legenden der Prager Judenstadt, wurde das בן מאה ועשר שנים wörtlich genommen, und darauf hin eine ganze Sage fabrizirt. Man übersah aber, daß dieses מאה punktirt sei, und nicht rtlich sondern buchstäblich genommen, nämlich nach dem ...enwerth, berechnet werden müsse, ein Witz, der sich oft ...et, z. B. auf dem Portrait des Moses Chefez, in der ...rrede zu שפע טל, in Bacharach's חוות יאיר (Vorrede ...) u. a. m.

83. a) Röuben Sopher S. Hoschki[130] Kohen Sopher's, Schwiegersohn des oben (N. 10) erwähnten O. Rs. Ephrajim Lenczyc, st. im Frühling 1673. Er war Gesetzrollenschreiber und Autor folgender Werke:

ילקוט ראובני Midraschimsammlung alphabetisch geordnet. Prag 1660.

ילקוט ראובני הגדול Nach den Stellen des Pentateuchs geordnete Midraschim. Amsterdam 1681.

דבר שבקדושה Anleitung zu einem frommen Lebenswandel. Sulzbach 1684.

עונג שבת Gebete für den Sabbath. Sulzbach 1684.

b) Moses Chajim S. Leser's S. Todro's, Abkömmling eines (auf der iberischen Halbinsel) gewaltsam zum Christenthum Bekehrten, Prager Gemeindevorsteher und Talmudgelehrter, st. hochbejahrt im Jahre 1709.

84. Jizchak S. Schimschon Kohen, R. A. und Gemeindevorsteher durch viele Jahre, Eidam des Löwe b. Bezalel und Vater des Frankfurter und Posner Rabbiners Chajim Kohen und des Lubliner Rabbiners Naphtali Kohen, st. im Frühjahre 1624. Er verfaßte:

1. Ergänzungen zu חתן דמים, einem Pentateuchkommentar von Salman Runkel. Prag 1605.

---

[130]) Dieser Vatersname, ein polnisches Diminutiv von Josua, scheint nicht nur von De Rossi, sondern selbst von Zunz für einen Familiennamen gehalten worden zu sein. Der Erstere (Diz. stor.) nennt unsern Autor romanisirt „Ruben Oschi", der Andere (Z.G. u. L. S. 402) „Ruben Höschki."

2. Glossen zu פענח רזא, einem kabbalistischen Werkchen von Jizchak b. Juda ha-Lewi. Prag 1607.
3. Deutsch. Pentateuchkommentar. Prag 1608.
4. Bemerkungen zum מדרש שוחר טוב. Prag 1613.

Auch schrieb er Vorreden zu einem Vortrage seines Schwiegervaters, der Prag 1593, zu den R. G. A. Meier Rothenburg's, die Prag 1608, und zum ספר החיים des Chajim b. Bezalel, das Prag 1611 erschien. Er liebte es in solchen Vorreden Acrostiche anzubringen. Asulai machte schon darauf aufmerksam, daß in der zu Rothenburg's Responsen das Akrostich אנכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם, יצחק בר שמשון הכהן זכרו לברכה, חתן הגאון הגדול מהרר ליב נרו חוק ואמץ אמן סלה enthalten sei; wir fanden in der Vorrede zu פענח רזא ein Aehnliches אני הקטן והדל באלפי וצעיר בחכמה, יצחק בר שמשון הכהן זצ"ל ר"ה חתן הגאון הגדול בישראל שמו מוהרר יהודה ליווא נרו מפראג. נפניתי למלאכה זו יום חמישי ל"ג לעומר שפ"ו לאלף הששי ליצירה חוק ואמץ אמן. Sogar in einem jüdisch-deutschen Gedichte, vor seinem Pentateuchkommentar, flocht er das Acrostich אני יצחק בן שמשון כהן ein.

Unter dem Titel סדרי בראשית wollte er ein kabbalistisches Werk, Zahlenspielereien mit dem Worte Bereschith herausgeben.[131]) Seine Tochter Chawa, Gattin des Abraham Samuel Bacharach, Rabbiners in Worms, war ungemein gelehrt, verstand hebräisch und aramäisch, las Ra-

---

131) פענח רזא Glossen zu בראשית.

schi's Pentateuchkommentar, Targumim und Midraschim sogar ohne Kommentar; auch in der profanen Literatur war sie bewandert und schrieb einen edlen, erhabenen Styl. Sie war geboren 1585, wurde zu 30 Jahren schon Witwe, kehrte 1621 mit ihrem 15jährigen Sohn Simson zu ihrem Vater nach Prag zurück, wo sich Jesaias Horowitz (של״ה) vor seiner Abreise nach Palästina, vergeblich um ihre Hand bewarb.

Als ihr Sohn Simson 1650 in Worms das Rabbinat antrat, begleitete sie ihn, blieb aber nur ein Jahr bei ihm, worauf sie sich auf die Reise nach Palästina begab, jedoch auf dem Wege in Sophia starb.[132])

85. a) Binjamin Wolf Sohn Anschel Spira's, Enkel des Prager OR's Simon Spira, st. Anfangs 1715, und b) seine Gattin Ester Tochter des Leviten Jakob Koppel, Gemeindevorstehers in Wien, st. 1720.

86. Samuel S. Salomon Lasch's, Lewite, Enkel des oben (N. 65) erwähnten Wolf Spira's, Rabbiner in der Klaussynagoge und Gemeindevorsteher, st. Anfangs 1752.

87. a) Phöbos S. Eleasar Manles, OR. und SchR. in Böhmisch-Brod soll RGA. verfaßt haben, st. 1707, und b) seine Tochter Sorl Gattin des Dawid Koref, Kohen, st. 1705.

88. David Sohn Moses Koref, Kohen, Fleischhauer, ungemein wohlthätig, er-

[132]) חוות יאיר Vorrede.

zog Waisen, unterstützte Rabbinen, vertheilte je
den Festtag unter die Armen so viel Fleisch al
seine sämmtlichen Kinder wogen, widmete de
Altneusynagoge einen kupfernen Kandelaber un
spendete jährlich das Oel, um die ewige Lamp
(נר תמיד) zu unterhalten; st. 1656.

89. Israel S. Salman Jesaias Hor
witz, Levite, st. 1572. Von dem Vater Sa
man Jesaias heißt es, daß er ein Gotteshaus g
baut und für die Gemeinde sein Leben gewag
Möglich, daß dies derselbe ist, dessen oben (
24) genannter Sohn Aaron Meschallem die Py
kassynagoge gebaut. Unser Israel mag identisch se
mit dem von David Gans als hochbejahrten Gre
erwähnten Israel Horowitz.[133])

90. a) Lamm Horowitz, Levite, Armenvate
st. 1613. b) Jehiskias S. Lämmels, Levi
wahrscheinlich Sohn des vorgenannten Lamm H
rowitz, Rabbinatskursor unter Simon Spira,
Ende 1654.

91. Vögele Tochter des OR's Löwe
Bezalel, Gattin des RA's Jizchak b. Simsi
Kohen, war talmudisch gelehrt wie ihre ob
(N. 84) erwähnte Tochter, st. Anfangs 162

92. Jechiel S. Josefs, S. Kalonymi
Jeruschalmi, SchR. und GV., st. Anfan
1598.

93. Chajim S. Napthali Kohen
Rabbiner in Lublin und Enkel des oftbemeldet
Rabbiners Jizchak b. Simson Kohen, Schw
gersohn Löwe b. Bezalel's, st. 1698.

[133]) Z. D. II. A. 1513.

94. Moses Jizchak S. Jechiel Michel Spira's, Enkel des OR's Simon Spira, Schwiegervater des berühmten Jonathan Eibeschütz[134]), Rabbiner in Lissa, in Bunzlau, dann Landrabbiner von Böhmen, wahrscheinlich seit dem Tode Oppenheimer's, st. Ende 1749. Er hatte mehrere Werke verfaßt, von denen jedoch keines mehr vorhanden ist, nämlich:

באר לחי רואי Talmudische Bemerkungen.
באר מים חיים Ueber den Orach Chajim.
קול ענות גבורים Rechtsgutachten.

95. Rachel Tochter Samuel Kohen Gaff's, Gattin des GV's Jizchak Rofe, st. 1585.

96. a) Elias S. des oben (N. 65) genannten böhmischen Landrabbiners Wolf Spira und Schwager des Jakob Reischer, zuerst OR. und SchR. in Tiktin, 1706 ungefähr RA. dann SchR. und Prediger in Prag, st. 1712.

Er wurde bei seinem Großvater Simon Spira erzogen,[135]) und verfaßte:

אליהו זוטא Ueber den Lebusch Orach Chajim. Prag 1689.

אליה רבה Ueber den Orach Chajim. Sulzbach 1757.

אליה רבה Ueber 6 Talmudtraktate. Fürth 1768.

Unedirt blieben: Ein Werk über die heilige Schrift, eines über die 4 Turim, ein אליה רבה über den Jore Dea, ferner Vorträge über den ganzen Pentateuch und schließlich auch RGA.

---

[134]) Dieser hielt auch unserm Sp. eine Trauerrede, abgedruckt יערות דבש I. p. 100. [135]) Vorrede zu אליה זוטא.

Der größte Theil dieser Schriften jedoch wurde durch die 1754 in Prag ausgebrochene große Feuersbrunst gänzlich vernichtet.[136]

b) Arje Löw S. des obengenannten Elias Spira, OR. und SchR. in Böhmisch-Leipa, starb seinem Vater um einige Monate vor, auch 1712.

97. Samuel, ein anderer Sohn dieses Elias Spira, Präses des Rabbinatskollegiums und Rabbiner der Großenhofsynagoge, st. Anfangs 1740.

98. Simon Backofen, OR. und SchR. in Raudnitz, dann Rabbiner in der Pfalz, zuletzt Prediger in Prag, Sohn des Jakob Backofen, auch Jakob Reischer genannt, st. 1714. Der genannte Vater, Verfasser des שבות יעקב, war Schüler Simon Spira's, Eidam Wolf Spira's[137]), und mit David Oppenheim verschwägert,[138]) 1709 Präses des Rabbinatskollegiums in Prag, nachher OR. in ריישא in Polen, sodann Landrabbiner in Anspach,[139]) 1713 OR. im Worms, 1719 in Metz, starb daselbst 1733.[140])

Simon verfaßte:

שמן למנחה Anmerkungen zu seines Vaters מנחת יעקב und תורת השלמים, mit diesen zusammen edirt. Fürth 1763.

---

[136]) אליה רבה Vorwort. [137]) שבות יעקב, וועד לחכמים Titelblatt. [138]) שבות יעקב N. 39. [139]) Ibid. Titelblatt. [140]) Carmoly in Jost's Annalen 1840 S. 96. Wolf B. H. I. p. 596, und nach ihm der Oph. Catal., lassen ihn Dajan in Bamberg sein.

99. a) Moses S. Abraham Wallerstein's, Levite, Prediger in Prag, früher Rabbiner in mehreren Gemeinden, starb bejahrt Anfangs 1659. b) Seine Gattin Sara, Tochter des Moses Bilhiwes aus Posen, folgte ihm noch in demselben Jahre nach.

100. Sara Gattin des Josef Kohen, st. Sonntag 24. September 1606. Dies ist der Grabstein, der durch die böhmischen Historiker Dobner und Schaller seines Alters halber, das ihm diese Gelehrten vindizirten, zu besonderer Berühmtheit gelangt. Durch ungenaue Abschrift und einer kleinen ungrammatischen Lizenz des Verfassers dieser Grabschrift verleitet, rückten sie das Alter dieses Leichensteines um ein ganzes Jahrtausend hinauf, und gaben sich dem Wahne hin, dieses Denkmal sei nicht nur vor der Gründung Prags, sondern sogar 72 Jahre vor Ankunft der Slaven in Böhmen errichtet worden. Näheres hierüber behalten wir uns für eine andere Gelegenheit vor.

101. Jakob S. Mordechai Wiener aus Hamburg, nennt sich 1742 einen Einwohner Prags, war 1744 schon alt,[141]) 1752 Rabbinalgerichts-Präses[142]), st. Ende 1753.

Er verfaßte:

קול קול יעקב. Prag 1802.

---

[141]) Vorrede zu קול קול יעקב, welches er 1742 zu verfassen begann und 1744 vollendete. [142]) Jonat. Eibeschütz לחות העדות.

102. Nehemias Feiwel Duschenes, S. Abraham's, Levite, GV., SchR. und rabbinischer Schriftsteller, st. jung Anfangs 1648.

Er schrieb:

דברי נבא Bemerkungen zum Talmud, wozu am Ende noch beigefügt

פי נבא über einige Ritualgesetze. Amsterdam 1688.

103. Eliezer S. Jakob Duschenes, Levite, aus der Familie Horowitz, ein mildthätiger Mann, st. jung 1742.

104. a) Moses S. des oben (N. 75) bemeldeten Gemeindevorstehers Eisik Margolioth, heilte Kranke unentgeldlich, st. Ende 1627.

b) Abraham S. Isserl R. T. (R. Todros?) Kantor in der Altneusynagoge, st. 1628.

105. a) Rebeka Tochter des oben erwähnten SchR's. und Predigers Elias Spira, Gattin des Gemeinderepräsentanten Wolf S. des Rab. Bermann, Levite, der in Fürth und andern Gemeinden Rabbiner war, st. Ende 1740; und b) deren Sohn Bermann S. Wolf's Enkel des Rabbiners Bermann in Fürth, starb als Bräutigam Anfangs 1741.

106. Henoch S. Moses R. Hene Altschul, des Verfassers des bekannten Sittenbuches „Brandspiegel," war mehr als 30 Jahre Gemeindediener und Aktuar, st. im Alter v. 69 Jahren und 8 Tagen. A. 1633.

107. Menachem Zacharias Mendl S. Hirsch Spira's, Eidam des frommen ge- ten Greises Josef Günzburg., RA., st. 1710.

108. Ephraim Fischel S. des ausgezeichneten Meir Bums Margolioth aus Bunzlau, Abkömmling des Löwe b. Bezalel, st. 1754. Es ist dies der Vater des später (N. 114) vorkommenden berühmten Prager Schulrektors Meir Fischel.

109. Pawa Tochter des Tröstel, Gattin David Fleischhauer's, st. Ende 1583.

110. Löw Krumenau S. des Gaon Ezechiel, Prediger und RA., st. 1639.

111. a) Hendl Gattin des RA's Moses Dajan, Tochter des Meir Gel Jekel's Kohen, st. 1624, b) und ihr Gatte Moses Dajan S. Dawid's, Levite, RA. schon 1615 unter Isaias Horowitz[143]) und GV., st. Ende 1625.

112. Jakob S. Jizchak Rofes widmete Gesetzrolle und Ornamente der Altneusynagoge, st. 1595.

113. Nathan S. Jizchak Rofe's aus der Familie des Rabbiners Meir Pfefferkorn,[144]) st. 1596, war wahrscheinlich ein Bruder des vorgenannten Jakob Rofe.

114. Meir Sohn des Ephraim Fischel Bunzlau, Präses des Oberjuristenkollegiums und SchR., Schwiegersohn des RA's Moses

---

[143]) Nachdrucksverbot im ים של שלמה zu בבא קמא, Prag 1615. [144]) Dieser Name erscheint auch in der Grabschrift N. 137 vom Jahre 1586, und erhält daselbst das Epithet משפחה מיוחסת. Vielleicht daß das räthselhafte, vereinzelt stehende Wort פפערקורן im Anhang zu Juchasin sich auf diesen Meir Pfefferkorn beziehen mag. S. Zunz in Geiger's Ztschrift IV. S. 202.

Günzburg, der auf dem Wege nach Palästina in Sidon starb, versah das Rektorat mehr als 40 Jahre, st. Ende 1769. Seine verfaßten Schriften wurden 1754 in der großen Feuersbrunst ein Raub der Flammen.

115. Lewi Fanta S. Mendl's, 1779 RA. in Prag, wurde 1780 kurz vor seinem Tode als OR. nach Würzburg berufen, ging aber nicht hin, st. Anfangs 1782.

116. Moses Sarach S. Meir Eidlitz, SchR. bereits 1752, st. 1786. Er war einer der uneigennützigsten edelsten Männer, und wollte nie von seiner talmudischen Gelehrsamkeit den geringsten Nutzen ziehen. In früherer Zeit wohlhabend, dann verarmt, darbte er lieber, als daß er irgend ein Geschenk angenommen hätte. Es zirkulirt hierüber noch eine bewährte Anekdote: Von der damals neu eingeführten Judensteuer blieb die auf ihn anfänglich, als er noch wohlhabend war, repartirte bedeutende Quote, lange Zeit, nachdem sein Vermögen immer mehr zusammengeschmolzen war, dennoch immer auf derselben Höhe, ohne daß er dagegen Schritte that. Erst dann, als ihm die Entrichtung desselben ganz unerschwinglich wurde, wendete er sich, auf das Andringen seiner Freunde, an den damaligen Primator Israel Frankl, um ihm seine Lage und die Unmöglichkeit der Steuerzahlung vorzustellen. Als Antwort darauf sandte ihm Frankl eine Rolle mit Dukaten, die aber Eidlitz anzunehmen durchaus verweigerte. Frankl [...]bte sich verletzt, und wollte in keine Steuer-

abschreibung willigen, so lange Eidlitz sein Geschenk nicht annahm. Keiner wollte nachgeben, die wachsende Noth und das Zureden seiner Freunde bewogen Eidlitz endlich, in die unerläßliche Bedingniß seines großmüthigen Gegners einzugehen. Doch nur scheinbar, denn nach dem Tode Eidlitz's fand man die Rolle Dukaten unversehrt mit einem Zettel daran, in welchem seinen Erben aufgetragen wurde, die Rolle ihrem ursprünglichen Eigenthümer Frankl zurückzustellen, was denn auch geschah.

Er war ein tüchtiger Mathematiker, und schrieb מלאכת מחשבת auch מלאכת החשבון betitelt, Arithmethik in hebräischer Sprache. Prag 1775. אור לישרים Agadische Vorträge. Prag 1785.

117. Moses Sopher Sohn Jizchak's, OR. und SchR. in Lichtenstadt und der dortigen Bezirke, RA., st. Anfangs 1646.

118. Jehuda Libmann S. Elieser's, Landesvorsteher, st. Ende 1637.

119. Löw Sohn des Josef Kassowitz, 1752 schon RA.,[145]) nachher auch Präses des Rabbinatskollegiums[146]), st. 1782.

120. Abraham Sohn Jakob Nathan Chasan's, Talmudgelehrter st. 1616.

121. a) Abraham S. Avigdor's, vulgo Abraham aus Prag, mehr denn 20 Jahre OR. und SchR. Ersteres wahrscheinlich seit dem

[145]) Schreiben des Prager Rabbinatskollegiums in לחות העדות. [146]) Approbation zu בגדי ישע Prag 1778.

Tode Jakob Pollak's und des oben (N. 76) genannten Eisik Margolioth, st. Samstag 7. Oktober 1542. Kurz vor seinem Tode wurde vom böhmischen Landtage die Austreibung der Juden aus Böhmen berathen; worüber wir von unserem A. noch eine sehr schöne Selicha אנא אלהי אברהם, ein Nothschrei der geängstigten Gemeinde, besitzen. Außer diesem Gebetstücke schrieb er noch sehr geschätzte

1. Glossen zu den 4 Turim, wovon zum Orach Chajim edirt, Prag 1540.
2. Kommentar zum Pentateuchraschi.

b) Jakob Lewi, Schochet, st. 1543.

122. Israel S. des Leviten Jesaias Horowiz und sein Eidam Moses S. Joel's, Märtyrer, bestiegen den Scheiterhaufen mit dem Gebete „Schma Israel" im Munde, Freitag Abend 17. December 1568, in der Woche, in der man den Abschnitt las: „Ihr aber zieht in Frieden hinauf zu euerem Vater" (Genes. 44. 17.) wie im Seelengedenkbuche sinnig bemerkt wird.

123. a) Josef S. Israel Kizingen's, Talmudist, st. so wie seine Gattin Chaja, die ihm schon in 2 Tagen nachfolgte, 1607.

b) Selig S. des Gerschon Chefez, und sein Enkel, ein Kind seines Sohnes Meschullam, st. 1639. Ein Bruder Enkel d. Gerson war RA. in Prag und st. daselbst 1629.[147])

124. Chajim S. des OR's Eisik Melling (N. 14) erst OR. und SchR. in Au-

[147]) Grabschrift.

sterlitz in Mähren, 1592 schon RA. in Prag,[148]) st. 1608.

125. Elieser S. des greisen Mordechai Basch, Vorsteher vieler frommen Vereine, st. 1639.

126. Rösel, Gattin des Mordechai, st. 1485.

127. Rösel Tochter des Jakob Kohen, st. im Herbst 1452.

128. Abraham, ältester S. des erwähnten (N. 28) GV's Jakob Bat-schebi, heiratete 1616 Sorel die Tochter des Jakob Koppel in Wien,[149]) war 1631 in Wien, trug auch zum Lösegeld Lippmann Hellers bei,[150]) 1632 wohnte er wie sein Vater in Gitschin; nach des Vaters Tode kehrte er nach Prag zurück, wo er im Frühling 1639 starb. Seine Witwe überlebte ihn noch 21 Jahre.[151])

129. Jesaias Horwitz, Levite, Gemeindevorsteher, gab sein Leben Preis für die Heiligung des göttlichen Namens, und wurde todt in einem Wagen gebracht, st. Ende 1606.

130. Hendel Tochter Ascher's des Leviten, st. 1533.

131. Sprinzel Tochter David M. Ulem's, Gattin des Jakob S. Abraham C. Schames, st. 1713.

132. Chawa Tochter Meir Schreiber's, Gattin des Elieser Basch (N. 125), st. im Herbst 1633.

---

[148]) Z. D.I. A. 5348. [149]) Aktenstück in den Prager Stadtbüchern. [150]) מגלת איבה. [151]) Deren Grabschrift.

וזריזות ופרישות גמירי׳. רוב כח מעשיו הישרים אין לספרים. הלך למנוחות ורוב טוב הצפון לישרים. מנוחתו ינוח במשכנות רום הרים. העמיד תלמידים הרבה הגונים ורבנים. ודיו היו ידי אמונים מפז ומפנינים. ודושם היה לו בספרי חכמה עמוקים וטובים. דרכיו וצדקותיו יעמוד לנו ולדורות אחרונים. זן פרנס עניים ודלים ואביונים במטמונים. לפרט כל מעלותיו אי אפשר על מצבת אבנים. בכן תהא נפשו צרורה בצרור החיים. את ד׳ אלהי שמים.

165.

שפ״ג. וד׳ פקד את שרה בת מהר״ר משה ר׳ זאלקינדם מק״ק קראקא. אשת האב ב״ד מוהר״ר משה ר׳ מענדלש.

שרתי במדינות, ורבנית. רבות בנות, מקוננות. היה מטוהרה, ותמת שרה. בליל שני, דראש השנה. תאניי ואניי, ליפה כלבנה. מהר כהרף, נטרפה טרף. מבירת הטבילה, יבב ויללה. שוע בעלה, וכל הקהלה. השמים עלה, לכפר תלולה. זכרוני יעלה, לששון וצהלה. לשמחה לפ״ק. לטוב יופק. תנצב״ה.

166.

יום ז׳ ש״ק י״ד סיון שפ״ב לפ״ק פרשת נשא את ראש בני גרשון ה״ה הקצין כהר״ר יצחק בר משה הכהן פאפערש הגרשוני.

פה נטמן. צנצנת המן. עם קדושים נאמן. ופה נקבר. רב וחבר. חכם ונבר. ועפר יצחק צבר. ופה חביון. כהן לאל עליון. לחזות בנועם אפריון. אשר צדקת ד׳ עשה בישראל. מנהג עדת אל. מרוזני ארץ. בהשתדל נמרץ. עמד בפרץ. ועד׳ המצבה לאיתן מושבו. יושב בשמים יצחק בן משה הכהן. ובמרומים קנו. עם בנו. מיכל הנעקד על פני יצחק אביו, ובזרוע ימינו. תנצב״ה.

(מלאחוריו) ביום השני שלא נאמר בו כי טוב י״ג אלול שצ״ש.

עקידת יצחק בנו. הנעקד זרע ישראל אוהבו. חתן מהר״ר ישראל חיים בכהר״ר יצחק כ״ץ פאפערס.

1631. b) Ganz dasselbe Alter erreichte dessen Gattin Rehle, die ihm nachstarb.

140. Isachar Bär Kantor, S. des Simon Kantor, Vorbeter in der Alt- und Meisel-Synagoge, Verfasser eines grammatischen Werkes אם המסורת, st. Ende 1625.[155])

141. Freudel Tochter des GV's Jakob Bat-schebi v. Treuenberg, ein Mädchen von 9 Jahren, st. 1624.

142. Meir S. des Josef Brandeis Levite, GV. viele Jahre, st. 1600.

143. Jizchak Eisik S. Samuel Neustadtel, GV., st. Ende 1629.

144. Moses Schad S. Abraham's, Prediger[156]), st. Anfangs 1607.

145. Moses S. Uri's, Kohen, früher OR. und SchR. in Metz, sodann RA. in Prag, st. Ende 1642. Wir sehen uns zu bemerken veranlaßt, daß wir in der von Carmoly, in Jost's Annalen 1840 mitgetheilten Reihenfolge der Metzer Rabbiner, nicht nur unsern Moses b. Uri nicht finden, sondern dort nicht einmal eine Zeitlücke sahen, in der man ihn unterbringen könnte. Einen Metzer Rabbiner Moses Zissa erwähnt Simson Bacharach in חוט השני RGA. N. 68.

---

[155]) Ein Sohn Simon, ebenfalls Kantor, st. 1645 in Wien. (Frankl W. Grabschriften N. 149.) [156]) War auch Korrektor des A. 1586 bei Mordechai Zemach gedruckten Machsor's. (Zunz Z. G. u. L. p. 276.)

146. Muskat Tochter des David Chait, Gattin des ersten GV's (Primator) Jizchak Taußig, st. Anfangs 1719.

147. a) Beer S. des greisen Salomon Fanta Kohen, Judenrichter, st. 1676, b) und sein Vater Salomon S. des vornehmen Josef Fanta Kohen, viele Jahre GV. und Judenrichter, wirksamer Fürsprecher und Anwalt der Gemeinde (für deren Wohl er selbst mit Gefahr seines Lebens thätig war) bei den hohen Landesbehörden, st. Anfangs 1640.

148. Elieser Morawtschik, Prediger, st. hochbejahrt 1599.

149. Simeon Wolf Auerbach S. David Feivl's, OR. und SchR. in vielen Gemeinden, anfänglich in Polen als in Turbin, Lumble, Lublin, Přemysl (1615)[157]), Posen, dann in Wien und endlich in Prag, wahrscheinlich an der Stelle des von der Regierung abgesetzten Lippmann Heller's, wo er zugleich Landesrabbiner von Böhmen war, st. Mittwoch 12. November 1631.

150. Dresl Tochter Jizchak Kohen's, Gattin des Binjamin Popper, Kohen, st. 1602.

151. Elieser S. Schalom's, GV., st. im Herbst 1542.

152. Petachja Sopher S. des ermordeten Josef aus Ofen, war mehr als 35 Jahre

---

[157]) Approbation zu יש נוחלין.

Aktuar und Notar der Gemeinde[158]), auch Vorbeter[159]), st. Anfangs 1599.

153. Uri Fauwer S. Samuel Schmelka's, RA., st. Ende 1639. Sein genannter Vater Schmelka S. des Chajim Schames war in Prag Prediger, Rabbinatsaktuar unter Ephraim Lenczyc[160]) und Volksschriftsteller, verfaßte folgende Werke, als:

1. פירוש על המסורה Supplement zu Elia Levita's Erläuterungen über die Masorah. Prag 1610.
2. סדר נשים Regeln für Frauen über die 3 sie allein betreffenden Gebote. נדה, חלה, והדלקה, in jüdisch-deutscher Sprache. Prag 1629.
3. לוח Das Ein Mal Eins. Prag s. a.
4. שום שכל Ueber die Masorah. Krakau s. a.
5. הגהות לשחיטות ובדיקות Anmerkungen zu Jakob Weil's Schlachtregeln. Prag 1668.

154. Josef S. des Gaon Michel, GV. und Armenvater, st. im Herbst 1639.

155. a) Menachem Mendl S. Josef's, Enkel des Rabbiners und GV's Jizchak Chajoth, st. im Sommer 1695, b) und dessen Bruder Israel S. Josef Chajoth's im Jänner 1695. Der genannte Großvater Jizchak S. Eliezer Chajoth's war 1675 Prager GV., RA. und Prediger.[161])

---

[158]) Als solcher erscheint er schon im Stammbrief der Beerdigungsbrüderschaft v. Jahre 1564. [159]) Auch als Korrekter finden wir ihn 1586. (Zunz Z. G. u. L. S. 276). [160]) Gedenkbuch der Brüderschaft. [161]) Approbation zu תנא דבי אליה Prag 1675, Memoirbuch der Altneu-Synagoge.

156. a) Gadl S. des Gemeindedieners und Notars Esriel, GV., starb im Herbst 1707. b) Esriel S. des Gemeindedieners und Notars, Baruch Schames, an dessen Stelle er kam, st. 1665. Es sind dies die Stammväter der noch bestehenden Prager Familie Zappert.

157. Löw auch ein S. des eben genannten Esriel Schames, st. Ende 1716.

158. Mirjam Witwe des Abraham Chaim, OR. und SchR. in Wien. Sie lebte in Prag bei ihrem Schwiegersohn Moses Heller S. Lippmann's (בעל תוספות י״ט) und st. im Sommer 1639. Ihr Gatte aus Opatow in Polen war in Wien 1623 gestorben.[162])

159. a) Aron Schlackenwerth S. Sinai's, welcher Letztere ein Schwiegersohn Simon Spira's war, Gemeinderepräsentant, st. 1694.

b) Mirl Tochter des vorgenannten Aron Schlackenwerth, Enkel des OR's Simon Spira, Gattin des Abraham S. Anschel Günzburg, st. Ende 1714.

160. Simon S. des genannten Abraham Günzburg, einer der Honoratioren der Gemeinde, st. 70 Jahre alt Ende 1778. Seines Vaters Bruder Moses Günzburg unternahm aus Frömmigkeit eine Reise nach Palästina, starb jedoch auf dem Wege in Sidon.

161. a) Schemajah S. Eberl Geronim's, wahrscheinlich ein Bruder der oben (N. 28) genannten Gattin Jakob Bath-schebi's, st. 1616.

---

[162]) Frankl W. Gr. N. 53.

b) Pessel Tochter Salman Eberl's, Gattin des Moses Teplitz, st. 1660.

c) Pessel Tochter Schmajahs, Gattin des ... Geronim, st. Ende 1602.

162. Abraham S. des OR's. Salomon Jakob, wahrscheinlich SchR., st. 1610.

163. Belusch Tochter des (N. 158) genannten Wiener OR's Abraham Chaim, Gattin des Moses, Sohn Lippmann Heller's, OR. und SchR. in Krakau und Verfasser des תוספות י"ט, st. 1643.

Ihr genannter Schwiegervater, Jomtow Lippmann Heller Wallerstein, Levite, S. Nathan's, ward im Jahre 1579[163]) in Deutschland[164]), wahrscheinlich in Baiern, geboren; sein Vater war in einem Alter von 18 Jahren, noch vor dessen Geburt gestorben, und Heller daher bei seinem Großvater Moses Wallerstein, einer der berühmtesten Rabbiner, erzogen worden.[165]) Seit seinem 18. Jahre, von A. 1597 bis 1624, wurde er in Prag jährlich neu zum RA. gewählt. Ende 1624 wurde er OR. und SchR. in Nikolsburg, ein halbes Jahr später in Wien, wo er bis 1627 blieb. Dort erwirkte H., daß den Juden, die früher in der Stadt zerstreut waren, die itzige Leopoldstadt als eigenes Quartier eingeräumt wurde. In diesem Jahre wurde er OR. in Prag und ein halbes Jahr darauf auch SchR. daselbst.

1629 war für ihn ein besonderes Unglücksjahr, indem er auf Allerhöchsten Befehl gefan-

[163]) תוספות י"ט, Nachwort. [164]) Ibid. כלאים Abschnitt 9, §. 7. [165]) מעדני מלך, Vorrede.

gen nach Wien geführt wurde, welchen Verlauf der Gefangenschaft, seine Freilassung und Verurtheilung zu einer Geldstrafe derselbe in seiner jetzt gedruckten Erzählung "מגילת איבה" ausführlich beschreibt. 1631 wurde er als OR. und SchR. nach Niemirow in Podolien berufen, 1634 übernahm er das Rabbinat in Wladimir in Volhynien,[166]) aber auch da ließ ihn die Tücke des Schicksals nicht ruhen. Die kräftigen Maßregeln, die er in den damaligen polnischen Synoden gegen die zu jener Zeit eingerissene Käuflichkeit des Rabbinats ergriff, zogen ihm viele Feinde zu, die ihn bei der Regierung verläumdeten, so daß er einige Zeit seiner Stelle verlustig ward. Erst nach Aufklärung der Wahrheit wurde ihm nach Wladimir zurückzukehren gestattet. A. 1643 wurde er OR. und SchR. in Krakau,[167]) woselbst er, nachdem er in seiner Krankheit noch den Beinamen Gerschon erhalten, Mittwoch 9. August 1654 starb.[168]) Er

---

166) Jost (Gesch. d. Isr.) sagt, er hätte nach einander die Rabbinate von Namirow, Wolin, Primislaw, Ladmer bis 1643 bekleidet. Außerdem, daß alle Ortsnamen hier korrumpirt wurden, ist auch die Angabe der beiden mittlern gänzlich falsch, denn von Przemysl (nicht Primislaw) wurde er zwar berufen, ging aber nicht hin, und eine Stadt Wolin gibt es gar nicht, und ist dies blos die jüdisch-deutsche Schreibweise für Volhynien, die Provinz, in der Wladimir (bei Jost „Ladmer") liegt. 167) Bis hieher ganz nach מגלת איבה. 168) Grabschrift in Krakau. Im Nachtrag zu Z. D. heißt es fälschlich, daß er שנת ת״ט — 1649 starb, ein Irrthum, den Asulai (שם הגדולים) und selbst der sonst umsichtige D. Cassel (dessen Ausgabe des קורא הדורות p. 17 b. Anmerkung 8) theilt.

war ein Schüler des Jakob Günzburg, OR. in Friedberg,[169]) und war nicht nur in den rabbinischen Wissenschaften eine Zelebrität, sondern auch profanen Studien nicht fremd, in den mathematischen sogar sehr bewandert. Es scheint, als habe er 2 Frauen gehabt; die erste war die Tochter des Ende 1586 verstorbenen[170]) Aaron Aschkenas, Spitalvorsteher in Prag[171]); die zweite, Rachele, hatte Pincas Horowitz in Krakau, ersten Vorsteher der Judenschaft sämmtlicher 4 polnischen Provinzen, S. des Prager GV's Salman Jeschaijah Horowitz und Schwager des Moses Isserls (רמ״א) zum Großonkel. Er hatte eine zahlreiche Nachkommenschaft, nämlich 4 Söhne: Moses in Prag, Samuel in Niemirow und Abraham in Lublin,[172]) Löwe in Brěcz Litewsky, der jedoch noch vor ihm starb; und 5 Töchter: Rachle Gattin des Aaron Löwy S. Koppels in Wien (st. 1632), Nissel Gattin des Wolf Slowes, Rösel Gattin des SchR's Jakob Josef Kohen in Turisk, Rebeka Gattin des Hirsch in Krakau, und schließlich Dobrisch Gattin des Samuel S. Jakob Batschebi's in Prag (st. 1643)[173]). Er verfaßte folgende Werke:

[169]) Supplement zu Z. D. I. A. 5370. Asulai sagt, daß er ein Schüler von Ephrajim Lenczye gewesen wäre, welches aber sehr unwahrscheinlich ist, da Letzterer bis 1604 in Polen lebte, Heller aber 1597 schon in Prag RA. war.

[170]) Grabschrift in Prag. [171]) תוספות י״ט Titelblatt.

[172]) Geboren A. 1615. (S. Schlußwort im מעד״י מלך).

[173]) מגילת איבה.

1. Kommentar zum Bechinath Olam, Prag 1598 anonym.[174])
2. צורת הבית Schilderung des Tempels, den der Prophet Ezechiel beschreibt, Prag 1602.
3. Anmerkungen zum גבעת המורה, einem Kommentar zum מורה נבוכים, Prag 1611.
4. תוספות יום טוב Kommentar zu den Mischnajoth, Prag 1614—1617.
5. מעדני מלך פלפלא חריפתא Ueber den ר״אש Ordnung Nesikin, Prag 1619.
6. Jüdisch-deutsche Uebersetzung des Moralbuches אורחות חיים, Prag 1626.
7. מעדני מלך לחם חמודות Ueber den ר״אש zu Berachoth nebst Excerpten zu andern Traktaten, Prag 1628.
8. Vortrag, gehalten פ׳ חיי שרה in Wien, nach dem Aufhören der Pest, Prag s. a.

Handschriftlich hinterließ er:

9. טוב טעם Kabbalistische Erklärung des Bechaje.
10. מלבושי יום טוב Bemerkungen und Kritiken zum Lebusch Orach Chajim und Eben Eser, cod. Oph. 609 Qu.

---

[174]) Zunz (Z. G. u. L. S. 280) weiß nur, daß die Vorrede יום טוב unterzeichnet ist; aber Joseph b. Isachar in der Vorrede zu seinem 1608 erschienenen יוסף דעת sagt, daß er in seiner Jugend einen Kommentar zum בחינת עולם geschrieben, aber der Gelehrte Jom Tow Levite aus Prag האלוף התורני כמה׳ יום טוב סג״ל מפראג sei ihm zuvorgekommen; und in מגילת איבה sagt Heller ausdrücklich, daß er einen solchen Kommentar in seiner Jugend verfaßt, weßhalb wir ihm das erwähnte Werk vindiziren mußten.

11. דרכי הוראה Belehrung in Fällen, wo sich die Poskim widersprechen.
12. תורת אשם Ueber Isserls תורת חטאת 3 Theile.
13. שו״ת Rechtsgutachten.
14. מגילת איבה Die Geschichte seiner Einkerkerung, welche sich in hunderten v. Exemplaren erhielt, und die Moses Körner zuerst edirte. Breslau 1836.
15. Noch 3 Theile מעדני מלך über den רא״ש. Ordnungen Moed Naschim und Nesikin.
16. ברית מלח Regeln über das rituelle Einsalzen des Fleisches, in jüdisch-deutscher Sprache, gedruckt Amsterdam 1718.

Außer dem sind noch 2 Selichoth von ihm verfaßt worden, als 1620 nach der Schlacht am weißen Berge die Prager Juden von der allgemeinen Plünderung verschont wurden. Dieselben, beginnend ארכו הימים אנוסה לעזרה und werden in Prag noch immer alljährlich 14. Marcheschwan, dem Jahrestage jener Plünderung, in der Altneu-Synagoge rezitirt. Nach Fürst sollen auch סליחות על גזירות אוקריינא von ihm verfaßt und Prag s. a. erschienen sein.

164. Abraham S. Simon Heidt's aus Lemberg, daher vulgo auch Lemberger genannt, Typograph, druckte v. 1585 bis 1628, st. Anfangs 1629.

165. Sara Tochter Moses Salkind's aus Krakau, Gattin des OR's Moses Mendels, st. im Herbst 1622. Ihr genannter Gatte Moses S. Jesaias Menachem Bacharachs aus Krakau,

156.

(לימין) יום ג׳ כ״ט ימים בחדש תשרי תס״ח לפ״ק.
פ״נ איש ישר אחד מחבורה קדישא של גומלי חסדים הקצין הנדיב הנעלה כהר״ר גריל ע״הק בן המנוח האלוף החסיד מוהר״ר עזריאל שמש נאמן הקהלה זצל״ה. תנצב״ה.
(לשמאל) יום ד׳ עשרה ימים בחדש אדר תכ״ה לפ״ק.
פ״נ האלוף החסיד הנאמן הקהלה מהר״ר עזריאל בן המנוח האלוף החסיד הנאמן הקהלה מוהר״ר ברוך שמש זצלה״ה. תנצב״ה.

157.

יום א׳ ב׳ מרחשון תע״ז לפ״ק.
פה נטמן אחד מח״ק דג״ח הנעלה כ״ה ליב בן החסיד האלוף מוהר״ר עזריאל שמש זצלה״ה. כל ימיו בדרך ישרה ומ״מ עסק באמונה. ובבית ד׳ עשה תפלתו בכוונה. תנצב״ה.

158.

יום ד׳ כ״ט אלול שצ״ט לפ״ק.
פ״ט הרבנית מר׳ מרים אשת הגאון מהר״ר אברהם חיים ז״ל אב״ד ור״מ דק׳ וין.
משמים נלחם. לא חמל ולא ריחם. ואין מנחם. עד ירחם אל.
ריחה טוב כצרור מור. הילולה לא נגמר. בפני מלך שר מר. עברי גוי ישמעאל.
יליל ובכי ירד. על כי אותה לשאול הורד. וזארת ליהודה עוד רד. עם קדושים עם אל.
מעשיה רבים יודעים מהללים בתשבחות. הוי אחי הוי אחות. בית אב ומשפחות. מכנפת ישראל.
בנה קרא בנפש מרה. בכי ושירה האמורה. איך נופלת מאיגרא רמה לבירה. ובא לציון גואל.
תמיד השכילה אל דל. קטון וגדול. מביתה לא חדל. לוה ושואל.

ועד צפרא צדקת ד' עשה תדירא. ומשפטיו עם שה פזורה. צדק צדק ככח ב"ד יפה הורה. כמה שנים היה דיין אמרת וחכם יודע פשרה. מופלג בחכמה מפוארה. היה חרד וזריז ומהיר לענין חבורה. ביראת ד' טהורה. על אלה נהי ובכי כי נעדרה התואר וההדר'. נפשו תהיה צרורה כד' הנשמה יקרה.

154.

נתבקש בישיבה של מעלה החסיד המופלג בחסידות כל ימיו ה"ה מהר"ר יוסף בן הגאון הגדול ר' מיכל זצ"ל נ"ע. ביום ש"ק י"ז לחודש תשרי תיו לפ"ק.

לא עליכם כל עוברי דרך. מכאן לקובלנא מן התורה. מלאכי מעלה מר יבכיון. על שופרי דיוסף דבא לארעה. הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים עליו היה שורה. ששה דברים שמנו חכמים שראוי לשרה עליו שכינה. כי בו היה רוח חכמה ודעת ובינה. כולם נתקיימו בבן פורת יוסף. וירכיבהו במרכבה ויספדו את יוסף. אבל גדול ועד רבה. וקיים זה מה שבזה מקרא משנה וגמרה. מנהיג הדור וג"צ פנה זיו' והדרה. ויחן יוסף את פני העיר בבנין ג"ח ועבודה רבה. אי חסיד אי עניו כיוסף. הנתפס בעון דורו בגזירה. בחסידות ובזריזות בפרישות ובטהרה. זכותו יעמוד לנו לכפר על עון בתדירא. תנב"ה ת' צרורה.

155.

יום ד' י"ג אלול תנ"ה לפ"ק.

(לימין) פ"נ יניק וחכים הנעלה כ"ה מנחם מענדל בן האלוף מהר"ר יוסף בן הראש והקצין הרב המופלג מוהר"ר יצחק חיות זצ"ל תנצב"ה.

(לשמאל) יום א' ט"ו טבת תנ"ה לפ"ק.

פ"נ הנעלה הר"ר ישראל בן האלוף מוהר"ר יוסף חיות י"ץ.

ישראל אשר בך אתפאר. שמן תורק בכלי מפואר. רץ עם ענוים להתפאר. את התורה הואיל באר. לנר מצוה ותורה אור. ולדרך חיות לבו בער. לכן ד' פניו אליו יאר.

(תמונת זהב) (מלאחוריה)

היה אב״ד ור״מ בטורבין, לובמלא, לובלין, פרעמסלא. פוזנן, וויען, פראג וכל אגפיהון כל הקהלות האלה, וויי ווי יצווחו בפה מלא. אוי נא לנו כי עטרת ראשנו נפלה. לויתן בחכה הועלה. נתבקש בישיבה של מעלה. כבה נר ישראל מנורה זהב כלה. והנה אימה חשיכה גדולה. יום ענן וערפל חושך ואפילה. ומי יורה לנו דרך ומסילה. מי יזכיח לרבים ויסיר המכשלה. הספרים שחיבר מי יוציאם לאורה ויגלה. חגרו שקים ספרו והלילו בחלחלה. מספר מר תמרורים בבכי ויללה. הורידו כנחל דמעה יומם ולילה. נב״ה.

(תמונת זהב) (אבן למטה לצד צפון)

התבוננו קראו מקוננות הנה. נער וזקן יתום ואלמנה. מכל המקומות ומכל פינה. קדמה וימה נגבה וצפונה. המה יעבירו קול במחנה. בשברון לב ונפש נענה. בבכי וזעקה יהגו כיונה. כמו תנים ובנות יענה. שאו על שפיים קינה. ועינים כנחל דמעה תרדנה.

(אבן למטה לצד דרום) וישן מפני חדש תוציאו שנתקלקל בגר״ש לפ״ק..... בשיר וקול תודה לפ״ק......

.... ד׳ מתוחה......... חרוז הזה........

(אבן העליונה לצד צפון)

חסיד מן הארץ אב״ד. נפל החכה בשוטף נחל.
בזכותו הדור לא נאבד. פשעים העביר ועוונות מחל.
מתוקה שינה של העובד. מעץ החיים הרבה יאכל.
תמים ינחל טוב וזבד. ש״י עולמות הוא נוחל.

(אבן העליונה לצד דרום)

אי חסיד אי עניו. קדוש ופרוש בכל עניניו.
אלופים וגאונים תלמידיו כבניו. שתו בצמאם ממעייניו.
חכמתו האיר לאדם פניו. חנופה לא בא לפניו.
לאמתו דן משפטיו ודיניו. על מכוניו ועל אופניו.

150.

אשא קינה על שפיים. ובכי תמרורים בכפלים. על׳ בת נריב ובת פעמים. שכחת אין לפרט בשפתים. אשרה

(לצמלו) יום ד׳ ט״ז טבת תיו לפ״ק.

ויגוע וימת הישיש הנעלה כהר״ר שלמה בן הקצין כהר״ר יוסף כ״ץ פנטא ז״ל.

שלום היה בכל החכמות ומדות וכמ״ש לעיני כל העמים. מנהיג ושופט היה כמה שנים. שתדלן גדול ופרקליט למצוא חן בעיני השרים. קל כנשר לקדש שמו הגדול בנעימי׳. כשלמה מלכו אשר נכלל בתוך כל הקדושים. זן ופרנס בביתו קטנים וגדולים.

148.

ויגוע ויאסף בשיבה טובה האלוף המרומם מהר״ר א׳ מארוושק הדרשן. ביום ב׳ כ״ה ואדר שנ״ט לפ״ק.

עד הגל הזה ועדה המצבה הזאת בינינו. שעלה המות בחלונינו. ולקח עטרת ראשינו. מהר״ר אליעזר הדרשן הגדול דורש טוב לעמינו. האלוף הגדול בתורה. במדרשי׳ ובקבלה ובגמרה. חסיד גדול ותפילתו בכונה. ידיו אמונה צדקותיו שבחיו מי מנה. הלא גלוים וידועים הם בכל פנה. מיתתו יכפר נא. תנצב״ה.

149.

(אלל מלבת הגאון מהר״ד אופנהיים)

(תמונת זאב) (מלפניה)

זאב נטרף בבוקר יום ד׳ י״ז מרחשון שצ״ב.

ר״מ ואב״ד של כל מדינת פיהם החסיד הגאון הגדול מהר״ר שמעון וואלף אויערבאך ב״מ דוד טעבל ז״ל.

יום מאירה וארירות ומרירות. בו נחסרו המאורות. השמים בעבים קדורות. נקבע בכילדורות. על אב״ד שנקבר באדמה. י״ז יחדש שהלבנה פגימה. היו לנו לחומה. משבית אף וחימה. כשמת נלקה החמה. כיום שבו מתו חכימא. דאתחמיאו כוכבי׳ בימא. ושפעו מרזבי דמא. נהיתו כיפי דבדא משמיא. ועמודי אחיתומיא. ועשתעו צלמניא. ואתקצצו אנדרטיא. ואיעקרו ארזיא ואילניא. הוי ארונים פרו לו עיליאו אתכליא. רבאון עירא טפלא ונשיא.

(מלחודיה) . . . אשת . . . גרונים.
פטירתה יום ה' כ"ח כסליו שס"ג לפ"ק.

פה טמונה. אשה חשוב' והגונה. פיה פתחה בחכמה, נתנה לדלים מלחמה. עוז והדר לבושה, יראת ד' עטרה לראשה. סמכה לעני כפיה, מעוטרת בחן וביופה. למקוננות אקרא בנהימה, וקול נהי ארימה. בת מלך פנימה צנועה תמימה. שמע יה צדקתה, ובצרור החיים תהיה נשמתה.

רבות בנות עשו חיל, ואת על כלנה עלית.

162.

י' ניסן ש"ע. פ"נ הגאון מוהר"ר אברהם בן מוהר"ר שלמה יעקב זצ"ל אב"ד דק"קי.

אין לפורט ולספר בדברים. בלימודו שלמד בדעת בירורים. רב חסד עשה לאנשי ישרים. הרבה ישיבה אסף וקבץ בעיירים. מעשיו הם כולם כשירים. תנצב"ה.

163.

יום ג' ח"י ניסן ג"ת לפ"ק.

פ"ט הרבנית מרת בילוש בת הגאון מהר"ר אברהם חיים אב"ד ור"מ דק' ווינא אשת האלוף מהר"ר משה בהגאון מהר"ר ליפמן לוי העלר בעל תוס' י"ט נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק קראקא.

התשכח אשה בילו"ה. כי לא מצאתי בכל אלה. מלאתי יגון ואנחה. שוד ושבר בלי הנחה. המס נמס לבי וערבה כל שמחה. לעפר נפשי שחה. וכבודי לארץ נשתפכה. יען כי העולם נהפכה. הוי ואבוי חבל וזעקה וצווחה. על אבידה פסידה והבריחה. לא מהדרה ולא משתכחה. רבון דעלמא תהא נפשה צרורה בצרור המנוחה.

164.

פ"נ איש אמון אצלו אמון האלוף המרומם החסיד מוהר"ר אברהם בן . . שמעון הייד ז"ל מחקק. יום א' כ"ו טבת ש...

אב בחכמות רם בתעלומה גבר בגוברי. ביראה וטהרה

143.

יום ד' ה' חשון שנת סר צלי.

יגוע יצחק ויאסף הראש והקצין מהר"ר יצחק נקרא ר'
אייזק בן הר"ר שמואל נ"ש ר"ה ז"ל.

מספד מר. שדי המר. ריחי נמר. בשרי סמר.
מפחד יצחק.
השביעני מרורים. מי המרים. כאשר ירים. מרום הרים.
ויגוע יצחק.
ראש המדברים. בכל עברים. במחנה העברים. סגנים
וחורים. השומע יצחק.
רועה עדרים. בין הגברים. לזקינים ונערים. פנים
מסבירים. פני יצחק.
יודע נגן. כתרים מגין. אלף המגן. בתפלתו להגן.
ויעתר יצחק.
צדיק כתמר. סבר וגמר. במין וחומר. שפתותיו כמור.
שיח יצחק.
חיקר ותיקן. מנהג וותיקין. מילי דנזיקין. והדברים
עתיקים. עם יצחק.
קרובים ורחוקים. מעפר מקים. לחם חוקים. לעניים
צועקים. תולדת יצחק.
נפת תטופנה. שפתותיו כשושנה. דרא קנה. נטע
נאמנה. זריעת יצחק.
שר הצבא. בשלום יבא. לרי ערבה. כקרבן נדבה.
עקידת יצחק.

144.

מהר"ר משה שר בן ה"ר אברהם. ו' כ"ט טבת שס"ז.

ארי בחבורה גרורה. דרשן חיה ומורה. זיוו חכמה
טהורה. ידיו כאמתו לאורה. מה נשתנה סדורה. עשה
פירוש צורה. קול רם שירה. תפלה תוכן תיקן תדירא.
תנצב"ה.

בב"ה מייזל וישנה. בערב ובבוקר השכים בתורת התמימה. לילות וימימה. מוציא לאור ספר אם (המסורה) המוסרה. ולימד דעת בפירוש מחזור סליחה לכל יודעי מזימה. חזון למועד ונבון לחשים. קול לו קול עליו במוקדשים. בקי בתלמוד משניות ומדרשים. בדקדוק ובשרשים. חכם גדול בין חכמי חרשים.

141.

ט"ז אייר שפ"ד נפטרה ורײדל בת הקצין הראש והנדיב ומנהיג כמר יעקב בת שבע. הבתולה מתשעה שנים. הלכה לעולמים.וגמלה חסדעם עשירים ואביונים.תנצב"ה.

142.

פה נטמן. איש ישר ונאמן. ראש וקצין ומנהיג הקהלה מאיר בר יוסף סג"ל ז"ל ברנדים.

אשא קול נהי ובכי ואלילה. ואוריד כנחל דמעה יומם ולילה. על עטרת תפארת ראשנו כי נפלה. ראש וקצין ומנהיג הקהלה. נשא ונתן באמונה לשם ולתהלה. השכים והעריב לבית התפלה. הכנס אורחים בגילה. ועוד הוסיף לעשות באלה וכאלה. על כן מלאו מתני חלחלה. על מיתתו אשר כשריפת בית אלקינו שקולה. ונהפך עלינו השמחה וצהלה. ליגון אבל ובהלה. ביום ב' כ"ד אייר ש"ס לפ"ק המות בימינו הבדילה. וארון אלקים ממנו נלקחה ונטלה. ולמרום עלה והועלה לעולה. צדקתו יעמוד לנו סלה אמן תנצב"ה.

139.

יצאה נשמתו כטהרה ביום ש״ק ד׳ (ך ז) אדר ראשון שצ״א.
פ״ט האלוף המרומם הראש והקצין נשיא בישראל החסיד
מהר״ר חיים וואל זצ״ל בן הגאון ה״ה מהר״ר אברהם.

שאו מספד וקונגו בתמרורים. על צדיק חסיד מוכתר
בכתרים. פרנס ומנהיג עדת אבירים. ארבעים שנה בדרכי
ישרים. למד ולימד את אחרים. תקן בתי קלויזן וחדרים.
ללחום מלחמת ד׳ בגבורים. למצוא טרף לזקנים ונערים.
אראלים צאו וצעקו מרה. חסיד מופלג בפרישות וטהרה.
עסק יום ולילה בתורה. מקרא ומשנה גמרא סברא. בספרי
הקבלה ומדרשי התורה. חמדת ישראל נזר ועטרה. ראש
ומנהיג לבני אמונים. דיין מצויין בשבת תחכמונים. חכם
וזקן ונשוא פנים. בשיבה טובה בן ע״ה שנים. בא אל
מנוחת שאננים. עטרת תפארת לבני בנים. יצא מחיים
אל חיים. תהא נשמתו צרורה בחיים.

(לאחוריה) פ״ט האשה חשובה מ׳רת רעלינה אשת הקצין
כמהר״ר חיים וואל ר״ה זצ״ל.

רעלני ספד רעל שקינו יאמר הקינה. על פטירת האשה
חשובה וספונה. לכל המצות היתה מזומנה. הזקינה
שבעים חמשה שנה. ראשונה הקדימה לתפלה ולתחנה.
ערב ובוקר וצהרים במקום חנינה. לשם התפלה התפללה
בכוונה. החזיקה לומדי תורה ביפה מנה. משאה ומתנה
באמונה. בצרור החיים נשמתה תהא נתונה.

140.

ארון הערות אשר מזה ומזה המה כתובים
פ״נ המשורר הגדול האלוף התורני מהר״ר יששכר בער חזן
בן הר״ר שמעון חזן ז״ל ונפטר ביום ה׳ ה׳ כסליו שפ״ו ל׳.
בעל המחבר ספר **זו היא אם המסורה** לפ״ק תנצב״ה.

(לעבר השני) **מהר** רצון קונו לעשות ברננה. ויהי ידיו
ולבו לאל אמונה. להתפלל לאל שוכן מעונה. ביראה
בכוונה בכל עת ועונה. שליח צבור פה בעיר נאמנה.

187.

יונה בר מאיר פוריא ספעפירקודן ז״ל.

. . . יום ב׳ ה׳ ניסן שמ״ו לפ״ק.

פה נטמן. איש נאמן. בכל לב ורעיון. כיונה תחרת הקקיון. יונה האמתי. ליתומים ודלים קרא אכלו מפתי. משאו ומתנה. היתה באמנה. הוא יונה בן מאיר. ממשפחת מיוחסת האיר. הפיל הגורל על יונה. הפריז ממֹמֹנו וקנה . . . כיונה. בכל שנה קרא בכונה. גם הפריש ראויה מנה. לכתוב הגונה. ספר תורה לכבוד אל אמונה. בזכות זה תהא נשמתו טמונה. בצרור החיים כבראשונה.

188.

היום יום ב׳ י״ג חשון תי״ד לפ״ק.

ויעל מלאך ד׳ זו פנחס ונתבקש בישיבה של מעלה. כי מלאך ד׳ צבאות הוא ומפיהו יבקשו תורה יום ולילה. ה״ה הגאון הגדול האלוף המרומם מוהר״ר פנחס הורוויץ סג״ל אשר היה כמה שנים אב״ד ור״מ במדינת אשכנז וגם פה פראג מורה הוראה ודיין מו״ש זכותו יעמוד לנו וכל ישראל אמן.

פה שהפיק מרגליות ותני מתניתא הלכתא ותוספתא ספרי וספרא. נח לעליונים וגם נח לתחתונים חסיד ועניו ומתלמידי אברהם ועזרא. חס ושלום אם נשתכח תורה מישראל בפלפוליה וחריפותו היה מהדרא. סיני ועוקר הרים בפלפוליה ובחריפותו טוחן זו בזו בסברא. הלכה כמותו בדינא ובכל מקום מדמה מילתא למילתא ולא יתטא כשערה. לימד וקיים אמרינן ו..אמן לו צדיקים המסתכלים באספקלריי המאירה. וילך בתוך העמק עומקה של הלכה וממנו משפטיו ודיניו הוציא לאורה. ידע ששה תלמוד בעל פה ותני יושב בישיבה והרביץ תורה.

צנועה והגונה. מרי דרעזיל בת הר״ר יצחק כהן. אשת בנימן כ״ץ פאפרש אשר מתה יום ג׳ כ״ג אייר שס״ב לפ״ק.
תנצב״ה.

151.

אליעזר בר שלום ז״ל.
פה טמן. איש חסיד ראש הקהל ונאמן. צנצנת המן. יתד התקוע במקום הנאמן. איש שהשלום שלו. שוד וחמס לא ישמע בגבולו. יצא נשמתו בקדושה ובטהרה. בשנת ש״נ ליצירה. בצום גדליה. תנצב״ה.

152.

ויגוע האלוף כ״ה פתחיה הסופר. ביום ו׳ כ״ה טבת שנ״ט לפ״ק.
עד הגל הזה והמצבה ב״נ״נו. שעלה מות בחלונינו. לקח עטרת מראשנו. איה שוקל וסופר. הנותן אמרי שפר. יותר מלי׳ שנים היה סת״ם ונאמן הקהלה. למדן וחזן לש״י ולתהלה. תפלתו בכוונה ידיו אמונה. מיתתו כפרה לעדת מי מנה. תנצב״ה.

153.

פ״נ האלוף המרומם מוהר״ר אורי נקרא ר׳ פויבר דיין זצ״ל בן הישיש הנעלה כמר שמואל נקרא שמעלקי נ״ח ז״ל.
ביום ג׳ ד׳ מרחשון תיו לפ״ק.

קול חרדה ומרה. כל לב נמס ורוח נשברה. כי נצחו עליונים את התחתונים בגבורה. ונשבה ארנא עם צדיק תמים בדרא. והאדם גדול בתורה. משולש במקרא משנה וגמרה. דברי חכמים וחידותם קלה וחמורה. וכל מדרש אגדה וספרא וספרי. ועומק כל מימרא. הא למיגמר הא לאגמורא. כהלכה מסיני ומסרה. ראש ומסביר בפלפול וסברא. חריף ובקי משנתו קב ונקי וברה. שואל והשיב בשפה ברורה. וקשיא לדוכתי לא הדרא. מעודו לא פסק פומיה מגרסא ישרה. תמיד חשקו ונפשו קשורה. *מימש*

180.

(בחומה נגד בית החולים) הענדיל בת אשר הלוי זצ״ל.

פה נטמנה. אשה נאמנה. שבחה מי מנה. אשה זקינה וחשובה. בלתי שמץ (וחובה). ולא עלה עולה על לבה.. לשם שמים היתה לבה. הגתה בתורה בעמידה ובישיב׳. רצ״ד לפ״ק נקברה בשיבה טובה. כ״ז תשרי.

181.

ד׳ י״ד תשרי תע״ד לפ״ק. פ״ט אשה חשובה מרת שפרינצל בת ר׳ דוד ר״מ אולם אשת הר״ר יעקב בן אברהם ר״ע שמש ז״ל. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

182.

ביום ד׳ צום כפור יצאה נשמתה. וביום ה׳ י״א תשרי שצ״ד באה אל מנוחתה. הצנועה מרת חוה בת מאיר שרייבר ז״ל אשת היקר כמר אליעזר ב״ש י״ץ.

מר לי מר כי קם עלי צרה. שנפל מעל ראשי נזר ועטרה. שמתה עלי אשתי קדושה וטהורה. חכמת התמימה והישרה. אין לספר הודה והדרה. בתפלתה היתה נזהרה. בלב ונפש מרה. יתומים על שולחנה תדירה. צנועה ברבקה וכשרה. צדקותיה וחסידותיה וענוותנותיה אין לספרה. יפה כחמה וכלבנה ברה. וד׳ יזכנו עבורה. ובצרור החיים תהא נפשה צרורה.

183.

נפטר יום ב׳ י״ב תמוז תקל״ה לפ״ק.

פה נטמן עסקן במצות ת״ח עם החיים והמתים כל זמן. ולבקר חולים תמיד היה מזומן. גבאי צדקה נאמן ולעני רחמן. השכים והעריב לב״הכ ונודע בשם טוב כשמן. המרומם והנעלה הר״ר אברהם הלוי גבאי ר״מתא ואחד ממנהיגי ח״ק רג״ח ב׳ המנוח הר״ר מארל ר״ס סג״ל ז״ל.

127.

(כתובה נגד בית החולים)

קול בכיה וקינה. על אשת חיל צנועה והגונה. אשר פה קבורה וטמונה. בכל מעשים טובים היתה מזומנה. הרבנית מרת רוזל בת הר"ד יעקב הכהן שמה. אשר הלכה לעולמה. ביום השבת כ"ד ימים לחדש תשרי שנת רי"ג לפרט תנצב"ה אאא"ס.

128.

ביום ב' ער"ח ניסן שצ"ט.

ויאסף אל עמו וסגר את יום. ויגוע וימת היקר והנעלה כהר"ד אברהם בן הראש והקצין כהר"ר יעקב בת שבע זצ"ל.

אבל יחיד עשו לבשו שחורים. ברמה נשמע קול בכי תמרורים. רבו יללה זקנים עם נערים. הלילו הה ליום גדלו שברים. מפני גווע (תבכה) נפשי במסתרים. בעצם תמו מת מות ישרים. נדיב נדיבות יעץ ושלם נדרים. הלא בתום לבבו יהלך במישרים. רץ כצבי בעבודת יוצר הרים. ויעץ פלא נודע שמו בשערים. עולה כולה כליל אי' מורי' והורי'. קול יליל והלל בשדה כנורים. בנפול עטרת ראשינו פאר כתרים.

129.

מהר"ד ישעי' לוי הורוויץ. יום ו' ט"ו כסליו שס"ז.

פה טמון. איש חסיד ישר ונאמן. שנים רבים הי' מנהיג הקהלה. קולו היה ערב בתחנונים ובתפלה. לעני ורש חלק מעצתו מעולה. על קידוש השם מסר גופו ובא מת בעגלה. נשמתו למעלה עלי'. תנצב"ה.

124.

(מצד קבר מרדכי מייזל)

הגאון מהר״ר חיים בן הגאון מה״ר אייזק ז״ל איש מעלינג.

חשכו עינינו ודמע על לחיים נגרה. איכ׳ נפל מראשינו נזר ועטרה. ומות מחיים גבתרה. נסתם באר מים חיים אשר כרה. ששתו עדרי אמונה תרירה. הלך בדרך חיים נר מצוה ואור תורה. לנו עזב זעקת מרה. ר״מ נ״י פטיש החזק אזיל מעזרה. איה חסיד ועניו שפתי תודה. אורח חיים למעלה ישרה. על כן נפשו בצרור החיים תהא צרורה. ח״י ניסן שס״ח נטמן לקבורה.

125.

יום ד׳ ט׳ תמוז שצ״ד. ויגוע וימת אליעזר עבד אברהם בן הישיש כמר מרדכי ב״ש זצ״ל.

והאבן גדולה על פי הבור. להודיע שפה איש נכבד קבור. לכל דבר שבקדושה היה מזומן. גבאי היה אצל מזמרי תהלים בהמון. השכים והעריב לב״הכ ערב ובוקר. גבאי היה אצל שומרים לבוקר. והיה חסיד בכל ענינים. גם היה אצל חבורה ג״ח של אמת כמה שנים. בכל יום קבע עתים לתורה. גם היה גבאי אצל אמירת לבוש אורה. תפלתו עשה בכונה. גם היה גבאי אצל סנדקאות כמה שנה. כל ימיו היה נהג כשורה. במדה ובמשורה. ותמיד יתומים בביתו. ומלאכי מר יבכיון על פטירתו. בכן בצ״הצ נשמתו.

126.

(בחומה נגד בית החולאים) ריזל אשת מרדכי . . .

אשא אבל וקינה. שסוימה בעמק השושנה. וקנתה שם טוב בעולם. העניים לא השיבה. רך ונכלם. ונדיבי היתה ובעלת צדקה. הב, מגנת, מהבהב ועלוקה. יום ב׳ ב׳ ניסן רמ״ה לקבורתה. בצרור החיים תהא צרורה נשמתה.

143.

יום ד׳ ה׳ חשון שנת סר צלי.

ויגוע יצחק ויאסף הראש והקצין מהר״ר יצחק נקרא ר׳ אייזק בן הר״ר שמואל נ״ש ר״ה ז״ל.

מספד מר. שדי המר. ריחי נמר. בשרי סמר.
מפחד יצחק.
השביעני מרורים. מי המרים. כאשר ירים. מרום הרים.
ויגוע יצחק.
ראש המדברים. בכל עברים. במחנה העברים. סגנים וחורים.
השומע יצחק.
רועה עדרים. בין הגברים. לזקינים ונערים. פנים מסבירים.
פני יצחק.
יורע נגן. כתרים מגין. אלף המגן. בתפלתו להגן.
ויעתר יצחק.
צדיק כתמר. סבר וגמר. כמין וחומר. שפתותיו כמור.
שיח יצחק.
חיקר ותיקן. מנהג וותיקין. מילי דנזיקין. והדברים עתיקים.
עם יצחק.
קרובים ורחוקים. מעפר מקים. לחם חוקים. לעניים צועקים.
תולדת יצחק.
נפת תטופנה. שפתותיו כשושנה. דרא קנה. נטע נאמנה.
זריעת יצחק.
שר הצבא. בשלום יבא. לדי ערבה. כקרבן נדבה.
עקידת יצחק.

144.

מהר״ר משה שר בן הר אברהם. ו׳ כ״ט טבת שס״ז.

ארי בחבורה גרורה. דרשן חיה ומורה. זיוו חכמה טהורה. ודיו כאמתו לאורה. מה נשתנה סדורה. עשה פירוש צורה. קול רם שירה. תפלה תוכן תיקן תדירא.
תנצב״ה.

119.

יום ד׳ י״ב תשרי תקמ״ג לפ״ק.
פ״נ זקן אחד מחזיק ג״ת הרב המרומם מוהר״ר ליב בן
חנעלה כח״ר יוסף קסוויץ ז״ל.

הנה והי׳ אזעק במרה, כי שר וגדול נפל בישראל. און יאוננו האוננים מספד רב כמספד בעמק יזרעאל. **המופלא** שבסנהדרין העניו והחסיד נתבקש לרומי אל. **ראש ב״ד** מקודש למעלה רב פעלים מקבצי אל. מי כמוהו מורה הוראה ומשיב דבר לכל שואל. לימד דעת את העם תורה ומצות ודרכי האל. ויותר שהי׳ חכם היה עניו גדול כיקותיאל. בקי היה בכל חדרי התורה כבן עתיאל. קדוש יאמר לו כי רבים השיב מעון מרגיזי אל. סבל עונותינו ונרפא לנו בחבורתו. וי איך אנחם כי אזכור רב צדקתו. ושית על עפר בצר אוצר חכמתו. ופלס נתיב לדין אנשי העיר והמדינה בתבונתו. צדקתו תעמוד ותהי בצרור ה׳ נשמתו.
אף בשרו ישכון לבטח. יחוננהו שדי בחמלתו.

120.

(חז״ל מהר״ל מפראג) יום ב׳ ג׳ ניסן שע״ו לפ״ק.
כבוד מרנא ורבנא גדול מרבן שמו, מהר״ר אברהם בן איש
חי יעקב פתן חזן זללה״ה,

איש חסיד אלוף עניו. צדקת ד׳ עשה כל ימיו. גדול בחכמה ובמנין. שואל כהלכה והשיב כענין. רבץ תמיד תחת משאו משא של תורה. באהל מקנה וקנין. לא הגיע כמעט עדיין לחצי שנותיו. אוי נא לנו כי נהרסו טירותיו.
תנצב״ה.

121.

מהר״ר אברהם בן מהר״ר אביגדור זלה״ה תנצב״ה.

אב בחכמה. רם בתעלומה. הנשר הגדול אשר לו הרקמה. מהרר״א ז״ל. נגד ובן נגד. תורת ה׳ אלף ואגר. יותר מעשרים שנה היה פה אב״ד וראש ישיבה. תורת ד׳

139.

יצאה נשמתו בטהרה ביום ש״ק ד׳ (?) אדר ראשון שצ״א.
פ״ט האלוף המרומם הראש והקצין נשיא בישראל החסיד
מהר״ד חיים וואל זצ״ל בן הגאון ה״ה מהר״ד אברהם.

שאו מספר וקוננו בתמרורים. על צדיק חסיד מוכתר
בכתרים. פרנס ומנהיג עדת אבירים. ארבעים שנה בדרכי
ישרים. למד ולימד את אחרים. תקן בתי קלויזן וחדרים.
ללחום מלחמת ד׳ בגבורים. למצוא טרף לזקנים ונערים.
אראלים צאו וצעקו מרה. חסיד מופלג בפרישות וטהרה.
עסק יום ולילה בתורה. מקרא ומשנה גמרא סברא. בספרי
הקבלה ומדרשי התורה. חמדת ישראל נזר ועטרה. ראש
ומנהיג לבני אמונים. דיין מצוין בשבת תחכמונים. חכם
וזקן ונשוא פנים. בשיבה טובה בן ע״ה שנים. בא אל
מנוחת שאננים. עטרת תפארת לבני בנים. יצא מחיים
אל חיים. תהא נשמתו צרורה בחיים.

(לאחוריה) פ״ט האשה חשובה מרת רעלינה אשת הקצין
כמהר״ד חיים וואל ר״ה זצ״ל.

רעלני סף רעל שקינו יאמר הקינה. על פטירת האשה
חשובה וספונה. לכל המצות היתה מזומנה. הזקינה
שבעים חמשה שנה. ראשונה הקדימה לתפלה ולתחנה.
ערב ובוקר וצהרים במקום חנינה. לשם התפלה התפללה
בכוונה. החזיקה לומדי תורה ביפה מנה. משאה ומתנה
באמונה. בצרור החיים נשמתה תהא נתונה.

140.

ארון הערות אשר מזה ומזה המה כתובים
פ״נ המשורר הגדול האלוף התורני מהר״ד יששכר בער חזן
בן הר״ד שמעון חזן ז״ל ונפטר ביום ה׳ ה׳ כסליו שפ״ו ל׳.
בעל המחבר ספר זו **היא אם המסורה** לפ״ק תגצב״ה.

(לעבר השני) **מהר** רצון קונו לעשות ברננה. ויהי ידיו
ולבו לאל אמונה. להתפלל לאל שוכן מעונה. ביראה
בכוונה בכל עת ועונה. שליח צבור פה בעיר נאמנה.

115.

יום ד׳ כ״ג טבת תקמ״ב לפ״ק.

פ״נ חד מבית דינא מו״ש דקהלתנו וזקן מחי״ק דג״ח. ובסוף ימיו נתקבל לאבד במדינה ווערצבורג. הי׳ה הרב המופלג. תנא ופליג. המא״הג הותיק ועניו החריף והבקי מוהר״ר לוי בן מוהר״ר מענדל פנטא זצ״ל.

לוית חן והדר לראש נפל, לא בנעימים. פיו פתח בחכמה אמיתית לילות וימים. נפת תטפנה שפתותיו שושנים. טהור רעיונים ונקי התשוקות ודמיונים. אדם כי ימות נאוה לקיים, ומימיו נאמנים. זכרו עומד לנצח שהעמיד תלמידים הגונים. צדקתו עומדת לו לעולמי עולמים. למד לאדם דעת ובינה למבינים.

116.

יום ד׳ י״ב אייר בצל שדי יתלונן לפ״ק.

פ״נ הרב המא״הג המפורסם העניו החסיד החריף והבקי כבוד שמו מוהר״ר זרח בן מוהר״ר מאיר איידליץ ז״ל.

ארץ לוטי בעלטה ושמים בערפל. בשנם השמש בא אשר זרח במו אופל. רגשו מוסדי ארץ, תבל ויושביה אף בוחן ואופל. הלא תדעו כי היום שר וגדול בישראל נפל. מושל ביראת אלקים צדיק ועניו ורוחו שפל. מורה דעה לתלמידיו ארבעים שנה בתדירי. שאל נא על הדרך, הנמצא כזה איש מרוד דורים. חי׳ יקר כזה, ולא אברה מעולם להנות מאחרים. זה קבר איש אלקים. עמדו והתעודדו העוברים. ראו איך אבן השהם נרבק בין רגבי הרים. חלחלה ורעד בא בא, מי עד (עוד) יגהה מזורים. זבול ומעון פתחו שערים ויבא צדיק יסוד עולם. להמליץ טוב בעד יתר הפליטה לצורם וגואלם.

184.

(מכח בית דח״ק) יום א׳ ר״ח סיון שצ״ב.
הבתולה פעסיל בת הקצין הנעלה כהר״ר חיים י״ץ טריווש.
פ״ט צנועה והגונה. בעיני כל רואיה נשאה חנה. תנצב״ה.

185.

במוצאי שבת וי אברה נפש ג׳ כסליו תפ״ח לפ״ק.
נטמן בלא עת חמן המשכיל והנבון כהר״ר מרדכי מאדל׳ בן הקצין כ״ה אברהם סג״ל ז״ל ר״ס מבערלין. נכר הרב המפורסם אב״ד ור״מ דק״ק שנייטך ואגפיה מהור״ר מאדל ס״ל זצ״ל דיין מווינא.
מן השמים ירחמו. איש טוב טעמו. די חלב עזים לחמו לעניין נתן. לשמים הקדיש ס״ת ותכשיטין שור׳ מאתן מאתן, ורחים רבנן וחתנו רב שנון למר באיתן. ילד נכדו מאדל נקרא בשמו בן ה״ה מ״ו שמואל י״ץ נקבר בצדו ונב״ה תנוח ותנתן.

186.

(וואספען) יום ג׳ ז׳ אדר שני שצ״ט לפ״ק.
פה נגנז ונטמן הנעלה כ״ה נתן בן הראש והקצין כהר״ר יעקב ב״ש זצ״ל.
הלילו במר וספדו. הוי ארון והוי הודו. הארץ האירה מכבודו. ועליו יציץ נזרו. רחץ בנקיון כפו. מתחלתו ועד סופו. רוח אלהים באפו. יראת ד׳ אוצרו. נתן ד׳ לקח. תמור דם מקח. עסים מיין הרקח. צוף דבש יערו. וכד׳ נפשו דבקה. מכל עון מנוקקה. הי׳ גבאי צדקה. לאביונים נתן פזרו. נחנו פשענו ומרינו. והוא מחולל מפשעינו. הודר כבודו וגאונו. ועל ידכתי בורו. היה חסיד היה עניו. רך משניו. ינע במיעוט שנים. במצות שוכן מעונים. עגמת נפש כל אביונים. קול פהרים באזן. . . . (נסגר)

114.

ליל ש״ק י״ז כסליו תק״ל לפ״ק.

ויהי העם כמתאוננים, אנן מה תהא עלן, לן יאורת למבכי ולספוד לצרה. כי נטל עטרת ראשינו שר התורה. הרב המא״הג המפורסם גאון עולם משוש דור. מי כמוהו מורה צדק יסוד עולם ראש דבי דינא רבה דקהלתנו המפוארה. כבוד מרנא ורבנא מהר״ר מאיר ב׳ האלוף ר׳ פישל בומסלא זצלה״ה.

נתקדש ידיד מבטן ונתמלא הבית אורה. למד ביגיעה ותידד שינה מעיניו לילה כיום להאירה. החזיק בירת המדרש, הגדיל תושיה לכל באי השערה. יותר מארבעים שנה העמיד תלמידים הרבה סמוך ונראה להוראה. מניהו רבנן ידין ויורה. אליו יביאון רבני הדור ש״ות לבאר להם כל חמירא. איה שוקל איה סופר מפאר מעלותיו אשר לא נמצא כמותו תמורה. ונשמע קולו בבואו אל הקדש בפשטים ודרשים מתוקים ודברי תוכחותיו להשיב רבים לדרך ישרה. הוי ארון הוי הודו יספרו בכל קהלות עדת פזורה, עלי בן הגבירה. חתן הרב החסיד מו״ה משה גינצבורג וצ״ל דיין מו״ש דקהלתנו, אשר בעברו לארץ הקדושה נפטר ונקבר בק״ק צידון המעטירה. זכותם יגן עלינו בתדירא. ונשמתם ב״הת צרורה.

(לשמאל) האבן הזאת תהיה לעדה. כי נטמן ראש מבני אפרים ויהודה. שבחו עצמו לספרה ולהגידה. תורה וגדולה היה אצלו באגודה. הרביץ תורה בקהל ועדה. על הלכתו כולם נתנו תודה. מי ימלל גבורות מאיר. ישמיע כל תהלת תורתו. אולם ופתחו צר למול רוחב פתח לב חכמתו. ומתק מצוף אמרות טהורות ורבים מקשיבים לעצתו. רזון שולח במשמנינו חכמי ישראל כי נעדרה אותו. במהרה יבולע המות ומחה מעל כל פנים דמעה. והקיצו ורננו שוכני עפר לראות פני אלקים השוכן מעונה. מתינו יחיו ולא ירקבו עוד עצמות קנאה. נדחינו יקבץ מארבע פינה. סלה תתלונן נשמתו בצל שדי להגות מזיו השכינה. לעמוד מבין המתים ובין החיים יחד ופנה. אל אמונה יגן בעדו, וישוב אותנו לרחמה.

מנשים באהל תבורך כיעל אשת חבר. מלחמה נתנה לברכה ובשבר. מקרבת הנאתה בלחם ובר. משכמת ומערבת עם הצבור. זכותה יעמוד לדור דור. ותהא נשמתה צרורה בצרור החיים עם נשמת שרה רדיל.

(לצמאל) ביום ג׳ י׳ כסליו שפ״ו.

נגנז הארון של הראש והקצין האלוף המרומם הדיין הגדול החסיד מהר״ר משה דיין זצללה סג״ל.

כל איש ישראל יבכה ויליל. אי חסיד אי עניו מתלמידי של הלל. על נפילת מי לנו גדול ממשה בישראל. למרום עלה יקותיאל. מסילה העולה בית אל. משיב כענין וכהלכה שואל. איש חמודות כדניאל. שקולה משה בישראל. מבקש היה חנינה על עם אל. כחנניה ועזריה ומישאל. צדקתו כהררי אל. יעמוד לכל ישראל. עד ביאת הגואל. תנצב״ה.

(לאחוריה) פה נטמן האלוף המרומם הראש והקצין הדיין המצוין מהר״ר משה דיין סג״ל ואשתו מרת הענדל בת הקצין כמר מאיר געל יעקלש כ״ץ. וימת עבד ד׳ משה. תורה צוה לנו מורשה. אבדה ראשה. לאיים ולחרישה. תפארת ישראל וקדושו. בכל עת משפט וצדקה עשה. תנצב״ה.

112.

יעקב רופא מה טובו אהליך.

פ״נ איש נאמן. מופת הזמן. תורה ותכשיטין בב״ה החרשה נתן. זכרון ליום אחרון, ונרות ב״ה הדליקן. וידיו פתח לעני ואביון. יעקב בר יצחק רופא זלה״ה. כ״ה אדר שנ״ה לפ״ק. תנצב״ה.

113.

נתן בר יצחק רופא ז״ל.

נפלה מראשי עטרה. איש הולך תמים בדרך ישרה. מלא חכמה ותבונה. משאו ומתנו באמונה. וקרהו אסון. ביום התורה נתן. כמר נתן בר יצחק הרופא ז״ל בר אבוהון ממשפחת מהר״ר מאיר פפעפירקארין. בחג השבועות יום ראשון. שנ״ז לפ״ק הלך לישון. תנצב״ה.

מפי עוללים ויונקים, יסד עוז במדרש רבה. דן ידין יורה מורה לצדקה צדק רדף באהבה. למד דעת כיעבץ רב פעלים לאלפי רבבה. נשמתו עדן זכר צדיק לברכה לחיי העולם הבא. יושב בסתר עליון בצל אל למעלה בישיבה.

108.

ביום שבת קודש ז׳ ניסן ויתנחם לפ״ק.

נפטר בשם טוב איש צדיק תמים וירא את ד׳ מנעוריו מן המהדרין ומדקדק במצות ועוסק בגמילת חסדים נודע בשערים שמו הטוב ודרכיו אמונה. למד ושימש תלמידי חכמים בכל עת ועונה. הה״כהר״ר אפרים פישל בן המופלג מו״ה מאיר בומש מרגליות זצ״ל מבומסלא. ובסוד קדושים מצבתו שלשלת היוחסין מגזע הגאון מהר״ל מפראג זצלל״ה. לתחי תקום עם כל הכתוב לחיים בירושלים תוב״ב.

109.

פאווא בת רבי טריסטל ז״ל אשת דוד קצב.

כאן טמונה. אשה צנועה והגונה. מעשיה הטובה מי מנה. כל כוונתה לשוכן מעונה. פאווא ז״ל היתה שמה. שם שמי׳ שגור עמה. י״ד חשון הלכה לעולמה. שנת שמי״ד לפ״ק.

110.

ה׳ ר׳ מנחם שצ״ט לפ״ק. (חלל הגאון ר׳ דוד גאנז)

פ״נ הגאון הגדול מופלג בתורה וחכמה וחסידות ה״ה מהור״ר ליב קרומנויא דרשן ודיין בק״ק פראג בן הגאון החסיד מהור״ר יחזקאל זצללה״ה תהא נצב״ה.

111.

(לימין) ביום ד׳ ר׳ סיון שפ״ד

. . . ויקרה מרת הענדל אשת מה״ד משה דיין. אשה חשובה והגונה פה נקבר׳. ביראת ד׳ היתה מהגברת.

ביושבי תבל. עורו אבל. רב החובל. מפרחיו ציצו נובל. בחור מעם. יקר מאבני שוהם. אמרו נועם. ללא עתו לקבר יובל. חתן תורה בלמודים. חכו ממתקים וכלו מחמדים. נעדר בעון הדור. סבל. יש שכר לפעולתו לחזות השם ולבקר בהיכלו. זה חלקו מכל עמלו. זכותו יגן מכל שוד ושבר ובהלה. ועמידותו יהא עם כל הכתוב לחיים במשוך היובל.

106.

יום א׳ יוד אדר שצ״ג לפ״ק.

ויתהלך חנוך את אלקים הלא הוא החסיד האלוף המרומם מהור״ר חנוך חכם וסופר זצ״ל בן החסיד כהר״ר משה ר׳ העני זצ״ל א״ש ב״ה ספר מוסר נקרא ברנטשפיגל.

על שפים שאו קינה. על עטרת שושנה. אשר הוחזרה לישנה. תחת כפות השכינה. נשמת רוח חכמה זה קנה. מקרא תלמוד ומשנה. נאמן בית הכי נכבד הוא משלושים שנה. שמש וספרא רבה פה קריה נאמנה. ידיו ולבו היו לאל אמונה. בן ס״ט שנים וימים שמונה. ענוותנותו וצדקתו מי מנה. בצדק נחזה פניו בהקיץ תמונה. תהא נפש הצדיק צרורה וצפונה. בצרור החיים ובשערי אמונה.

107.

ט״ז מנחם ת״ע.

אחזו אראלים בארון הקדש. איש אלוקים קדוש. הרב הגאון המופלג בתורה ובחסידות. ישב על מדין והוראה מב״ד מורה שוה שע״ה פה מהור״ר מנחם זכריה מענדל זצללה״ה בהאלוף המרומם מוהר״ר צבי הירש שפירא ז״ל. חתן האלוף המרומם החסיד העניו הישיש מוהר״ר יוסף גינצבורג זצ״ל.

מנחם רחק ממני לזאת אני דאבה. זכר רב טובו יביעו באוהלים שבו אליה בא. יהב חכמתא לחכימין. ורבים השיב לתשובה. מאור השמש בצהרים ונר אלוקים כבה. עביד דלא לשתכח תורה. פנה דרך בערבה. נודע פעלו

ומשה עלה ראש פסגה המסילה. זאת תורת העולה. משה עבר ר' למעלה. משה עלה וירד שאולה. אי חסיד ואי משה עניו ילילה. הולך תמים ופועל צדק כפולה. חונן גם דלה דלה בפרנסה וכלכלה. צדקת ר' עשה בזו הקהילה ביום ולילה. גם חלי ומכה רפא חולה. בלי תמורת כסף קבלה. בכינו על אלה ובמתנינו חלחלה. תנצב"ה.

נפטר ביום ה' ראשון דח"המ של פסח שפ"ח לפ"ק.
פה נ' החסיד והנעלה כהר"ר אברהם ש"ץ בב"הכנ חדשה
בר ישראל המכונה איסרל ר"ט ז"ל.

שאו בכי וקינה. על פטירת המשורר ברנה. אב בחכמה ורך בשנים. תפלתו עשה בגדול כונים. ציר נאמן לשולחיו בב"ה חדשה ישני'. באהבה וביראה בכל עת ועונה. שבחו מי מנה. תנצב"ה.

105.

יום ר' נגעה יד ד' ב"י מרחשון. תוארה הוסר ונשתון. כל לבב דוי וכל ראש לזעון לפ"ק.

פה ספונה טמונה. אשה חשובה והגונה. אביונים שלחה ידיי לצדקת פרזונה. בכל עת ועונה. עניי עם נשאו קינה. ובעיניהם עליה בכינה. למעלה ולמטה חנינה. מרת רבקה בת הגאון המפורסם ר"מ ודרשן פ"פ כמהור"ר אליה שפירא זללה"ה בעל מחבר אליה זוטא ורבה. אשת הקצין הה"ה מ"ו וואלף ס"ל ט"ה דק' בהגאון החסיד כמהור"ר בערמאן ס"ל זלה"ה. בפיורד היה חונה. ובכמה קהלות לתל שהכל אליו פונה. רבות בנות קוננו הילילו בנפש מר. על עזי כנמר. הוי קראו בכל רחובות מפחד נשר סמר. שפירא מעשיה במענה נעלם טמיר. ותחיתה בהקיצו קרוצי חומר.

יום ר' טוב בו לא נאמר. כי המר שדי.
לצרותינו ד' יאמר. טבת תלמיד טוב לפ"ק.

פה נטמן. צנצנת המן. בחור חשוב וסימן. החתן ר' בערמאן. בהקצין הה"ה מוהר"ר וואלף ס"ל ט"ה בהגאון החסיד המפורסם כמהור"ר בערמן ס"ל זללה"ה מפיורד.

שכינה שורה. וישב בישיבה ותורה הרביץ, כאשכר יעבץ, משפתים רובץ, שר התורה. העמיד תלמידים, אנשים מל'ומדים, שערים ב'ה נשמתו צרורה. פאר הדור ונזרו. לצורה נהפך חומדו. יראת ד' אוצרו. יקר מפז ופנינים. שפתותיה שושנים. שהכל אליו פונים. ישבו יושבי בצלו. קדוש יאמרו לו. כבוד אומר כולו. ועתה נפשנו יבשה. כל הדבר קשה. מי יוכל לפרשה. והוא לפשעים יפגיע. ונפש אביון יושיע. ועתה הלך להרגיע. לתאוה יבקש נפרד. לזאת לבי יחרד. דודי לגנו ירד.

(גס מן הלד) דוד חמישי שבה הנה

נפשו בד' רבקה. שנת העובר מתוקה. יצא נשמתו בנשיקה. חכמתו בחוץ תרונה. זיוו והדרו פנה. היו לראש פינה. משמים השליך ארץ. בסוד קדושים נערץ. מי יעמד בפרץ. וזלו כמים דמעתי. כי רבות אנחתי. עליו אומר לחכמה אחותי. הן אראלים צעקו. יתנו עדיהן לצדקו. צדק ושלום נשקו.

103.

ביום ב' ר"ח אייר שבך ושור כלה לפ"ק.
וילך איש מבית לוי למעלה.

פ"נ המושלם והמעולה כהר"ר אליעזר ב'האלוף התורני מ"ו יעקב דושנים ס"ל ז"ל עדהק משפחת הורוויץ. אב בחכמה ורך בשנים נאסף בלא זמנה. להאי שופרא מיעקב אנא קא בכינה. ידו פתוח לעניים ות"ח מנכסיו היה מהנה. עסק באורייתא בימאא. ובלילה נדד שינה. זאת עבודת הלוים סביב ליראיו היה חונה. רם שוכן מעונה יקרב תחת כנפי השכינה.

104.

(תמונת ראש שור ותחתיו כתוב:)

מזלו היה כשור. נפטר ונטמן ביום א' כ"ח חשון שפ"ח.
פ"נ היקר והנעלה. הנחמד למטה ולמעלה.
כמר משה בן כהר"ר אייזק מרגלי"ת זצ"ל.

ספרו ואנו. בחבוריו באנו. כאלו נתנו | מהד
סיני, ועוקר הרים. כצבי בהרים
באר תורה. גמרא שיתא סידרא. אלה דברי | נחמיה
אב לרחם. לזאת לנחם. אין מנחם
רבנן ותלמידיהם. ראו עיניהם. וימלאו כליהם | בר
דולה ומשקה מים. מבאר חיים. נקי כפים
לבב חכמה (פי) נב״א. אריה ולביא. בתורה שצוה | אברהם
למה נגרע. איש סר מרע. בו יתברכו זרע
הצדיק אבד. מתוק שנת העובד. ועבד | הלוי
לו עשר ידות. במעלות ומדות. זאת עבודת
פני עניים חפו. האמר היש פה. זהבו וכספו ה | ז״ל
שכיב ניים. חלקו בחיים. מדליו מים

היום יום ד׳ כ׳ לחדש טבת ת״ח לפ״ק.
פ״נ הגאון פאר הדור המופלג בתורה ובחסידות ה״ה האלוף המרומם מוהר״ר נחמי׳ נקרא ר׳ פייבל דושניז ז״ל.

נשבת משער, עונה וער, ביום סופה. חסיד ועניו, עודו רך בשניו, בלי עון נספה. מהונו פזר, לעניים עזר, במתן בסתר אף יכפה. וירדו מים עיני, מרוב עוני, אחזתני זלעפה. הן אראלים, נדמו כאבלים, הן עקה הקיפה. בצל פרי יתלונן, זית רענן, פרי תואר יפה. רואים יאשרוהו, מי כמהו, ועליהו לתרופה. אומנתו תורתו, ותהלתו תמלא מגלה עפה. בחבוריו היקרים, נודע בשערים, פלפלא חריפה. רואי חבורו, יאמרו לעמתו, אמרתו צרופה. העמיד תלמידים, רבים ונכבדים, ספוג ונפה. מליו יוחקו למשמרת. בעט עופרת. מי יתן איפה. סתרי קבלה. מי גלה, לזה ששמו ש׳ צ׳ ומופה. נגבר חרון, ונשבה הארון, תוכו אהבה רצופה. לימד וקיים, חלקו בחיים, על כל כבוד חופה.

(מן הל״ד) נפלה עטרת ראשנו, גאון תפארת בוצינא נהורא. חברים מקשיבים לקולו, תמים פעלו, מי כמוהו מורה. מגן הוא לכל החוסים, ועומד בין הרסים, עליו

100.

אלי׳ הגה והי׳. בשנים ועשרי׳ בו נהי. שנת שללו לאלף החמשה. נשללה האשה. עטרת ראשנו נפלה. שרה אשת יוסף כ״ץ ז״ל החסודה. זולת לעני פתחה ידה. דבורה בנחת ויופי. בלי שמץ דופי. מתמדת היתה לבית קוד׳. מקדמת ומאחרת לכל דבר קוד׳. בנים לתורה גדלה ופרנסה. יראת ד׳ היתה . . . . זכותה יעמוד . . . . ראתי . . . .

101.

ט״ז מרחשון יום שלא נאמר בו טוב. נתבקש למעל״ה אחי טוב. ראש ב״ד מ״ש תואר צלמו הוסר. כל שמעו תסמר שערות בשר. שנת למרו היטב ושובו שחרן מוסר לפ״ק.

פה גנוז וטמון. מלא האומר מן א׳ מח״ק ג״ח הרב האלוף והמרומם מופלי׳ בתורה. תלמידיו ממנו נתמלאו אורה. חסיד ועניו. קרן עור פניו. כמהור״ר יאקב רב״ד מ״ש ב״ה מרדכי ווינר מהמבורג זצ״ל.

יושבי ארמה, קול ברמה ספרו בכל חוצות. כי נשבת שמחה ודיצת. יקב חצב בו, מקרא משנה תלמוד הלכות אגדות פלפול וחריצות. כתב חבורים בדעת ובמועצות. ווי, נר אלקי כבה ואבד חכמת חכמיו בינות ועצות. עונינו גרמו שאחזתנו פלצות. מיתתו מכפרת כקטורת וכקרבנות הרצות. עמידתו לתחי עם צדיקי עולם, ברצון שולח מים על פני חוצות.

102.

מארזים נפלה שלהבת. שמחה וגיל נשבת.
יום ד׳ עשרים יום לחדש טבת. ת״ח לפ״ק.

יום ההוא לאבל. כי לקבר אזל. רב החובל. הגאון מהר״ר פייבל סג״ל דושניץ ר״ה זצ״ל.

אני הגבר. במו אדבר. מפני שבר
ישבתי בדד. השבתי הידד. כי שדד

רבים ונכבדים. דרש מרגניתא. ברזי אורייתא. ראש המדברים. במדרשים ובמאמרים. שבחו מי מנה. ממעשיו נאמנה. נצחו אראלם. עמוד העולם.

ובבקר בכוונה. בת נהגה כבוד בשלחנה. כהררי אל צדקה לאביון ולאביונה. משאה ומתנה היה באמונ׳. היתה לקרבן בשמי מעונה.

(אבן תחתונה לדרום) משכא שמעתתי׳ כמשכא מיא מן נהרא. ששה תלמוד ידע בעל פה בפלפול וסברא. הוא מהל״ו צדיקים שבכל דרא.

(אבן עליונה לדרום) משה מקהיל קהלות לדרוש התורה, ראוי זה היה שהשכינה עליו שורה. שואל ומשיב חריפות חרודים חרודים, והאיש משה עניו מאד מכל הקדמ׳. היה איש צדיק תמים בדורותיו, וכיש דורשים לשבח ולתהלה.

(אבן תחתונה לצפון) מגירסא לא פסיק פומיה בימים ולילות. שחיבר כמה ספרים לכבוד נורא תהלות. היה ראש ישיבה ואב״ד בכמה קהלות.

(אבן עליונה לצפון) מחדש חידושים, במאמרים ופירושים, באלה התורה והחקים. שבחו מי מנה. זה חכמה קנה, מגלה סודות עמוקים. היה חסיד היה עניו, זקן בא בימים ראש המדברים בכל מקום.

(מלאחריו) בש״ק כ״ה שבט תי״ט לפ״ק.

פ״נ הגאון הדרשן הגדול המופלג האלוף המרומם מו״ה משה סג״ל זצ״ל בן הנעלה כהר״ר אברהם זצ״ל ממשפחת ווליירשטיין.

מארי דשמעתתיי פלפולי׳ חריפתי׳ והי׳ עמו שהלכה כמותו. שמו נודע בשערים, ויודע בכל הספרים. אשרי יולדתו. היה דורש כל התורה, מבראשית עד גמירא, מדי שבת בשבתו. דורש נאה ומקיים, ברוחו פי שנים, קיים ולימד אמרינן כמותו. ראש המדברים, בפוסקים ובטורים, ועשה דין אמת לאמתו. שואל ומשיב בענינים. ידע התורה בע׳ פנים, לא ידע איש גבורתו. נצחו עליונים, ולקח לשם מעונים, מיכאל הקריב נשמתו.

נסערה. כי מטה ישע נעדרת. ועל אלה אני בוכיה, ועיני נגרה. ושערות בשרי עלי תסתמרה. נפשי עלי תשתוחח ודמי נצרר, בצ"ה תהא נשמתו צרורה.

(אבן תחתונה לצפון) שמחת מעוזי ערבה וששוני נהפכה. מתוגה נשבר לבי וקוננתי עליו איכה. על שבר בת עמי קודר אלך, ובמרירות אבכה. ואתאנח בשברון מתנים להולך בכו בכה. נאמן בבריתו יזכהו לנחלת אשרי כל חוכה.

(מלאחריו) שמחה שבת. ממני מנחם נשבת. ערב שבת. נר אלהים נכבת. נודע שמו בשער בת. שאו מרום עיניכם ונהו נהי וקינים. על מבחר פנינים. נוצר תאנים. דבריו ערבים כבכורי ענבים ורמנים. צעיר לימים ושנים. הרב המופלג. מעלה מנה יפה במזלג. מלבין כל ספק ושלג. דרש טוב לעמו. לשד השמן טעמו. מוהר"ר שמעון דרשן אב"ד ור"מ דק"ק רוידניץ ומדינת פפאלץ בן הגאון המופלג מו"ה יעקב בקאובן נר"ו רמ"ש פ"ס ור"מ דק"ק וורמיישא יע"א.

שמעו נא אחי וריעי. אשר אני נושא קינה. בן יחיד אילן שתול נטעתיו על פלגי מי תבונה. רב גוברי' וחילי' תקיף לאורייתא מת בן לדשנה. גאון ישראל ענה בפניו בחטאת הדור ועונה. מהר כשה לטבח ביסורים נגש והוא נענה. יעקב שלום בתורה ידו רב לו באמת ואמונה. ב"א (בחקאובן) למנוחתו וינוח על משכבתו מנוחה נכונה.

99.

בש"ק כ"ה שבט תי"ט לפ"ק.
פ"נ הגאון הדרשן הגדול והמופלג ה"ה מוהר"ר משה סג"ל בכהר"ר אברהם ווילירשטיין זצ"ל.

מארי דקבלה. ובתורה וגדולה. שר הצבא. כאביי ורבא. תעמיד תלמידים.

יום ג' י"ז תמוז תי"ט לפ"ק.
ואשתו הרבנית והחסידי' מרת שרה בת הנעלה כהר"ר משה בילהיוות מק"ק פחנא אשה חשובה במאד ומאד לפ"ק.

שבחה האשה חחשובה והגונה. רדפה מצות גדולה וקטנה. התפללה בערב

מקרבי ולהפך לשמחה יגוני ועצבי. **ל**ראותו לעת יקיצו וירוננו שוכני עפר, נפשי ותאבי. בבוא איש צמח שמו דודי גואלי וקרובי. דוחו המדיבה ונשמתו הקדושה והטהורה יהיה צרורה בצל צח בסוד אלהים השומע שועת ניבי.

98.

נח נפשי' דר' שמעון ועלה לשמים. ובא השמש בצהרים.
בעון הדור הנלקה בכפלים. קשה סילוקו כחרבן ירושלים.
וכגלות יהודה ואפרים. עש"ק כ' אלול תע"ד לפ"ק.

חכם אלוף וגאון, סאון סואן, הרב הגדול מוהר"ר שמעון זצ"ל בעל ספר סלת למנחה אב"ד ור"מ דק"ק רוידניץ ורב במדינת פפאלץ ודרשן פה פראג יע"א בן הרב הגאון מו"ה יעקב בקאובן נרו דיין מו"ש פ"פ ואב"ד ור"מ דק"ק ווירמיישא יע"א.

שמעוני ובכו כל מדי לבב. כי נעדר ממני **יתר וחובב**, הגלגל סבב, נפל הגורל על רבי שמעון. **בן** מבין אמרות טהורות, חכם וגאון מחכמי דורות, פגיעני קורות, ורבו הצרות משמת רבי שמעון. **מהררי** טרף ולא מחלד, פיהו מפה הוגלד, נעדר חכם ראה את הנולד, וילידי אמי תלד כר' שמעון. **יעקב** לא פסיק טעמי' ולא נמר, ארז ותמר, דרש כמין חומר, נקי כצמר. נשמתו יגנז השומר בשמי־מעון.

(לבן עליונה לדרוס) **שעו** מני אמרתי, במסתרים תבכה נפשי ובבכי אמרר. **מ**קירות לבי שועתי, תעלעל קרן ראשי, ורוחי אקור. **ע**רשי אמסה ברמעתי בבכי מסכתי תירושי, אנינות אגרר. **ו**ישמע אלקים נאקתי, אשר אזעק ליום קומי ואבל אעורר. **נ**חומים ישיב לדעתי פאר תחת אפר ושמחה לי יברך.

(לבן תחתונה לדרוס) **ש**פיר שמעוני וטבעו יצא בעולם. **מ**עשיו זכאים ולבו פתוח כפתח האולם. **ע**יניו כיונים על אפיקי מים כתר תורה הולם. **ו**וי עמודיו עשה כסף משבצים ספיר ויהלום. **נ**בון וחכם כאיש פותר חלום.

(לבן עליונה לצפון) **שבת מ**גדל **ע**וז **ו**תפארה **נ**שברה. הוסר המצנפת והעטרה. **מ**עי ככנור יהמה. ורוחי בקרבי

מנשים באהל תבורך כיעל אשת חבר. מלחמה נתנה לברכה ובשבר. מקרבת הנאחה בלחם וכר. משכמת ומערבת עם הצבור. זכותה יעמוד לדור דור. ותהא נשמתה צרורה בצרור החיים עם נשמת שרה רד״ול.

(לזמחל) ביום ג׳ י׳ כסליו שפ״ו.

נגנז הארון של הראש והקצין האלוף המרומם הדיין הגדול החסיד מהר״ר משה דיין זצללה״ה סג״ל.

כל איש ישראל יבכה וילל. אי חסיד אי עניו מתלמידי של הלל. על נפילת מי לנו גדול ממשה בישראל. למרום עלה יקותיאל. מסילה העולה בית אל. משיב כענין וכהלכה שואל. איש חמודות כדניאל. שקולה משה כישראל. מבקש היה חנינה על עם אל. כחנניה ועזריה ומישאל. צדקתו כהררי אל. יעמוד לכל ישראל. עד ביאת הגואל. תנצב״ה.

(לאחוריה) פה נטמן האלוף המרומם הראש והקצין הדיין המצוין מהר״ר משה דיין סג״ל ואשתו מרת הענדל בת הקצין כמר מאיר געל יעקלש כ״ץ. וימת עבד ד׳ משה. תורה צוה לנו מורשה. אבדה ראשה. לאיים ולחרישה. תפארת ישראל וקדושו. בכל עת משפט וצדקה עשה. תנצב״ה.

112.

יעקב רופא מה טובו אהליך.

פ״נ איש נאמן. מופת הזמן. תורה ותכשיטין בב״ה החרשה נתן. זכרון ליום אחרון, וגרות ב״ה הדליקן. וידיו פתח לעני ואביון. יעקב בר יצחק רופא זלה״ה. כ״ה אדר שנ״ה לפ״ק. תנצב״ה.

113.

נתן בר יצחק רופא ז״ל.

נפלה מראשי עטרה. איש הולך תמים בדרך ישרה. מלא חכמה ותבונה. משאו ומתנו באמונה. וקרהו אסון. ביום התורה נתן. כמר נתן בר יצחק הרופא ז״ל בר אבוהון ממשפחת מהר״ר מאיר פפעפירקארין. בחג השבועות יום ראשון. שנ״ו לפ״ק הלך לישון. תנצב״ה.

(לכן תחתונה לדרוס) **אהה** כי עד **נפלה**, התודה והגדולה, ואל ראש הכרמל עלה אליהו. **לבש** חלוקי דרבנן, חריף ושנן, כרב ענן, בשני סדרי אליהו. ישב קושיות וספיקות, כולן אצלו בחזק ברדוקות. והמרים למתיקות, בעי תלמיד אליהו. **העמיד** תלמידים רבים, אמריו יזלו כדביבים. רבים וטובים, בטלו ברכב בשני אליהו. **ומביתו לא** פסקה ישיבה, כבשני דרב יוסף ורבה, פרוש מיראה ומאהבה, כמו אליהו.

(מלחוריו) מכתב לאלי׳.

חגרו שקים ושוטטו ברחובות. אראלים נצחו מתוקים השמיעו יבבות. כי במעלי שמשי. דמארות לחמישי. שלח חשך ויאמשי. ח׳ ניסן קראני אסון תע״ב לפ״ק לבי הומה. איך נפל גבור ויאבד כלי מלחמה. ויעל מלאך ד׳ זה אליהו, עליה זו ירידה היא לנו. כי נאסף בחטאנו מאור עינינו. אין אתנו מורינו ורבינו. רוח אפינו מחמד עוזנו. הגאון המופלג בדורו מוהר״ר אלי׳ ריש מתיבתא וריש כלה נפלא פראגא מתא ואב״ד ור״מ בק״ק טיקטין והגליל. נראה בעליל. הוציא יקר מזולל. בספריו על כל התורה גולל. ובחבור חדושי הלכות ע״י אלי׳ יצק ובלל. ועל כל הטורים כולל. וספר צפחת השמן כלי ס״ג ופסולת דורך ומולל. בשיות מוליך יועצים שולל. בן הר גבוה ותלול. הגאון המופלא הרב המדינה מוהר״ר וואלף שפירא נר״ו. המקום ינחמנו מצערנו.

אריה ומרבעתיה חזינא. להאי שופרא דבלע בעפרא קא בכינא. ברביעי נטלו המאורות. כ״ז בשבט עבירתו הלביש שמים קדרות. **בעת** רעה למספר הדורות. הרוני לענה השביעני במרורות. בפטירת צורבא מרבנן מעלי וצנוע. קצין ושוע. הרב המרומם מהר״ד אריה ליב זצ״ל אב״ד ור״מ דק״ק לייפן בהגאון המופלג בדורו מהר״ד אלי׳ שפירא ריש מתיבתא וריש כלה פה פראג יע״א.

חרב בכי ואוני. דמע תרד עיני. כי לקח מני. במעלי וזדוני. **מהרו** רוצו. נעו גם נצו. על שרים חלצו. בעם פוצו. **אריה** בשבחו. נרדו נתן ריחו. הלך גבוחו. פי

מוהר"ר ואלף נרו בן הגאון המפורסם מוהר"ר אהרן שמעון שפירא זצ"ל.

גאון ישראל וקדושו, רכבו ופרשו. הוי כי כבה שמשו. וכי נח הרוח אליהו. מהררי עוז. החכמה לחכם תעוז. היה לצור מעוז, הנה אליהו. אליהו עלה. גם דלה דלה. למלחמה ולתפלה. ויגש אליהו.

(חבן עליונה לצפון)

אך לזאת יחרד הלך ויתר. שומו שמים על המתיר והאוסר
לא הניח דבר שלא ליבן כבנתר. פירושים אשר בנה וסתר. בתים עשר
וקשה ויתרץ בהם חולם ופותר. ויפרוש כנפיו על. הרי בתר כנץ וכנשר.
העמיד תלמידים גדולים די והותר. ראש וסוף אמת להם ויתר. ומסר
ובמתק דרשותיו בהן לנתר. אודר מהפך כערער. בפירות גינוסר.

(חבן עליונה לדרום)

אמרו לצדיק כי טוב. שבחו בי' נטיעות שנטע בגן רטוב
לב חכם לימינו פיהו ישכיל. פומי' מחכים עלי' פומיי מורה ומשכיל
ואומן שבחו כי ימנה ויסופר. וכה דביר וילכוד את קרית ספר
החסיד והעניו מתלמידי הלל. ראש הגיעו תמרים גנוהי גנהי וילילו יליל
ויאבר החכמה ובינה תסתר. אל עליון ילוננהו בצליו יושב בסתר.

(חבן תחתונה לצפון) אהה כי נדמתי וכי לקח ממנו. בהעלות אליהו בסערה. לא אחשה גרון. גברו אראלים ונשבה ארון. לזאת אספק מרה. ודיו רב לו. דעת שפתיו ברור מללו. במתיקות [illegible]פות בטעם וסברא. הגדל תורה והעדר, שת לו [illegible] ותמלא כל הבית אורה. ויחבר את היריעות בחדושיו ותמלא הארץ דעה אנשים של צורה.

א״ח פלב במאזנים .באר מים״ נקרא. להשיב לשאול מלא דבר .קול ענות גבורים״ חבר. מי יוכל לספר תהלתו. כל התורה היה שגור על שפתו. טעם זקנים ודרשותיו. זולת אלהים עין לא ראתה נשמתו.

(לכן עליונה לצפון) מהרו ועושו שיתו. ומעל ספר דרשו. הלום גושו. ידים פרשו. צעקו ואל תחשו. חשכו עיני. דמע עששו. קול בכו בל יחבושו. את נשמת ר׳ צרורה בצרור החיים. יתפלל בעדינו לאלדי השמים. יסיר אפו ויאמר לצרותינו דים. כויעתר יצחק.

(לכן תחתונה לצפון) שאו מספד תמרורים. פתחו שערים. ישמיעו קול תרועה ושברים. אבד מחמדים לדורים. צעקו והלילו כל העמים. צדקתו למגדולים ועד קטנים. למיליו יקימו כושלים אב ליתומים. לב אלמנה ירנן בדברי נחומים. וינחם יצחק.

95.

פה נקברה מרת רחל בת ר׳ שמואל הכהן ז״ל נ״ף אשת הראש כמר יצחק רופא ז״ל.

מנשים באהל תבורך בשערי. אשת חיל יקרה כחמרה וברה. מלחמה נתנה לדל בסתרה. חכמת נשים בנתה ביתה בהדירה. בזה תשחק ליום אחרון ששם נשמתה צרורה. עם שאר הצדקניות שבגן עדן מנוחתה בתדירה. שנת ה׳ אלפים שמ״ה ליצירה.

96.

(לראש המצבה נפסל אריה)

אליה סליק לגבוה. · אריה רבי אליהו.

אלי ואליה. נהי ובכי תאניה ואניה. שממה ושואה לעדרת אליה. היללו הה ליום החמישי. כי בצהרים העריב שמשי. בעת צרה לפ״ק חית ניסן. מונאילן גדול אלון חסין. החריף הגאון הגדול מוכתר בנימוסין. ומעוטר ביחוסין. מהר״ר אליה ז״ל דרשן ור״מ פ״פ. ואב״ד ור״מ בטיקטין והגליל ורב בחבורא קרישא נ״ח בעל ספר אליה זוטא על א״ח ואלי׳ רבה על א״ח וי״ד. בהגאון הרב מדינה

94.

(לראש) יום שמת רבי היה ערב שבת. י״ז לירח טבת. הודו נשבת. לאור שכבת. מים תרד עין מבבת. לפ״ק. ה״ה הרב הגאון מו״ה משה יצחק בהרב מו״ה יחיאל מיכל נין ונכד להגאון המפורסם מהר״ש שפירא זצ״ל.

יצק מים רבים בק״ק ליסא ובומסלא וכל מדינת פיהם מקל תפארה. חקק חבורים לגפ״ת באר לחי רואי קראה. שפתותיו שושנים בדרשות טעם זקנים לרבה וזעירא. יום ליום יביע אומר באורח חיים נעימה אמירה. רגש וחפר ומצא .באר מים חיים׳ נקרא. את מצויה לישרה הכין שאלות ותשובות ללא נוגה להאירה. קול ענות גבורים חקק לחברה. זלגה עינינו דמעות להאי שפירא. רבלע בעפרא בצרור החיים נשמתו תהא צרורה.

(אבן עליונה לדרוס) משה למרום עלה, יום הששי ויכלו ויזועו שומרי הבית כולה, נהפכה הרינה לאנחה, צוחה רבתה, כי רכב ישראל סע למנוחה, ויגוע יצחק. משה מת בנשיקה, חלחלה נפלה ואין להצילו בתפלה וצעקה. זרח אורו כאש וגחל, קם כשחל, מהרהור עבירה פחד וזחל. ויעתר יצחק.

(אבן תחתונה לדרוס) משה מת כי בא שש, ונקבר גדול הנוצה וארך האבר. שאו קול יללה כל גבר. פתחו בקינה על השאת והשבר. ובכו את השריפה כל חובר חבר. רועה צאן תבר. אסף תם וגבר. צעקו מר בכל עבר. על ויחן יצחק.

(לרגלו) יום הששי. נהפך ליגון משושי. מרע טוב, לחדשי. טבת מנוולתא נסע קדושי. ותזנח משלום נפשי לפ״ק. מעלליו בקהל אומרה. שבחו עצמה לספרה. לא קם כמשה עליו נאמרה. הודו שפירא באר התורה. יציץ מגזע גאונים גדולי המורה. חקים ומשפטים בק״ק ליסא ובומסלא ובכל מדינת פיהם יצא בדברה. ה״ה הרב הגאון מ״ו משה יצחק זצ״ל אב״ד במדינת פיהם בהרב מו״ה מיכל שפירא זצ״ל. נין ונכד להגאון המפורסם מהר״ש זצ״ל. ילאה פה ולשון תהלתו לדברה. חבורים וספרים הרבה איזן וחקרה. יקראו בשם לחי רואי, צלל גפ״ת כשורה.

רבים ונכבדים. דרש מרגניתא. ברזי אורייתא. ראש המדברים. במדרשים ובמאמרים. שבחו מי מנה. ממעשיו נאמנה. נצחו אראלם. עמוד העולם.

ובבקר בכוונה. בת נהגה כבוד בשלחנה. כהררי אל צדקה לאביון ולאביונה. משאה ומתנה היה באמונ׳. היתה לקרבן בשמי מעונה.

(אבן תחתונה לדרום) משכא שמעתתי׳ כמשכא מיא מן נהרא. ששה תלמוד ידע בעל פה בפלפול וסברא. הוא מהל״ו צדיקים שבכל דרא.

(אבן עליונה לדרום) משה מקהיל קהלות לדרוש התורה, ראוי זה היה שהשכינה עליו שורה. שואל ומשיב חריפות חדודים חדודים, והאיש משה עניו מאד מכל הקדמ׳. היה איש צדיק תמים בדורותיו, וכיש דורשים לשבח ולתהלה.

(אבן תחתונה לצפון) מגירסא לא פסיק פומיה בימים ולילות. שחיבר כמה ספרים לכבוד נורא תהלות. היה ראש ישיבה ואב״ד בכמה קהלות.

(אבן עליונה לצפון) מחדש חידושים, במאמרים ופירושים, באלה התורה והחקים. שבחו מי מנה. זה חכמה קנה. מגלה סודות עמוקים. היה חסיד היה עניו, זקן בא בימים ראש המדברים בכל מקום.

(מלאחריו) בש״ק כ״ה שבט תי״ט לפ״ק.

פ״נ הגאון הדרשן הגדול המופלג האלוף המרומם מו״ה משה סג״ל זצ״ל בן הנעלה כהר״ר אברהם זצ״ל ממשפחת וולירשטיין.

מארי דשמעתתי׳ פלפולי׳ חריפתי׳ והי׳ עמו שהלכה כמותו. שמו נודע בשערים, ויודע בכל הספרים, אשרי יולדתו. היה דורש כל התורה, מבראשית עד גמירא, מדי שבת בשבתו. דורש נאה ומקיים, ברוחו פי שנים, קיים ולימד אמרינן כמותו. ראש המדברים, בפוסקים ובטורים, ועשה דין אמת לאמתו. שואל ומשיב בענינים. ידע התורה בעי׳ פנים, לא ידע איש גבורתו. נצחו עליונים, ולקח לשם מעונים, מיכאל הקריב נשמתו.

ולה כבוד מישראל. וזכה לקבי מתחת לבית אל. צדקתם יעמוד לבית ישראל.

90.

פ״נ צדיק ישר ונאמן. בכלכל דרדע והימן. הנכבד כ״ה לאם הורוויץ סג״ל. . . הלך וגדל. מעשיו הטובים לספור חדל. היה משורר תהלים וברוך שאמר. היה בתורה עז כנמר. והיה גבאי צדקה. ובתומתו היה מחזיק בחזקה. ונפטר בשם טוב היום יום ה׳ ח״י תשרי דש״ע לפ״ק. תנצב״ה אמן.

(לאחוריו) בט״ז מרחשון תט״ו לפ״ק.

נפטר האלוף מהר״ר יחזקי׳ שמש בן כה״ר לעמיל סג״ל זצ״ל. אשא קינה ויללה. על איש נחמר שהיה עוסק בתורה יום ולילה. ושליח נאמן היה אצל הגאון אב״ד וב״ד מ״ש כמה שנים. ג״ח עשה עם קטנים במרכולת. שבחו מי יוכל למללה. ולכן ממצות ד׳ לא יכלה.

91.

אשת חיל מי ימצא, הצדקת המהוללה הרבנית מרת פיגלא בת חכם אלוף וגאון ראש גולת אריאל כמהורר יהודה ליב זלה״ה. אשת האלוף המופלא מוהר״ר יצחק כ״ץ זללה״ה. נפטרה בשם טוב יום א׳ ד׳ שבט שפ״ט לפ״ק.

בכו לאשה חכמה לבעלה ואישה עטרה. הדור וברה כחמה. מנורה הטהורה. מאירה כלולה ומזימה. בבינה ערוכה שמורה. ופיה פתוח בחכמה. לשונה בחסד ותורה. למודה בדעה ובינה. בכל דינים דבהגמרא. צנועה כבודה פנימה. לעני הכינה תשורה. טובה למצות לקיימה. חבילות חבילות לחברה. ומחיל לחיל במהומה. בימים ולילות למהרה. ביראת ד׳ ערומה. חרשות הכינה וחקרה. לדקדק במצות באימה. בזהירות וזריזות וטהרה.

(לצד השני) פרישות וקדושה עצומה. בכל משמר נזהרה. כעגלה בלי מום תמימה. ביראת ד׳ מאירה. שלחה לאביון ימינה. במתן בסתר כשורה. לרש מלהשיג בלי מרה.

גבור בתורה ממעין החכמה דלה, כאחר ראשי ישיבות. אשריו שזכה לרום המעלה, הלך דרכו בשלימות.

(לפנים מבחוץ לדרוס) שגון כחץ וכפטיש הולם, סיני ועוקר הרים. רמה קרנו בעמוד עולם, שרק בשדקת עדרים; גרם גרסות תמוהות כלם, כאש דת בוערים. אב בחכמה הבין הנעלם, טוב עין הטיב לישרים.

(לאחוריו) בש״ק ה׳ תמוז תס״ה לפ״ק.

פ״ט אשה חשובה הצנועה והישרה היולדת מרת שרל בת הגאון ה״ה מוהר״ר פייבש נר״ו אב״ד דק״ק ברודא אשת הנעלה כהר״ר דוד כ״ץ קרוב.

שלימה עם ד׳ היתה כל ימיה. רבים אומרים לנפשה אין דוגמי׳. הענוה והחסידה למינה, לעני פרשה כפיה. בת כ״ח שנים גועה בעון דוריה. ווי להאי שופרא דבלע בעפרא נב״ה טמונה.

88.

. . . אב ונקבר ביום עשרה למנחם תי״ו לפ״ק.

נפטר היקר כמר דוד כ״ץ קצב בן היקר כמר והנעלה כ״ה משה קרוב כ״ץ זצ״ל.

ויהי דוד עושה צדקה בכל עת. תמיד יתומים זן ומפרנס. אוהב רבנים ורחים רבנים, ומשגר להם מתנות בכל עת. בכל יום טוב שקל בניו ובנותיו, ונתן בשבילם בשר לקופה ובתי הקדשות. ואף הוא עשה מנורה של נחשת בבי״ה הישנה ונתן בכל שנה שמן זית להעלות נר תמיד בכל עת. לכן תנצב״ה.

89.

הר״ר ישראל בן זלמן ישעיה הורוויץ הלוי זלה״ה תנצב״ה.

אבי אבי רכב ישראל. רועה אבן ישראל. צדקתו כהררי אל. משפטיו עם ישראל. שלשלת היחוס בישראל. רבבות אלפי ישראל. אביו ז״ל בנה אריאל. ומסר נפשו על עמו ישראל. וקבע עתים לתורת אל. פיזר נתן לאביוני אל. ובעקבי אבותיו הלך בנו הר״ר ישראל. י״ד תשרי של״ג

שנים ברוחו. **ליבו** חכמה קבץ. כבן יעבץ. תורה רבץ. כאריה רבץ. ומי יקימנו. רוח ה' בג"ע עליון תנחנו. (מלחתריו) ביום הרביעי שלח ידו אך לא בעי. לענה ורוש השביעי. כי ד' הוגה על רוב פשעי. כ"ז שבט עיני מקור דמעה **נובעת** (לפ"ק). כי יד ד' בי נוגעת. מ"הר בי פוגעת. בהעדר ארי שבחבורה. בעל קומה ובעל צורה. הרב המופלא הקצין כמהור"ר ארי' ליב אב"ד ור"מ דק"ק לייפן בהגאון המופלג מוהר"ר אלי' שפירא זצלל"ה ר"יש מתיבתא ור"יש כלה פה פראג.

מהרו חושו. הלום גושו. מעל ספר דרשו. ידים פרשו. קראו למקוננות, יקוננו ויספדו. **אריה** ביער דמירתי. אשאג הוי על חטאתי. כפלים לקיתי. על כי לעפר ישכן כבודו. **ליבי** עו. בקרבי יסתער. סופה וסער. יספדו לו הוי ארון והוי הודו. **שפירא** בתורה ומידות. לו חמש ידות. לכל בעל משה ידות.

97.

ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל, בחמשה עשר בשב"ט מוסר. צדיק לדורו נחסר, נהפך לאבל כנורי ועוגבי נשבת ביום אשר לחמו כפל, ה' אמר לשכון בערפל, ונקבר בט"ז יום חשך ואפל, על העדר מב"ד מ"ש ראש עיקר ולא טפל, כי **שר** גדול היום נפל לפ"ק.

ושמואל שוכב בהיכל ד' הוא ניהו (הרב) רבה המרומם המופלג כמוהר"ר שמואל ראש ב"ד מ"ש ורב ומ"ץ לעדת ישורון חצר הגדול בן הגאון המפורסם ערוגות הבשם כמוהר"ר אלי' שפירא ר"יש מתיבתא ור"יש כלה פה פראג ואב בית דין ור"מ בכמה קהלות זצלה"ה.

שמעו נא הביטו אם יש מכאוב כמכאובי. וי זעקו על האבדה אשר אבד ונתפס בעון חובי. **אזעק** **לשמים**, מר אקונן ואמרר בבכי. **ברא** כרע דאבא **אלי'** גאון עוזינו, ריחו נודף כבושם וכמר דכי. **רבינו** **אלי'** בסילוקו, במר נפשם צעקו רכב ישראל אבי אבי. להאי **שפירא** דבלע בזכרי כרקב בעצמותי ורצח בלבבי. זכותו יגן מחלה להפר

פ"ט הראש והקצין הרב המופלא המפורסם עתיר פומבי ועתיר נכסין, מגזע יחוסים, פ"ו הקהלה רב ומורה צדק לעדתו כב"הכנ קלויזן, ואחר פוח"ק דג"ח מוהר"ר שמואל ל"ש בה"ה שלמה סג"ל זצ"ל נין ונכד לגאוני עולם מוהר"ר וואלף רב"ד במדינת פיהם בוכן של בני הגולה המפורסם מהר"ש שפירא אב"ד ור"מ פה קהלתנו זצ"ל.

קוננו מר בקינה. על אדם גדול בבינה. על אלהי קא בכינא. ויהי דבר שמואל אל ישראל. כי הוא יברך בשב"ח המגיע לכתבים. גדול הוא בששך וברקת שם שמואל. תנצב"ה.

(אבן עליונה לצפון) **שמו** נודע ביהודה ובישר**אל** גדול שמו. חן חן עטרת תפארת היה לו ולמשפחתו תורת אל. לילה כיום יאיר להתמיד וסבב שמואל גלגל היומי. יום ליום יביע אומר, אמירה נעימה. נעים זמירות כשיר בן לוי.

(אבן עליונה לדרום) הגבירים שואגים לטרף טרף ארי מחבורה. נשוא פנים בעל קומה בעל צורה. ספרא יברה ויקירא. תנא תוספתא באור התורה. מעשיו נחמדים לב בירה, ושמואל נאמן, לכל היה נירה.

(מלאחוריו) ביום אשר לחמו הוכפל. בתפארת ישראל גדול ליהודים נפל חשך וערפל. וי"ט שבט מוסר. תארו הוסר. מכל טוב לא חיסר. שנת בקהל רב צדק **בישר** לי.

וישכב שמואל (במ)קומו. בסיבת השם מרומו עָל, צדיק ומגן כחומו. מר ניהו רב ספרא וסייפא שנונה. לו חכמה ובינה. הרב המופלג. הכה ארי ביום השלג. פ"ו הקהלה. בעל תורה וגדולה. רב ומורה דב"הכנ קלויזן ואחר רח"ק ג"ח היה מחובר כבוד מהור"ר שמואל ל"ש בהאלוף הה"ר שלמה הלוי זצ"ל. מוכתר בקילוסין. שלשלת היוחסין. נין ונכד גאוני ארץ המפורסם הרב מו"ה וואלף בן ר"ג אריאל מהר"ש שפירא אב"ד והמדינה זצ"ל.

(אבן התחתונה לצפון) נח נפשיה דמר שמואל. ויספדו לו בני ישראל. איה שוקל ואיה סופר שסופר התורה הנתונה מאל. ווי דחסרה גברא רבה בבבל, בלול במקרא במשנה ותלמוד דהוי מרתני מר שמואל. לשון צדיק כמרקחת. דברו עם הבריות בנחת. טעמו כצפחת. משפט צדק עשה וחיבר אחת אל אחת. ומורא לא עלה על ראש שמואל.

מוהר"ד ואלף גרו בן הגאון המפורסם מוהר"ר אהרן שמעון שפירא זצ"ל.

גאון ישראל וקדושו, רכבו ופרשו. הוי כי כבה שמשו. וכי נח הרוח אליהו. מהררי עוז. החכמה לחכם תעוז. היה לצור מעוז, הנה אליהו. אליהו עלה, גם דלה דלה. למלחמה ולתפלה. ויגש אליהו.

(אבן עליונה לצפון)

אך לזאת יחרד הלב ויתר. שומו שמים על המתיר והאוסר

לא הניח דבר שלא ליבן כבנתר. פירושים אשר בנה וסתר. בתים עשר

וקשה ויתרץ בהם חולם ופותר. ויפרוש כנפיו על. הרי בתר כנץ וכנשר.

העמיד תלמידים גדולים די והותר. ראש וסוף אמת להם ויתר. ומסר

ובמתק דרשותיו כהן לנתר. אודר מהפך כערער. בפירות גינוסר.

(אבן עליונה. לדרום)

אמרו לצדיק כי טוב. שבחו ב"י נטיעות שנטע בגן רטוב

לב חכם לימינו פיהו ישכיל. פומיי מחכים עליי פומיי מורה ומשכיל

ואומן שבחו כי ימנה ויספר. וכה דביר וילכוד את קרית ספר

החסיד והעניו מתלמידי הלל. ראש הגיעו תמרים גגוהי גנחי וילילו יליל

ויאבד החכמה ובינה תסתר. אל עליון ילוננהו בצלו יושב בסתר.

(אבן תחתונה לצפון) אהה כי נדמתי וכי לקח ממנו. בהעלות אליהו בסערה. לא אחשה גרון, גברו אראלים ונשבה ארון. לזאת אצעק מרה. ידיו רב לו, דעת שפתיו ברור מללו. במתיקות [illegible] בטעם וסברא. תגדל תורה והאדר. שת לו [illegible] ותמלא כל הבית אורה. ויחבר את היריעות בדרושיו ותמלא הארץ דעה אנשים של צורה.

תהגנו הגה כיונה. הלא הוסר והורם העטרה. ראש חכמים איש תבונה. נבון ואיש תואר הדורה. הדר גאון בישראל ופינה. ודמיונו ארי שבחבורה. חבור הכהנים. אף דין הכהונה. שפתיו ישמרו דעת תורה.

(מלאחריו) **יד אלי נגעה בי״ב סיון יום ה׳ לפ״ק.**

פ״נ הגאון הגדול מוהר״ר יצחק בר שמשון כ״ץ זצ״ל.

ובערות ד׳ נאמנה. כנשר קל וכארי לגבורה. ותורה שם ובספרים הבינה. וגם חקרה בפלפול וסברא. ספרים הרבה חידש ושנה. ערוכה הם בכל חכמה יקרה. תשובות השאלות השיב וענה. למרחקים. ומלתו ברורה. גדולה אל מקום תורה נתונה. ביראה בענוה בטהרה. לדל היה כאב פועל אמונה. בגוף נפש ומאוד נתן תשורה. בשם טוב ובשלום מת בזקנה. לסימן קח פרט לשנות יצירה.
(יד אלי נגעה בי״ב סיון יום ה׳ — שפ״ד)

(אבן עליונה לצד אחד) נתחדשה שנת תקי״ט לפ״ק.

(אבן עליונה לצד אחר) כל הציונים הנקראים הייזליך מגאונים הגדולי׳ שנתקלקלו ונחרבו בזמן הגרוש בקהלתנו שהיה בשנת תק״ה לפ״ק. נתחדשו ונתקנו על צד היותר טוב בשנת תקי״ט לפ״ק ע״י האלופים קציני׳ גבאי׳ ומבוררים רח״ק דג״ח בסיועת אלופים קצינים ראשים וטובי׳ ויחידי סגולה דקהלתנו יצ״ו. וכל אשר נדבו רוחו הביאו נדבה.

(על אבן התחתונה) כרב יצחק שמו הטוב מכונה. והוא נודע בישראל למורה. וראש היה לעם קודש ממונה. לאב״ד וראש כל החבורה. והוא ישב בתוך עמו ושנה. והדריכם בכל דרך ישרה. בבית המדרש ידיו אמונה. ומצריו אלקיו לו לעזרה. וכמעט לית דנצח לי׳ בדינא. בחריפות ובסברא הישרה. ביום ולֵיל כסוס מאם בשינה. כדי לעסוק במשנה אף גמרא. (אבן אחר התחתון) במקום זה פאר חכמה ושאונה. שאול כסה וירד בה הדרה. בקבר זה הדר הודו צפונה. ונפשו בצרור החיים צרורה. והוא יחזה בנועם השכינה. ויהא לנו כאח נגש בצרה. זכותו יעמוד לנו לצינה. ויגן בעדינו בעטרה. ינחמנו ד׳ בחנינה. ותהא לנו קבורתו לכפרה.

(לרגלו) מזמור לנאסף מיבעי לן קינה. **נ**סית ימינך למנינה. ד׳ כ״ט אלול בצאת השנה. נטמן נפש חנינה. והרוח תשוב אל אלהים אשר נתנה. וישב העפר אל הארץ כשהיה בראשונה. **ח**כם ישר ירא **מ**רבים יועץ אמונה. עין העדה לתומכה ולסעדה לתורה ולתעודה. חרב חדה כחריפי דפומבדיתא אבימי ועיפה. פריו למאכל ועלהו לתרופה. פאר הדור המקובל. רב החובל. עליו ישאו קינה כל יושבי תבל. על תוף וחליל גם נבל. הרב הגדול קברניתא דספינתא. נטור קרתא. פ״ו מהר״ר משה חיים ר״ה בהחסיר ה״ה מוהר״ר ליזר ר׳ טודרוס מזי״א זצלה״ה.

חלצו כתף גם שדים, חברו שק עטו על שפיים, על מוצאי מים, עמו מקור חיים. ושבענו מרורים רוו לענה. וספדו יום לשנה, כי הוד וזיו ממנו פנה. לשמור את דרך עץ החיים. יהמו מעי ככנור, יבכו לקשה יום כיום בוער כתנור. כי נתקלקל הצנור, נובע מים חיים. **מ**הדרן שמעתתי׳ מחוורן חלכות עם כל קוץ ספק פרישות ילך מחיל אל חיל יראה פני אלהים חיים.

(אבן עליונה לדרוס) **מ**רחם אביונים, כי הוא חלקו בחיים. **ש**פט בלי נשיאות פנים, באור פניו נתן תורת חיים. **ה**יה מדוכא ביסורים מעונים, יתהלך לפני ד׳ בארצות החיים.

(אבן תחתונה לדרוס) **ח**כם באדם אין, דודי מני נסע לארץ החיים. ידיו רב לו לציון, ולבאר דברי אלהים חיים. יזכה לסוד אלהים ויין. יראה יה בארץ החיים. **מ**היר לרצות וכעס אין, כי רגע באפו חיים.

84.

יום ה׳ י״ב סיון שפ״ד לפ״ק. (צורת האבנו)

(מלפניו) גאון ישראל וקדושו. נודע בשערים שמו. מוהר״ר יצחק בר שמשון כ״ץ זצ״ל.

על הרים שאו בכי וקינה. פשוטה וחלצים ח״ג״ו״רה. וספדו כהנים בינונה. ובמר נפש בכו ספוד במרה. מרורים שים לך עמי כלענה. והתמרמר כהמר על בכורה. בכור דלים ושר גדול במחנה. אשר נפל ומט דגל ישרה. נכאים

88.

יום ה' א' דח"ה של פסח תל"ג לפ"ק.

פ"נ האלוף מו"ה ראובן סופר בעל המחבר ספר ילקוט הראובני וילקוט על התורה בן האלוף מוהר"ר האשקי כ"ץ סופר זצ"ל.

ראש המדברים בכל מקום. אב כל החכמים והסופרים ובחקים. ומכותל ביתו ניכר בספריו הנדפסים ונחקקים. בחבורו ספר ילקוט הראובני וספר ילקוט על התורה מפז חשוקים. נופת צופים ומדבש מתוקים. סופר מהיר וכהן לאל עליון שוכן שחקים. תנצב"ה עם נשמת הצדיקי'.

יום ד' כ"ט אלול תס"ט לפ"ק התהלך לפני ד' בארצות החיים חכם גבר בעוז. שמעו יוסף לקח. יהי' לצור מעוז. ממנו אתו אלקים לקח. הרב הגדול בתורה וגם בחכמה ומופלג בזקנה, רבא דעמיה, מדברנא באומתו. בוצינא דנהורי' מה"ר משה חיים ר"ה בן ה"ה מה"ר ליזר ר"מ מזי"א ז"ל.

חשמלים ואראלים, חגרו שקים ספדו. וורידו דמע כנחלים, יספדו הוי אדון והודו. מר בכו קטנים וגדולים, משרפו גואלו ופודו. משאתו יחילו אלים, זכרו לעד יעמוד וכבודו. יהי מקורו מקור חיים, אליו יצוה ד' חסדו.

(אבן עליונה לצפון) כי הציונים הנקראי' הייזליך מגאוני' גדולים נתקלקלו ונחרבו בזמן הגירוש דקהלתנו שהיה בשנת תק"ה לפ"ק. ונתחדשו ונתקנו על צד היותר טוב בשנת תקי"ט לפ"ק, ע"י האלופים קצינים גבאים ומבוררי' דח"ק דג"ח בסיועת אלופים קצינים ראשי' וטובים ויחידי סגולה דקהלתנו. ובסיועת בני משפחתו יצ"ו אשר נדבה רוחו הביאו נדבה.

(אבן תחתונה לצפון) חצי גבור שנונים, ישב עולם לפני אלהים חיים. יקר מכלי פז ונבונים, יחסה בסתר בצרור החיים. ישב עם יושבי נטעים ובונים, ויעמד בין המתים ובין החיים. מחכמתו ישבו לו מבינים, מרבה תורה מרבה חיים.

(לכן התחתונה לדרום) שמואל ירך נאה נתח טוב וכסף שהכסיף הזהב. חזהב הארץ ההיא טוב טבא בבית ובלוית. לוית חן לראשו. אשרי מי שבא ותלמודו בידו. ידו ורגל. כר״ש בן עגול. בב״הכנ קלויזן שם דרש בכל שבתא דרגל. אשרי יולדתו, ישמח אב ואמו תגל עם שם שמואל.

87.

ר״ח סיון תס״ז לפ״ק.

פ״נ הגאון הגדול המופלא מוהר״ר פייבש ז״ל אב״ד ור״מ דק״ק ברודא ובכמה קהלות בהאלוף מהר״ר אלעזר מגליש ז״ל.

אתאונן על הזיו כי פנה, ונחשך המאור הגדול. ואספו דעלה בן הפנה, אשר עמד כמגדול. רב ומורה בקריה נאמנה, ועצה ותושיה הגדיל. שם הרביץ תורה בישראל, חרדה כברק שנון. ראשי ישיבות גולת אריאל, דבריו כנוזלי לבנון. גם ש״ות כהררי אל, חברם כזית עץ רענן. אורים ותומים נתן לו האל, דבריו שקט ושאנן. ורבים נאספו לשמוע חדושיו, יקרים מפניגים. ידו רב לו בדרושיו, הפכם למ״ט פנים. בפיו הפיק מרגליות לאנשיו, פענח מטמונים. שקדו לשמוע מאמריו פירושיו, שננו הלכות בכל זמנים.

(לכן עליונה לדרום) כל הציונים הבקראי׳ הייזליך מגאוני׳ הגדולים נתקלקלו ונחרבו בזמן הגירוש בקהלתנו שהיה בשנת תק״ה לפ״ק. ונתחדשו ונתקנו על צד היותר טוב בשנת תקי״ט לפ״ק, ע״י האלופים קצינים גבאים ומבוררי׳ דח״ק דג״ח בסיועת אלופים קצינים ראשי׳ וטובים ויחידי סגולה דקהלתנו יצ״ו, וכל אשר נדבה רוחו הביאו נדבה.

(לכן עליונה לצפון) אליו השגיח כל עובר, על רב החריפות. ואשר לא הניח דבר, מלתקנן בהגהות יפות. רב ומורה צדק לכל גבר, הגן כצפרים עפות.

(לכן תחתונה לצפון) שן סלע ומצודה עלה, לראות להבין נתיבות. ר״ח ניחוח מהבל פיו עלה, לקח לו התמימות.

שבע חכמות היה כגובר גבר. לא הניח דבר קטון וגדול, הכל אסף וצבר.

(מעבר אחד לצד עליון) . . . . . (וזוהר הר)קיע ונהורא. מסתכל באספקלריי המאירה. כל מהלכי צבא השמים ראה (הכינה) ויספרה. (מעשה) בר(אשית) אלהים אשר כל ברא. נאה דורש ונאה (מקיים) באר את התורה. ומופלג (בקי) בכל שית (סדרי) משנה וגמרא.

(מעבר שני לצד עליון) צעקו מר בלשון, וחיך (אוכל מי יטעם לו). היה לנו לחומה ולמסתור ביום זעמו חרון אף ועשן, תמים וישר פעלו. קדוש יאמרו לו. וכבוד אומר כולו.

(אבן מלצד התחתונה אחת) אלופי ומיודעי. היה תלמידים כבניו. שתו בצמאם מימי מעיניו. לאור הוציא כל משפט בית יוסף ודינו על מכונו ועל אופניו. ענה אחריו א״חסיד אי עניו. ראוי היה שתשרה שכינה על פניו. אלא שאין הדור זכאי לעמוד לפניו.

(מעבר השני לצד התחתונה) . . . .
. . . . שנת העובר מתוקה. . . . .

82.

וימת יוסף בן **מאה** ועשר שנים ויושם בארון, ביום ראשון שבו נברא האור, נגנז אור תואר פני יוסף. הוא הגאון הגדול ר״מ ואב״ד במדינת פולין ופיהם מוהר״ר יוסף בן הר״ר אברהם קלמנקיש זצ״ל. במספר ימים **אחד** לירח שבו חג האסיף למנין **ש**נות **ע**ולם **ב**עת **כ**פור **ה**עונות, נתבקש בישיבה של מעלה עטרת גאון יוסף. בכל עת התאסף העדרים במדינת פולין הסכימו כלם לדעתו, כי טעמו ונמוקו את יוסף. נגששה כעורים באפילה כי אין פותר לנו יוסף. היה חסיד בדורינו ראש בני יוסף. **אב** **ב**חכמה **ר**ב **ה**יה **מ**שנים יוסף. קראו למקוננות ויספדו אוי כי מת יוסף. למנוחתו אחר אחיו בשנה אחת הלך יוסף. מעינות תורתו הי׳ חדים וקלים כנהרי חדקל ופרת יוסף. נהג בנשיאותו ברמה ובנחת ובפרט את בני קהלתו באשר ר׳ את יוסף. קוצים ותלים לא נשארו בכל התורה

85.

י"ט שבט תע"ה לפ"ק. (נחלקת לג"חיס ובתוך נפסלת פרח ח"ל"ב ממעל)

ויהי ביום רביעי יוד ט"ת שבט עברתי. והעריב שמשי. יצאה בטהרה נשמתו אבד קרן ראשי. ונסע למנוחתו ואל מרום ישמע קול חלשי. על העדר צדיק תמים בתמימות, פזר נתן צפר ואמשי. אשר יולדתו והורתו הקצין הנדיב ושוע. ספון בארז ואשכרוע. ביתו כבית כלבא שבוע. מעלי וצנוע. המפורסם כהר"ר בנימן וואלף בן ה"ה מו"ה אנשל בן הגאון המפורסם מהור"ר אהרן שמעון שפירא זצללה"ה אב"ד ור"מ פה פראג.

כהררי אל צדקה פזר. אחי סמך ואחי עזר. כמו הצדיק בנימן. **בנימן** הצדיק יסוד עולם. ספיר ויהלם. ישפה אבנו של בנימן. **ואלף** רכתי בדעות וזעירי עניו מאד. בנפש ומאד. חלקו של בנימן. **שפירא** בחיזו ובמ"ט כמנחת פתים. תורה קבע עתים. האל יסתירהו בנצח, בצל צח, גבול בנימן.

(לג"מ"ל) באחד בשבת חמשה ימים לחדש אלול תר"ו פ"א ל'.

פה קבורת אשתו הגבירה. זכה וברורה. יקרה וישרה. מנורה הטהורה. מכל טוב לא חסרה. אשת חיל וכל הפרשה עליה נאמרה. צנועה וחסודה מרת אסתר בת הראש והקצין המפורסם פ"ו כהר"ר יעקב קאפיל ס"ל ז"ל מווינא אשת הקצין הנדיב המפורסם כ"ה בנימן וואלף שפירא זצ"ל. נכד הגאון המפורסם מוהר"ר אהרן שמעון שפירא זצ"ל.

אזעק זעקה גדולה ומרה, על כי היתה קרקע עולם אסתר. **ס**מך לעניים נתנה וחזרה, קרתה הנייתה בגלויה ובסתר. **ת**ורת חסד על לשונה כשורה, מהרה המנה לעשות כדבר אסתר. **ר**דפה חסד וצדקה פזרה, נשמתה בצרור החיים תסתר.

86.

נר אלהים טרם יכבה, ושמואל שוכב; כבה פתאום נרו, נשמת אדם גדול, אוי כי ממנו חדל, לאט' נכאת וצרי, ו' י"ט שבט תסמר שערת **בשרי** לפ"ק:

(אבן עליונה לדרום) ודוד בא עד הראש, ראש לישראל וראשון לכל דבר שבקדושה. ולכל דבר מצוה ירו בראשונה ארי שבחבורה דג"ח חבורא קדישא. אור ישראל וקדושו כי מלא ברכת ד' המחזק שלום וברכה גדושא. לעי ויגע באורייתא קדישא. ראוי לומר משמת רבי בטלה קדושה.

(אבן תחתונה לדרום) מציון מכלל יופי יפה נוף אילן העומד בח"ל וגופו נוטה לארץ. גבר בגוברין דיהודאי דבירושלים וארעא קדישא. הגאון המפורסם בכל קצוי ארץ אילנא רברבא. צלו נאה ופריו מתוקין. עשה אזנים לתורה אף דרשות התקין. בקי בכולא תלמודא מדרשים ופוסקים. ערוך לפניו כמונח על גבי תמחוי וקינין חשבונות ותקופות מולדות וגימטריאות לחכמה. אף בפתחי נדה וקינין. לחיי עולם הבא יהא מזומן. יעמוד לקץ הימין. ואחריתו יהי מנון. בבוא ינון. אמן.

(לרגלו) יום ז' תשרי הי' אף גדול וחרון, נפל שר התורה, הצליח ועשה פרי, ויפקד מקום דוד שהיה לנו למאורות. להבין ולהורות. ונקבע בכי לדורות.

נשבר עוז מקל תפארה. תפארת ישראל שה פזורה. גלי לדרעי' נפל במדרשא נהורא. בקי בכל חלקי וחדרי תורה. כמציון תצא תורה. לא פסק הטובה וישיבה מבית רבי תדירא. ולכל היד החזקה אשר החזיק ישיבות ובעלי תורה. ניהו מורינו ורבינו. מחמד עינינו גאון עוזנו. הגאון המפורסם המובהק. חמשים שנה אורו זרח והבהיק. מראהו כמראה הבזק. לאורייתא עשה חיזוק. אליו יאספו עדרי' וביתו עד כחצר בית יעזק. אב"ד ור"מ ור"ג כבוד מו"ה דוד בה"ה א' אפפענהיים. מילידי ויקירי ורמיישא. ויחוס ארץ משפחת רם ונשא.

היה לרב ומורה צדק לעדתו פה הקהלה והמדינה ובכמה קהלות גדולות ומהן נ"ש והמדינה ובריסק דליטא. חבל על שמש גדול שנאבד, האבדה החכמה, ועמוד התורה נתמוטטה. רפא שבריה כי מטה. צדקתו וזכותו תהיה מגינא, לדרא דרא תנב"ה עם אשר במדור עליון שוכנים לחזות בנועם עוטה אורה. אמן.

(אבן עליונה לצפון) דור כרה שיתין שית סדרי משנה כולא תלמודא קרא הרבה ושנה. ונחת לעומקא דדינא

(לרגלו) מזמור לנאסף מיבעי לן קינה. **נטית** ימינך למנינה. ד' כ"ט אלול בצאת השנה. נטמן נפש חנינה. והרוח תשוב אל אלהים אשר נתנה. וישב העפר אל הארץ כשהיה בראשונה. **ח**כם ישר וירא **מ**רבים יועץ אמונה. עין העדה לתומכה ולסעדה לתורה ולתעודה. חרב חדה כחריפי דפומבדיתא אבימי ועיפה. פריו למאכל ועלהו לתרופה. פאר הדור המקובל. רב החובל. עליו ישאו קינה כל יושבי תבל. על תוף וחליל גם נבל. הרב הגדול קברניתא דספינתא. נטור קרתא. פ"ו מהר"ר משה חיים ר"ה בהחסיד ה"ה מוהר"ר ליזר ר' טודרוס מזו"א זצלה"ה.

חלצו כתף גם שדים, חברו שק עטו על שפיים. על מוצאי מים, עמו מקור חיים. ושבענו מרורים רוו לענה. ויספדו יום לשנה, כי הוד וזיו ממנו פנה. לשמור את דרך עץ החיים. יהמו מעי ככנור, יבכו לקשה יום כיום בוער כתנור. כי נתקלקל הצנור, נובע מים חיים. **מ**הרדן שמעתתי' מהוורן הלכות עם כל קוץ ספק פרישות ילך מחיל אל חיל יראה פני אלהים חיים.

(אבן עליונה לדרום) **מ**רחם אביונים, כי הוא חלקו בחיים. **ש**פט בלי נשיאות פנים, באור פניו נתן תורת חיים. **ה**יה מדוכא ביסורים מעונים, יתהלך לפני ד' בארצות החיים.

(אבן תחתונה לדרום) **ח**כם באדם אין, דודי מני נסע לארץ החיים. ידיו רב לו לציין, ולבאר דברי אלהים חיים. יזכה לסוד אלהים ויין. יראה יה בארץ החיים. **מ**הר לרצות וכעס אין. כי רגע באפו חיים.

84.

יום ה' י"ב סיון שפ"ד לפ"ק. (צורת האבנים)

(מלפניו) גאון ישראל וקדושו. נודע בשערים שמו. מוהר"ר יצחק בר שמשון כ"ץ זצ"ל.

על הרים שאו בכי וקינה. פשוטה וחלצים ח"ג"ז"רה. וספדו כהנים בינונה. ובמר נפש בכו ספוד במרה. מרורים שים לך עמי כלענה. והתמרמר כהמר על בכורה. בכור דלים ושר גדול במחנה. אשר נפל ומת דגל ישרה. נכאים

76.

מהרד יצחק מרגלית ז"ל.

ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו. ראש ואב בית דין
חכם ועניו. בתמים הלך וביושר נהג עניניו. ויגוע ויקברוהו
משה ויעקב בניו. בכבוד גדול. וריח טוב נתנו שמניו.
במותו נכר כי נסתלקו ענניו. ויבכו העם על לא נתמלאו
שניו. ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. על מהר"ר אייזק
ארים קולי. לכן כל השומע יצעק לי. כ"ד לאדר השני
נפטר רפ"ה. לפ"ק. תנצב"ה.

(לעבר השני) היום יום ג' כ"ז סיון שצ"ט לפרט קטן.
פ"ט מרת סעריל בת נתן סג"ל דושנים אשת כמר יאקב
קרייטשדארף. היתה אשה טובה אשר אין יוכל לספרה
שבחה. גם ט"ס ילדה בת היקר כמר יצחק י"ץ. תנצ"ב
החיים אמן.

77.

שבתי בר ישעיה הלוי איש הורוויץ.

פ"נ איש נאמן וראש צורים. דובר צדק ומגיד מישרים.
ראש ומנהיג ודיין הקהלה. נהג העם ודן אותם כשורה.
איש דכרן ושתדלן ובעל תורה. בן השתדלן וחתנא דנשיאה.
עקיבא שהי' ראש לכל גולה. ויתן לך מקום גבוה במרומים.
וישלח הגואל לכל עמו. בשנת שט"ו לפ"ק יהיה הנבין.
כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון. תנצב"ה.

78.

ישראל בר יוסף סג"ל ז"ל | יוסף בר ישראל סופר סג"ל
הורוויץ. | הורוויץ.

עד הגל ועדה המצבה. על אב ובנו שהיו עזה האהבה.
ומתו בדבר במיתה חטופה ואשם כבה. על זאת לבנו רוה.
על אבינו הזקן שהיה סופר מהיר. ועל אחינו בן זקונים
הצעיר. ובכל מצות השם היה זהיר. ובאור התורה עיניו
יאיר. הנקי והזך והזהר. בבית אלקינו היה משכים קודם

שלא תירץ יוסף. שמו הלך וגבר בכל תפוצות ישראל בשם יוסף. זכות צדקתו לנו יעמוד כל אחי יוסף.

(אבן עליונה לדרום) אזכיר זכרון מעשים בשנת **ברגש** הלכנו מפה בגולה. ונתקלקלו בתי נפשות קדוש עליון כולה. ונרבה רוחם האלופים ג״זמ ותקנם על מכונם ותלה. עלינו לשבח לנורא עלילה. נעשה בשנת **בשיר** וקול תודה נברך למעלה למעלה.

(אבן תחתונה לדרום) יודעי תבונה. שאו קינה, זיווינו פנה, בן פורת יוסף. והורידו דמעות, וגדלו פרעות, כי נעשו מגרעות, לבית יוסף. סיקל אבנים, הורה לנבונים, דרכי נבונים, ויצא יוסף. פיענח רזים, גל אגוזים. עריף מחוזים, צפנת פענח יוסף.

(למערב) ויגוע הגאון האלוף המרומם ר״ב ואב״ד נ״י מוהר״ר יוסף בן מהר״ר אברהם קלמנקיש זצ״ל. ויקבר בגבול נחלתו נחלת ד׳, הוא יבא בשלום לחדש תשרי שנת **יבוא בשלום** לפ״ק. ויוסף הוא המשביר. איזן משלים תקן וחבר. הרים וסלעים פרק ושבר. לא היה נעלם ממנו דבר. בתורה ובמצות ד׳ גבר. רועה ישראל מנהיג ודבר. כרועה עדרו קבץ כל צורך וחבר. מוץ ותבן דאורייתא הניח וחבר. ועתה בעון הדור חלף ועבר. גאון ישראל נשבר. במר צרחו אחריו כל הצבור. מי יורה לנו נתיבות ויאמר דבר. אוי לנו כי חטאנו נשמע כמדובר. גם צבא השמים נשאו קינה ביום בית אלהינו נשרף וחוסר. ועל ראש תפארת יוסף אשר נעדר תנצב״ה נקשר.

(לצפון אבן עליון) ויוסף הוא השליט בים התלמוד ובכל מילין דאורייתא. מר נהי רבה אחד מגדולי גאוני קדמיית׳. זכותו יגן עלינו פני ד׳ אלהים אמן.

(לצפון אבן התחתונה) יושבי ישיבות, מי יורה לנו נתיבות. ויפתח הלבבות, אין עוד יוסף. וזאת לפנים, המבקשים צפונים, ישיבום זקנים, לכו אל יוסף. סילודין יוהג, כאריה שאג, עמו נהג, כצאן יוסף. פטיש דסנפירין, שבר טינרין, גילה טמירין, ויאמר להם יוסף.

68.

פה טמונה. אשה חשובה והגונה. הרבנית שריל בת ר"ו מאיר רייטל ז"ל. אשת מהר"ר משה פלאצקיר ז"ל. כל מעשיה עשתה באמונה. תפילתה עשתה בכוונה. נפטרה יום א' ט"ז שבט שנ"א. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

69.

משלם בן מהר"ר שמעון שטנ"ג ס"ל ז"ל.

פה נטמן נכסה ונעלם. זקן מעולה בכל מושלם. ירא אלהים ועברו לעולם. איש צדק לא השיב רך נכלם. עלה ונתעלה ועתה ירד הסלם. ולזה ספדו וקוננו עמים כלם. על גויעת האיש כמר משלם. בן מהר"ר שמעון הלוי ז"ל. יום כ"ד טבת רפ"ב לפ"ק תנצב"ה.

70.

שלמה בר גרשם זצ"ל.

פה נקבר איש שהשלום שלו. שוד וחמס לא שמע בגבולו. שקד על דלתי בתי כנסיות. להתפלל שחריות וערביות. גם תמול גם שלשום. ויקרא שלמה בן גרשם. חקיקת ספריו בנקיון. הוא כהן לאל עליון. ש"ז לפ"ק.

71.

אל גנת אגוז ירדתי. באיבי מעשיה חמדתי. ועל הרבנית מרת נעמיניסל קינה יסרתי. שהלכה לעולמה יום ו' נ' אלול רש"ן לפ"ק.

ואשא קינה ונהימה. על החסיד' ועולת תמימה. כבודה בשמים פנימה. במלאכי הקודש מימים ימימה. עוז לא וטווי' חוט ליונה תמה. ביתה פתוחה לרוחה ובלגימה. ברפואת הנפש והגוף בחכמה. לתת לכל ישראל בלי מה. ובשכר הרפואה מעשיה הרימה. ובשכר זה תהא נשמתה צרורה בצרור החיים. ושובע שמחות בנעימה. ונשמתה הטהורה תחזור למחצב. תחת כסא כבוד שוכן רומה.

בפלפלא חריפתא בספרו נשאל דוד מכולא רבנן דקרי וענה. דרש קלים וחמורים וחדושים גפ״ת ובאורים הרבה אשר נטע ואשר בנה. אז בנה דוד מצודת ציון מצוין, הלכה כמותו בכל מקום, תל שהכל אליו פונים. ובאר כל חמירא הרבה מאמרים בש״ס בבלי וירושלמי ומדרשים אנה ואנה.

(חכן תחתונה ללפון) פלגי מים ירדו עיני אבי אבי רכב ישראל אשא נהי וקינה. נר ישראל החסיד ועניו סבלן ומעביר על מדותיו על ארבע אשיבנה. היום קבל עליו קבולנא רבה מדברנא דאומתא נהג ברבנות חמשים שנה. ידו פתוחה ונהג רבי תרי עשורין הפריז יותר מחמשי׳ אלף ר״ט בחלק מעשר לעדת מי מנה. מת ספרא בישראל ובקי בחכמת תשבורת וחשבונות של מצוה סופר אותיות התורה ומונה. מגן דוד יהיה בעזרנו, זכות תורתו וצדקתו עלינו תהיה מגינה. תנצב״ה עם נשמות הצדיקים הגנוזים תחת כנפי השכינה.

81.

קרא שור סוכת תט״ז לפ״ק.

הרב המופלא החכם הכולל פילוסוף אלהי אביר הרופאים מהר״ר יוסף רופא מקנדיאה. אב״ד הי׳ בהאמבורג ובגלילות אמשטרדאם. בן כבוד הר״ר אליהו דיל מידגי זצ״ל.

שאו בכי יללה וקינה. וספדו באבילות ובאניה. ומרורי׳ שאו כלענה. כי נפל שר וגדול במחנה. אשר היה עטרה לחכמי מורשה ותכונה. נאבדה החכמה ונסתרה הבינה. הנמצא כזה בכל עבר ופינה. ימה וקדמה נגבה וצפונה. אשר רוח אלהים בקרבו נתונה. חכמתו בחוץ תרונה. נשמתו תחת כנפי השכינה. היא גנוזה וטמונה.

(מלאחוריו) מהרו וספדו אוי והוי על גבר. על גאון ישראל אשר בין הגזירה עבר. כי הוא זה יוסף המשביר בר. אשר שמעו הולך בכל עבר. מפרק הרים וסלעים שבר. ולא נעלם ממנו כל דבר. בלשון מדברת גדולות ספרים חבר. ספר נובלות החכמה נכברות בהם מדובר. התכונה בפשוטה ועיבור. לעשות ספרים הרבה גמר וסבר. ובכל

בנימן. הוי ואבוי במר אצרח, קשה מיתתו ונעשה קרח, ויבך על צואר בנימן.

(לרגלו) דמות זהב מהאי גיסא להאי גיסא הספד ויללה. על עטרת זהב כלה. ויהי ערב, יום הששי, ויכלו שומרי הבית ויזועו בחילה. שבעה לחדש, שבט בנימן בית אל עלה. עתה הוסר עדינו, ועטרת ראשנו נפלה. בנימן צעיר רדים התלמוד מעמקי מצולה. ונודע שמו בשערים הגאון מוהר״ר בנימן וואלף. אלוף בתורה ובגדולה. יציץ ציץ ופרח ממטה אהרן שמעון שפירא. הגאון המופלא משולש ביוחסין נכר מרנא ורבנא. הרב החסיד מו״ה בנימן וואלף שמו כשמו עלה. נאמן רוח בנימן ממונה על קופה דארעא קדישא מהוללה. ותרב משאת בנימן בעבודת הקדש גפ״ת משאלות ותשובות מכל בני הגולה. ועתה כאשר שכלנו משמעון שכלנו מבנימן ונשארנו עניה ושכולה. אכרם לאומתו בן חמש ושבעים שנה בעלותו למעלה. סופר מהיר בקרי וכתיב בנימן מלא. פועל צדק לפניו הלך, וכבוד ד׳ עלינו נגלה.

(אבן עליונה לדרוס) ובנימן נפל כרע, שכב כארי חנה. ונהי עליו נהי וקינה. אלוף מזה בן מזה ואלוף פנה. לקו מאורות וחשכה הלבנה. פה מפיק מרגליות אבד כחול ספונה טמונה. (אבן תחתונה לדרוס) שומו שמים וארץ נגנז צנצנת המן, ויעל בנימן. פעמון ורמון, מעשה ידי אומן, אבני מופלא שוהם וישפה של בנימן. ידו בכל מזומן, רזי התורה לו נגלה ואצלו נטמן, באמתחת בנימן. רוח ד׳ עלי . . כפעמן, משבר סלעים וצנמון, כערי מבצר אי(ש) בנימן. אבדה עצה וחכמת הימן. וילכו בלא כח ובלא זרוע . . . . .

66.

(דמות מלאך עם שבט בידו) יום ו׳ ט׳ תשרי תפ״ד לפ״ק.

אותו היום שמת רבי היה ערב שבת. שקעה שמשו בצהרים ונרו נכבת. ערב יום סליחות עונות ומחילת חובת. אוי כי גאון תפארת נשבת.

היום מאיר. בכ״ה אלול ביום השבת שנ״ח כבה האור ויאסוף יוסף. נגם הזקן לא האריך ימים אחריו. ואל עמו נאסף. ביום הראשון של שבועות שטן לפ״ק נקבר אל אבותיו. תהא נשמותם צרורות בצרור החיים.

79.

מטרונא בת ישעי׳ מרלא סג״ל ממשפחת הורוויץ. אשת קרפיל. שנ״ו לפ״ק.

פה טמונה. אשה חשובה והגונה. כל ימיה משאה ומתנה באמונה. תמיד נתנה צדקה לאל אמונה. ביגיע כפיה. החייה בניה. ומסייעה ללומדי תורה. להיות נר מצוה ואורה. תנצב״ה.

80.

גדול היה בשטך ושם לו ברקת. ברביעי נטלו המאורות. ה׳ תצ״ז למספר הדורות. היה יום מארה. כי נגנז אור התורה. כבה נר המערבי המאור הגדול לממשלת היום. שולט בשתי ידיו בים התלמוד בבלי וירושלמי ותוספתא. דוד גלי מסכתא. אב״ד ור״מ וריש גלותא. הגאון הגדול מרנא ורבנא. שבחו מי מנה. דוד היה רועה ופרנס חמשים שנה. מוהר״ר דוד בה״ה מ׳ אברהם אפפענהיים זכר לברכה. העמיד תלמידים הרבה ולאין קץ עשות ספרים חדושי גפ״ת ודרושים על כל התורה. תשובות וחידושי דינים לאין מספר. מי כמוהו מורה. חד בדרא. צנא מלא ספרא. עוצם בקיאתו אין לשערה. ברוב בינתו וחריפתו צלל במים אדירים בהוויי׳ דאביי ורבא. זקן ויושב בישיבה. בא דוד להורות תשובה. משמת רבי בטלה יראת חטא וענוה. לפנים בישראל היה אב״ד בק״ק בריסק וק״ק נ״ש ומדינת מעהרן. ונתמנה לרב ומורה בקהל ומדינת פיהם עדת ישרון. דוד מופלא בסנהדרין. האיר פני מזרח עד שבחברון. וארע׳ קדישא חבצלת השרון. אותו היום קשה לישראל הי׳ עברה וחרון. עלה בשמים במעלות בית מרון. יזכה לחזות בנועם ד׳ ולבקר בהיכלא דמרן. אמן.

61.

(נוכח נומ׳ 27 פינקאָסגאַססע.)

פה נטמן יניק וחכים האלוף כ״ה אברהם ז״ל הי״ד בן ר׳ יחיאל יצ״ו.

ויגר אברהם בארץ. ימי מגוריו היו מעטים ורעים. נופל נבעה בפרץ. פצע וחבורה וחבלי נמרץ. עד כי הגלגל אל הבור נרץ. אל עפר תשוב נגזר עליו כליון חרוץ. קידש שם המיוחד י״ת בנערץ. חכם רזי התורה מחשבת חרוץ. החסיד כ״ה אברהם ז״ל הי״ד בן ר׳ יחיאל יצ״ו. היה יום פטירתו י״א אייר שנ״ה לפ״ק.

62.

פ״נ הקדוש הכהן הגדול מרנא ורבנא הגאון המרומי המהולל מה״ד חיים ב״ד יצחק כ״ץ וצ״ל.

אשר נהרג בעת הדוד בעליל. סמוך לעיר צוויטא המזולל. כ״ח תשרי בליל. כהן צדק אשר לוקח לעלומו. ועלה בסערה השמימה. איש תואר ובעל קומה. הרביץ ישיבה בחכמה. עניו ושפל ברך בנעימה. תולה ארץ על בלי מה. שלטה בו יד רמה. שעירות אף וחימה. ואל נקמות יקח מהם נקמה. ותכפר מיתתו על כל אשמה. לאום אני חומה. אכי״ד.

63.

קלמן בן הקדוש ר׳ משה הי״ד.

נפטר יום א׳ כ״ח ימים בחדש אב שע״ג לפ״ק.

פה טמן. איש ישר ונאמן. משאו ומתנו היה באמונה. בכל דרכיו הי׳ נכונה. תפלתו עשה בכוונה. איש תם וישר. וגם היה יהודי כשר. קבע עת לתורה. לבו הי׳ לאל אמונה. שכחו מי מנה. תנצב״ה.

58.

הר״ר שלום בן מהר״ר יצחק מיטא.
הנה לשלום מר לי מר. מני בכי עיני תמרמר. דמוע תדמעו עיני ראשי. כי תזנח משלום נפשי. מר יבכיון מלאכי שלום. על אבי שר שלום. יקדמו פניו כי בא שלום. על מקומו יבא בשלום. על יד אבשלום. תנצב״ה.
יום ד׳ ט״ז טבת שנ״ד לפ״ק.

59.

יום ג׳ ג׳ תמוז תמ״ט לפ״ק.
פ״נ הקדוש הרב המופלג מוהר״ר זלמן דיין מ״ש דקהלתנו בן כ״ה מאשל זצ״ל.
אשא נהי וקינה. מאין ימצא חכמה ותבונה. הנמצא כזה תמורתו. איש אשר אין דמיונו בחכמת תורתו. אחד מהשרופים עומד ממעל במעלת צדקתו. וכל בני ישראל יבכו את שריפתו. מושלם במעלות ובמדות. מופלג בתורה ובחסידות. טוב שם משמן. זכותו יעמוד למשמרת כצנצנת המן. כי באש יצא מאת ד׳ לפרט השנים והימים. זכותו לעד מזומן נשמתו לחי עולמים. היה איש צדיק תמים. בכן תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.
יום ג׳ ג׳ תמוז תמ״ט לפ״ק.
פ״ט הקדושה אשתו מרת מרים בת הישיש כ״ה יעקב טיין ז״ל. אשה יראת ד׳ תתהלל. שבחה מי יוכל למלל.

60.

יום ב׳ ב׳ כסליו תס״ז.
פ״ט אשה חשובה הצנועה והחסודה מרת חיה בת ה״ה מוהר״ר יחיאל לוריא בן המפורסם ה״ה מוהר״ר שלמה רופא מלובלין מגזע מהרש״ל ומגזע רש״י זצ״ל אשת ה״ה מוהר״ר חיים בן הגאון מוהר״ר נפתלי כ״ץ אב״ד ור״מ דק״ק לובלין ואנפי׳. תנצב״ה.

מהוגנים. היה בקי בששה סדרים. בשיבה טובה אזל. . . . . . עליו תזל . . . . . . חשון ש' לפ"ק. תנצב"ה.

54.

ליבל בר משה שמש של פ"ש (פנחס שוהל).

פה נטמן. איש חסיד היה ונאמן. ומאוד ירא. לעבודי הבורא. יהודא בר משה ז"ל שמו. כ"ג אדר הלך לעולמו. בשנת י"ש לפ"ק תנצב"ה.

55.

בילה בת ר' משה הלוי אשת ישראל סג"ל.

פה טמונה אשה צנועה והגונה. כל מעשיה היו לשם שמים כונה. לעניים נתנה מתנה. וצדקה חלקה בצנעה. עד שיד ד' בה אנה. ומתה ביום השבת ונקברה ביום א' כ"ח אלול קודם כלות השנה. בשנת רש"ן לפ"ק תנצב"ה.

56.

יהודה בר מאיר ז"ל מטויזק.

פה נטמן. איש נאמן. וכל מעשיו היו באמונה. היה מתפלל בכונה. ביראת ד' היה נגהד כארי. הסיר אף וחרי. ויהודה היה רד עם אל. צדקה עשה עם ישראל. דרכו הי' ישרה. במדה ובמשורה. ויאסף אל עמיו בר"ח מרחשון רצ"ב לספירה. תנצב"ה. וגוע ביום ד'.

57.

אליעזר בר נפתלי ז"ל.

פה צפונה. צדיק באמונה. בחכמה בתבונה. בדמעות שליש מצוינה. ליבמאן בר נפתלי. חמשה עשר באב שנ"ד לפ"ק.

יצחק בר נפתלי ז"ל.

פה נקבר וטמוני. כלי מלא תבונה. חרש יהוא קבע להתוגה. הי' נולל זדוסק אסריוני. לכן ישראל ביגונת. על פטירת רכב המשני.

משה אהרן בר נפתלי.

פה נטמן. צנצנת המן. איש נאמן. מופת הזמן. כמר משה אהרן בר נפתלי שלום נפטר ביום ד' ט"ז סיון שנת שנ"ד לפ"ק.

פה נטמן. ארון התורה והמדע צבי תפארה. הרב הגאון הה״מ אהרן יחיאל מיכל מנורה הטהורה. ראשית און הגאון מוה׳ בנימן וואלף שפירא. נכד הגאון המפורסם מו׳ אהרן שמעון שר התורה. יגע ועמל בתורה לשמה לכל יום ויום לעבדה ולשמרה. חכמה זו קדשים בו חיבר מחברות קודש חבור טהרה. וגיה חשכי הטעות ברוב עוז, ודעת שפתיו ברורה. את שמו קרא ״מים קדושים״ כי ממקדש יצא מקום מה נורא. לימד תורה במקהלות ובב״הכ חדשה היה לרב ומודה במאהל קבע לתכמים לא מש מעושר ומעונג בחכה יתירה. ופרש שלמו חדשה ודברי חמדו ולהדובים היתה אורה. כל תלמוד ירושלמי בפירוש מספיק הבי שמו קרא. ״לב ים התלמוד״ כי עמד מלבו לצלול במים אדירים להעלות אבן יקרה. שייף עייל ושייף נפיק בענוה יתירה וברח מגדולה ושררה. פיזר נתן לאביונים, אבי יתומים לתת להם די מחסורה. ידיו שטוחות לאל לתמוך דלים ונאנחים ויהי להם לעזרה. רבו רחמיו וגדלו חסדיו להשיא יתומים ולשמח נפש מרה. אוי כי הלך אשר אמרנו בצלו נחיה ויהי עלינו סתרה. זן ומפרנס עניים ועניים בני ביתו בהדירה. לא רגל על לשונו רע ותרמית כי לשונו לשון זהורא. הן עתה אבדנו כאלה וילקח צדיק תמים כדרא; הלך למנוחה ונשארנו נאנחה, ונפשו ב״ה צרורה.

67.

צבי בר יעקב זלה״ה המכונה הירש פולק.

תחת ציון הלז נטמן. איש טהור ונאמן. כאשר נודע בהמון. משאו ומתנו באמון. לעניים ודלים הזר (פזר) ממון. בשכר זה נפשו תהא מזומן. בצרור החיים. נפטר בשביעי של פסח שנת ש״ז לפ״ק.

46.

(חנן חדוס)

הרבנית המופלגת מ' חיה בת החכם השלם החסיד רבי אברהם אשת רבינו הגדול מו"ה ישעי' הלוי אב"ד דק"ק פראג.

נפש רוח נשמה של חיה, יחידה ברורה. בתוספ' קדושה וטהרה. אשר אין להעריך ואין לשערה. שבחה אין לפרט ולספרה. רק דרך כלל, זו ריבוי וזו אמירה. ראויה היתה להיות שכינה עליה שורה. אלא שאין ראוי לכך דורה. נשמתה בצרור החיים צרורה. יום ה' ד' אדר השני מתה ונקברה. (לגד הצני) ונעתק עתיק משרים. בן יחיד ורך לימים שבעים. יום ד' ה' שבט אשמ"ם לפ"ק עלה השמי'. הילד זכריה מענדל בן הרב המובהק מוהר"ר חיים הנקרא פייבל ר"מ ואב"ד בק"ק בומסלא ואנפיים. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

47.

יעקב בר נתן זצ"ל.

פה נטמן איש חכם ונבון, ראש הקהל ומנהיג הקהלה. בכל עת עשה בכוונה גדולה התפילה. וגבאי צדקה היה כמה שנים. ועתה נתבקש לבית עולמים. לכן אשא קולי ואהמיה בקול מר. על כי צדיק נתפש בעון הדור. ומנוחתו יהיה כבוד. ונתבקש בישיבה של מעלה ביום ד' כ"ב ימים אלול שנת רש"ם לפ"ק תנצב"ה.

48.

סלאווה בת הקצין הר"ר חיים פרדוויץ זצ"ל. אשת פלק נויבורג זצ"ל.

פה היא טמונה. אשה צנועה והגונה. בלימוד התורה. תמימה במעשיה נקייה וטהורה. קלה וחמורה נזהרה. מבת עונשין צפירה. לכן את נשמתה בחיים היא צרורת. כ"ט כסליו הש"ב לפ"ק נפטרה.

64.

(גוכת טאַרטעגהויז.)

פ״נ כ״ה יהודי נקרא ליאון בן ר׳ אליה רופא ז״ל נגטוא

הלילו וספרו בכל שנה מספר חרש. כי ביום השבת בניםן כז׳ לחרש. נאסף איש חיל אב בחכמה רך בשנים. אומן ורופא מומחה היה כמה שנים. כמה היו מעשיו ודרכיו מתוקנים. גמל חסדים לעניים ואביונים. וביום זה אהימה מימים ימימה. כי שקעה שלא בעונתו החמה. יבא שלום ינוח על משכבו שמה. תנצב״ה בלי פגימה.

65.

ויהי בימי ה׳ אלפים עתה ליצירה. אינה אלא צרה כמבכירה. יום שמת רבי היה ערב שבת משוש ותפארה. נפשי ברעות שבעה לחדש שבט מוסר ועברה. שקעה אורה והערב שמשי ובא לקבורה. על האי שפירא דקא בלע בעפרא קא בכינא ועיני נגרה ואזעק במרה. בנימן הצדיק אושפיזכן של תורה. נשוא פנים וזקן זה שקנה חכמה. ודעת שפתיו ברורה. ידיד ד׳ גאון ישראל מ״ו בנימן וואלף לך שלמא יקירא. נדדו נתן ריחו בכל מדינות פיהם מלא בכי כי נפל מהם רב ומורה. וישפט את ישראל כ׳ שנה במקום רב פה עירה. וועד לחכמים מתוך ביתו לעולם לא סרה. אוי לנו אמרו. כי כל חמדתנו נעדרה. לא גס לבו ולא רמו עיניו מטייפן שפיל ואזיל בענוה יתירה. פנה הוד יקרתנו ופנה זיו הדרה. ובבנימן כתיב ועלה למקום מה נורא. (אבן עליונה לצפון) בכו בכו להולך. צתרוקן הבירה ופלך. והמה כים קולך. ממרום תפארת ישראל השליך. נשארנו כצאן אשר אין להם רועה ומוליך.

(אבן תחתונה לצפון) זאב דורש שמעת כל עלמא בורח. ועוף הפורח, כתרוה את בנימן. צץ ופרח, בתלמידים ימה וקדמה פרץ וזרח. זאת נחלת בנימן. לישרים בחשך אור הזריח. אבידן הורה והיתר האירה המזרח. נשיא בנימן. הדודאים נתנו ריח. כגבעת מור ולבונה מריח. גבעת

42.

(פסל שה)

יום ו׳ ח׳ כסליו שפ״ח לפ״ק.

פ״נ הראש והקצין ר׳ יעקב בכמהור״ר משה אהרן ז״ל תאומי׳.
ויצב יעקב מצבה, בנחל דמעה נצבה. על אלה נפשי דאבה, כי נצחו אראלים מרכבה. את בני יעקב סבא, וארון הקודש נשבה. מידי אביר יעקב טבא. שר המעלות וגברא רבה. אביר הרועי׳ ושר צבא. מנהיג דקהלה קהלת יעקב שנים הרבה. בחכמה בתבונה בדעת ובכשרון מעשה חביבא. בין תושבי תחכמוני וחכמי ישיבה. כאלה חלק יעקב נושבה. לתורה ולתעודה (עבר שני פסל תאומים)
הראש והקצין כמר יעקב זצ״ל תאומים ר״ה.
לעבודה דכולה בה, בדבור במעשה ובמחשבה. הקול קול יעקב במקום הקרבה, וידו בכל היתה רחבה. אך יצוא יצא יעקב ברוח נדיבה, מעודו ועד זקנה ושיבה. לכל רופקי שער ודקיימא אבבא. אחר כי תצא היה כי תבא, בפרהסיא ובהרחבה. לכן תנצב״ה.

43.

פה נטמן הראש והקצין האלוף מוהר״ר שמואל בן האלוף המרומם מוהר״ר בצלאל זצ״ל.
יום ה׳ ו׳ שבט תט״ו לפ״ק.

עטרת תפארת לארץ נגררת. הושלך הנזר ואפס האדרת. איש אשר שמו היה מוכתר בכותרת. וכתר שם טוב עולה למעלה. וזאת תורת העולה. הוא העולה. איש חיל ורב פעלים. דבריו היו חרודים ושנונים וצלולים. הולך טוב ופועל צדק עם ד׳ ועם אנשים קטנים וגדולים. ראש ומנהיג נוהג את עמו כשורה. עלה נשמתו למרום בטהרה. תנצב״ה מהרה.

44.

שם משמעון פה נטמן ונקבר בערת קרושים. ושב העפר על הארץ, והרוח שבה למעלה לניחוחים ואישים.

מלא מצות כרמונים. הלך תמים ופעל צדק לאביונים.
על אלה בכינו כי נצחו עליונים את התחתונים. תנצב״ה
עם שאר צדיקים אשר פה טמונים.

39.

מוצאי ש״ק ר״ח מרחשון תפ״ט לפ״ק.

פ״נ אחד מחברא קדישא דג״ח. הנה מקום הזה מלון
מרגוע. לנדיב ושוע. אלמוג ואשכרוע. רב תבונה. איש
אמונה. האלוף המפורסם בחכמה טבעיות מ״ה זלמן
רופא מומחה לרבים פ״פ והמדינה. בן הקצין הנכבד כ״ה
בענדיט עמריך זצ״ל מליפשטאדט. הוא השליך נפשו
מנגד ולא נסע מקהלתנו בעת הדבר, כדי להציל נפשות.
לכן תנצב״ה.

יום ו עש״ק ז׳ אייר תק״ב לפ״ק.

נפטר אחד מחבורה דג״ח קדישא. ותמן קבר משה
הרופא מבחר אנושה. בחכמה טבעיות היה מלא וגדושה.
ה״ה האלוף מו״ה משה רופא מומחה דקהלתנו פראג בן
המפורסם מו״ה זלמן רופא זצ״ל. זה משה האיש ללומדי
תורה לעינים הי׳ אסיא במגן. זכותו עלינו יגן. תנצב״ה.

40.

יום ב׳ ביום כפור של״ה לפ״ק.

נפטר הנער אברהם בר אהרן זצ״ל חזן (בן) הר״ר אברהם
שטראי ז״ל. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

41.

מנחם בר דוד המכונה מנדל וואלף.

פ״ט איש נאמן במשא ומתן. ירא אלהים תפלתו כיין
וחסיד במעשיו. עניו ונדיב לב. ביתו פתוח לעניים.
ועשירים מכנים אוהלים. ורודף שלום בין יחיד ורבים.
וכל כוונתו היה לשם שמים. וממשפחת בני טובי׳ ועשירים
היה. ושמו מנחם. השם ינחם עמו בית ישראל. תנצב״ה
אמן סלה. יום א׳ כ׳ אייר שמ״א.

36.

במוצאי י״כ סימן טוב לו י״א תשרי תע״ד לפ״ק.
החסיד המופלג בתורה מו״ה משה ניקלשפורג משולח מירושלים ע״הק תובב״ב בן הרב מו״ה אלחנן מגיר בק״ק נ״ש. תנצב״ה.

37.

הציון הלז למי שהיי מושבו איתן. ויהי לנעורת החסין. ביום ג׳ ז״ך ניסן. בשנת כי יש שבר פגע בו אסון לפ״ק.
פה קבורת איש ירא אלהי׳ מרבים. טוב מעשיו נוחים כטל וכרביבים. כהן צדק לברך עם האהובים. זקן נכבד ראש כהני החביבים. ה״ה הנעלה במיני מעלה. לתפארת ולתהלה. כהר״ר ליב כהן לאל עליון אשר לקח לעילום. לו אתן שם עולם. בהראש והקצין כהר״ר אהרן כ״ץ רייטערלש זצ״ל ר״ה פה ק״ק הנה ברה מספיר ויהלום.
יהודה אתה יודוך קהל ועדה. לכל יודעי במספר מר להספידה. כהן כשר עבד ה׳ ביראה ורעדה. רב וואתו יש בבית ושדה. טעמו ראו. לעני שללו הפריז. כך היא המדה. נשמתו בנועם ד׳ לחזות בתמידה. ולתחי עם צדיקי עולם בעמידה. תנצב״ה.

38.

יום ב׳ כ״ה אלול שצ״ד לפ״ק.
פ״נ הבחור החשוב הר״ד שמעיה בן הקצין הראש כהר״ד יעקב ב״ש זצ״ל.
תל שהכל אליו פונים. עד׳ המצבה היושבת בגנים. בחור כארזים ומראהו כשושנים. לו תאר ולו הדר פנים אל פנים. אב בחכמה רך בשנים. גרסה נפשו בדברי חכמים ונבונים. נפשו חשקה בתורה כלם מכלם שונים. שפת אמת דבריו כנים. מקרא משנה וגמרא היה שונים. חכו ממתקים כולו מחמדים מפנינים. הליכות עולם לו בין נבונים. נכנס לפני ולפנים. בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ימים ושנים. רובב שפתי ישנים. שואל והשיב כהלכה בכל ענינים. עשרים וארבע בע״פ לכל תחכמונים.

49.

(נגד ביהכנ פנחס) ברוך בר יצחק איש ווייזל.

פ״נ זקן מלא רחמים. בדורותיו היה איש תמים. יועץ ונשוא פנים. מעשיו היו כפנינים. ברוך שמו וברוך טעמו. והיא (והוא) היה ממנהיגי הק(ה)לה. ולו שם בגדולה. שנת להנחיל אוהבי יש.

50.

מהר״ר פנחס זצ״ל.

מזימה השית. רבץ ראשית. פה נקבר. חכמה סבר. ולזה אהימה, כי נסתמה חכמת מצל. מהר״ף זצ״ל. ביום י״ז ערב יום הכפורים. רנן לו חשובים וספורי״(וסופרים). עם כל הנשמות הטהורים. תהא נשמתו צב״ה.

51.

רעלה בת ה׳ אברהם כ״ץ.

פטירתה היתה בערב פסח ש״ז לפ״ק.

אשא אבל וקינה. על אשה הגונה. אשר פה טמונה. נודע שמה בשערים. צדקה עשת׳ בסתרים. בשם טוב הלכה לעולמה תנצב״ה אמן.

52.

יום ג׳ י״ב סיון תקמ״ז לפ״ק.

פ״נ איש טוב וישר אחד מח״ק דג״ח. הוא היה אחרון שנקבר בכאן בפקודת המלכות יר״ה. הקצין הנעלה כ״ה משה ב״ת בן כהר״ר ליפמן בעק ז״ל. השכים והעריב ועשה תפילתו בכוונה. משאו ומתנו עסק באמונה. תנצב״ה.

53.

מהר״ר ליווא.

גור אריה יהודה. בתורה ובתעודה. עסק בהם כל ימיו. צדקה עשה לעניי עמיו. והוא מגזע הגאונים. מעשיו היו

פרשו מצודות יליל ישימון בתוהו. יום ליום יביעו, ברוך ד' שלא נתנוהו. רבת חבורי נפ"ת ותשובות גנבוהו קרעוהו. אנביה סני וענפוהי תקיפין, וגדולים סניאין צרפתהו.

(מרגלו) שוש לבנו שבת. מספר וקינים רבת. נועם וחזה נשבת. מת לפ"ק.

פת נעלם. אור עולם. המאיר לעולם כולו באור תורה האמורה מפי אהרן, מרן ורבן של כל ישראל. רבינו הקדוש המיוחד בדורו. כמלאך אלהים תוארו. בן מרנא ורבנא בנימן הצדיק הרב המופלא מו"ה בנימן וואלף חד בדרא, בן האשל המופלג הגאון מוהר"ר יחיאל מיכל שפירא, נשמתו בעדן צדורה.

שמשא ככה במוצאי בי שמשא. מרבי שמעון תנא דברייתא בוצינא קדישא. עמוד דנורא זקוקין ובעורא ראשתא. ויהי בנסוע אהרן חסידרא ופרישא. נסתלק הענן תראה קשת למותנא ובישא. תנצב"ה.

(לכן עליונה לדרוס) שמעון צבי לצדיק מכנף ארץ מצוקי. מפוצץ סלעים ומשבר פרקים בקולות וברקים. עייל פילא במדקות הדקים כראי מוצקים. ולהבין להורות לשערי ולדורות משפטי' וחקים. נר מערבי, זך אמרותיו שבעתים מזוקקים. (לכן תחתונה לדרוס) אהרן בן שמונים שנה בעמדו לפני בוראו. הנמצא כזה איש אלהים ממזרח שמש עד מבואו. רכב ישראל ופרשים, ישמח במעשיו ארץ ומלואו. נספר כר דרמיך ר' סימון, והחכמה מאין מוצאו.

32.

(דמות שנה) יום אי ע"יכ תג"ע ל'.

הלום נטמן אחד ממדע התורה, נודע בשמו מו יונה בן ה"ה מ"ה אליהו זלה"ה בומסלא.

עורו בני אדם ודעו, איך אנוש על המשכב הוא. הן האדם, יפעת שפעת חמדתו. נבזה ניבו ונוטל כל הדרתו. והוא בעודנו חי לא ישיג חצי תאותו. ויצבור כעפר שאר ומותרי המדומה. וזה תמורתו וירשתו.

הוא המפורסם ונודע בשם איש חשוב יוצא ובא באנשים.
הקצין הר״ר שמעון בהמנוח הר״ר יהודה ליב קוא הלוי
אשר דברו עושה רושם. לטובת עניים אביוני׳ דלים ורשים.
נפטר בשם טוב והלך לעולמו עם המשכיעים בצחצחות
נפשם. ביום שבת קודש קדשים. עשרים לירח מרחשון
שנת ה׳ אלפים חמש מאות וארבע ושלשים. ונכתב עצם
היום הזה כי בו נפל שר וחשוב ליהודים. ובימי חרפו
עשה טובה לכל הקהלה ועל ידי זה בא במאסר וביסורים
כבדים. וזכות הרבים עמדה לו להצילו לגדלו ולהושיבו
עם נגידים. וזכה לעושר וכבוד וכל מחמדים. גם נשא
חן אצל שרים חשובים ונכבדים. והשים לעצמו קיומים
וחסדי׳. ונתגדל שמו להיות נקרא קייזערליכער האפפאקטאר
בפי כל שרי פקודים. וקודם מותו צוה לחלק כמה צדקות
להפריש ג״כ סך מסוים מהונו ליתן לדורי דורות הפירות
ללומדים. ובנה בביתו בית המדרש אשר שם יתבי וגרסי
ביני עמודים. לכן יזכה לעולם הבא ליתן לו מהלכים בין
העומדים. עם צדיקים וחסידים. תנצב״ה.

45.

אך אלול תפ״א לפ״ק יום ש״ק טרם יאיר ונראה.
(ציור מגן דוד ובתוכו נכתב) נפלה עטרת ראשנו ככה,

ושמואל שוכב בהיכל ד׳ הוא הבהמד הגדול שהבע
ולימד בו תורה לרבים. הה״ה מורנו ורבנו המובהק חסיד
ועניו המפורס׳ מו״ה שמואל בן החסיד מוהר״ר מענדל יאס
מקראקא. וממחרת השבת נשבת ונגנז ארון התורה והמדש
וקוטב יושר הלימוד.

שמע עם עולים כמוהו בישראל. מאיר לאחרים המוכת
במאוד עינים. וחדושי תורה מאתו נתפשטו בעלמא,
אלהים צדיק לקחו. דודי במר ענש. הובא לקבר בבכי
גדול ואבל כבד. קוננו עליו אוי מי יחיה משמואל. טל
של תחיה היותו לנו משפיע. ני׳ עי׳ פה בלא עתו הלך
למרגוע. תנצב״ה.

בנר מצוה ותורה אורה. שלחה ידה והחזיקה ימינה. (על האבן העליונה לצפון) שבחה אזן לשער ולספרה. אשה משכלת בחוץ תרוגה. על אלה עיני נגרה. כנחל דמעה מי מנה. בצרור החיים תהיה צרורה. נפה דבק בגבעת הלבונה. (על אבן התחתון לצפון) אשת לפידות חמודות כרבורה. האירו נרות במנורה ובקנה. בבתי מדרשות ובבית הבחירה. מראשית עד אחרית השנה. כפיה ומתניה בעת חגרה. להחזיק מי שקרא ושונה. ספרי מקרא משנה וגמרא. לבי כנישתא ומלמדי נתנה. זו תורה וזו שכרה. כאשת רבי חנינה. מצוה גוררת מצוה ברה. בכל היתה ידה עליונה. (על אבן לצד מערב) יום ד' ד' תמוז שפ"ח ל'. היקרה והישרה. כרבקה ושרה. מרת הענדל אשת הראש והקצין הגדיב פרנס הדור כמר יעקב ב"ש ר"ה י"ץ.

ראתה מצוה זו וזכרה מצוה אחרת הנמשכה ממנה. בשעת הרעש ומלחמה סערה. באיסטרייך מעהרין ושאר מדינה. קדמה ושלחה לשה פזורה. למאות סדורות ותפלין במתנה. טליתים וארבע כנפות שגרה. בדת ציצית כרב קטינא. הן דל ועשיר חבורה. עקב ענוה מאסה גאונה. ראתה עני המהפך בחררה. באתה אחריו ונתנה מנה. לעני ונכה רוח נשברה. מקרבא הנייתה וכברה מהונה. ספרי הבית וגם חקרה. כל משען לחם ומשענה.

(על האבן העליונה לדרום) נפשה בנפשם היתה קשורה. אם כי חי כראשונה. מאכל משתה כסותם סדרה. אם הבנים שמחה כהנה. להכנסת כלה רצתה כצפורה. אחת שפרה ושנית אמריה תעננה. טעמה כי טוב סחרה. ככחל ופרכס עלתה חנה. (על האבן התחתונה לדרום) כפיה פרשה לעני תדירא. ברב חסדא ורב חנינא. מנה אחת אפים מסרה. כאהבת הנתנת חנה ופנינה. בהכנסת אורחים היתה שגורה. בארחת תמיד ערכה שולחנה. מנות ערוכה בכל ושמורה. חלק לשבעה וגם לשמונה. הולכי ערומים הלבישה מהרה. סרבלא בסיתוא ובקייטא סדינא. חבילות כתונות עושה והפרה. לעניים מדי שנה בשנה. גידלה יתומים רבא וזעירא. כאשר היונק נשא מאמונה.

ואוי לקוננו בילילה. כי היה אב בתורה ואב בקבלה. ממונה מהמלכות בהסכמת קהל יריעה ברורה. נפטר ביום השבת טו שבט שי ליצירה. תנצב״ה.

19.

יוסף בר יצחק זצ״ל.

ויוסף הולך בטוהר. ונתמוהו לבית הסוהר. מלאו ימיו בעושר. וכבוד ובמעשיו הכושר. ישר ונאמן בכל ביתו. איש מצליח וד׳ אתו. מלוה דל וחוננו. ויט אליו חסד הזמן. נאספה נפשו בקדש. בכ״ג יום לחדש אייר במוצאי שבת. נועם עמי נשבת. רפ״ז לפ״ק.

20.

עזריאל בר ישראל ז״ל. (נוכח בית החולאים)

עין בעין יורדים מים. על שנפלה העטרה בלי עצלתים. ואבד חסיד ונקבר שם בארץ. איש חיל שעמד תמיד בפרץ. הי׳ ראש ומנהיג בקהל העדה. חכמתו לבני המדינה עמדה. קלסתר פניו היה כפני המלך. צדיק וישר שכמהו לא היה בפלך. די התורה וסברא גדושה בו היה. כל ימיו מחו וסכלו ותוחלתו היה ליה. ויאסף אל עמו בשם טוב ביום הששי שלשה ימים לחדש טבת רצ״א לפ״ק. תנצב״ה.

21.

אערוך דמע וכטל תזל. אשר חלף הלך ואזל. האלוף הר״ר יחיאל ז״ל. שר בישראל .... בן ה״ה מהר״ר משלם. חכמה ממנו לא נעלם. ירא אלהי׳ יצא ידי כלם. ואספה נפשו בקדש. בסיון רי״ז יו׳ י״ד לחדש.

22.

(סמוך לשער החיצון של בי״ע).

ויגוע וימת כמר מאיר בר צבי ז״ל הנקרא הירש קאפא. ביום ד׳ כ״ח ניסן שנ״ז לפ״ק.

עדה המצבה הזאת בינינו. כי עלה המות בחלונינו.

פוזנן וקראקא. ומצא חן ושכל טוב בעיני המלך והשרים.
בימיו אין פרץ ואין צוחה ברחובותינו. כי עמד בפרץ לכל
בני דורו בכל כחו בכל לבבו בכל נפשו ובכל מאודו. ונפטר
בשם טוב בשיבה טובה בן ג"ע שנים ונקבר בכבוד גדול.

(אבן התחתונה לדרוס) מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעות
מקורין. שבת משוש לבי נהפך לאבל עוגבי כנורין. במיתת
הקצין הנדיב אשר הי' גבר בגוברין. מר דכי מרדכי עכבר
דשכ"ב עם דינרין. ראש המדברי' בכל מקום במושב זקנים
ושרים. כי הוא ביטל את הנוקפים ואת העוררים. כתר
שם טוב עולה על גבו בכל שערים. יחיד בדורו בצדקה
בנדיבות לעניים ולעשירים.

(לוח האבן למעלה מעבר האחד) נתחדש בשנת תפ"ה ונתקלקלה
בשעת הגירוש עד היסוד בשנת תק"ה ונתחדשה פעם שנית
בשנת תקי"ט ע"י האלופים קצינים גבאים ומבוררי' דח"ק
בסיועת האלופים קצינים ראשים וטובים דקהלתנו יצ"ו.

(מעבר השני): על האבן הזה עבר סער הזמן על כל גדותיו.
הרס ונפלו אשיותיו. ויבאו יחידי סגלה שוקדי דלתי
ב"הכנ מייזל להקימו ולהחזיקו מנדבת רוח לבם שנת תר"י
לפ"ק. ואלה שמותם: הנעלה כהר"ר אפרים ר"ה וויענער.
הנעלה כ"ה וואלף ליב בונצל. הנעלה כ"ה אברהם קערנער.
הנעלה כ"ה שמואל בייער. הנעלה כ"ה שמעי' גינצבורג.

17.

הגאון מהר"ר זעלגמן גנש"ל ר"ח טבת שס"ט לפ"ק.

בר"ח טבת מאד לקיתי. קבר איש האלהים כריתי.
נפלה עטרת ראש שמחתי. בפטירת א"מ צדק לעדתי.
השכים והעריב לבית תפלתי. דן דין אמת לפני בביתי.
צדיק ד' כי פיהו מריתי. תהא מיתתו כפרה לאשמתי.

18.

מהר"ר יהודה בן מהר"ר נתן ז"ל המכונה ולקלן ז"ל.

פה נקבר פה הציון החידוש העולם. ממנו דבר לא היה
נעלם. להשיג השגה קדושה וכו"ה. יראת השם טהורה.
בחכמה בשכליות גדולה ורמה. ותביא צדה לנשמה.

וצפר. ענותנותו אין לספר. י״א אייר ג׳ש״ם לפ״ה. נר
אלהים (נכבה). תנצב״ה אהובה.

15.

מהר״ר יוסף בן הגאון ה״ה מהר״ר יצחק זצ״ל.
לבי הומיה. ואין דומיה. כי נאסף. מהר״ר יוסף.
מעלותיו מי מנה. שהיה בן ט״ו שנה. ושם טוב קנה
כאחד הגדולים. אשר היו עולים. הי׳ בקי במקרא במשנה
בתלמוד ובכל הספרים. והגיד כבעל פה כל הדיני׳ הנזכרים
בטורים. ואב היה בחכמת הדקדוק ובשירים. דוגמתו לא
היה בארץ ובמדינת הים. בדורנו כמוהו לא קם. יום א׳
ט״ו כסליו פ׳ וישליכו אותו הבורה טרוף טורף יוסף וגומ׳.
(לצד שמאל של אבן כתוב) שנת שמ״ב לפ״ק.

16.

הקצין הגביר כמר מרדכי בר שמואל מייזל **נשיא** אלהים
לפ״ק. אוי נא לנו כי נפלה עטרת ראשנו **רוח אפינו** לפ״ק.

ראש וקצין כל בני הגולה כמר מרדכי בר שמואל מייזל
אשר אמרנו בצלו נחיה. כי חסדו גבר עלינו עד מאד.
עושה צדקות עם כל בשר ורוח. ויבן היכלות בית מקדש
מעט מקרא קדש לד׳ בבנין מפואר עד מאד ובתי הקדשות
ומרחצאות. ורייצף רחובות עיר היהודים ברצפת אבנים.
וקנה גן לבית הקברות. ועשה בית ועד לחכמים. ועשה
חסד לאלפים ללומדי תורה. (על האבן התחתונה לצפון) שם
עולם אתן לו טוב מבנים ומבנות. מדי שנה בשנה איזן
ותיקן להוגי בתורה. והפיל פור הוא הגורל להשיא בתולות
עניות. ופיזר נתן לאביוני׳ ולעמלי התורה לשמחת אלהים
ואנשים ביום חנוכת וביום שמחת לבו. והתעסק בפדיון
שבוים בכחו ואונו. בחילו והונו ובפדיון ובזבד בנדוניות
קרוביו וקרובי אשתו אלפים ורבבות. וזן ומפרנס בני דורו
ועמד להם בשעת דחקם ובצרתם לו צר. והלוה עשרים
אלפים לשני קהלות מפוארות
(לעבר השני כתוב למעלה)
ליל ג׳ ט׳ אדר שני **אדם חשוב** לפ״ק.

12.

הר״ר יוקל עפשטיין הלוי. יום ו׳ ז׳ אייר שפ״ת לפ״ק.

וימת יעקב בשיבה טובה זקן ושבע ימים. הלילו מקוננים. נצחו עליונים. ארון מתחתונים. בתוכו חכם, ונשוא פנים. שומר אמונים. חסיד בכל ענינים. במעשי׳ הגונים. ישב בין חכמים ונבונים. מנהיג הקהלה ימים ושנים. גבאי צדקה לעניים ואביונים. נפשו תנצב״ה הטמונים.

13.

כתר תורה תמונת זאב כתר שם טוב

שבת קדש יצאה נשמתו. וביום א׳ ז׳ חשון שצ״א לפ״ק בא למנוחתו. ויגוע וימת האלוף המקובל בר אבוהון ובר אוריין. דיין המצויין. ה״ה מוהר״ר וואלף דיין בן הגאון מוהר״ר יחיאל זצ״ל.

ובנימן ידיד ד׳ איש חי ורב פעלים. ירד בתוך הבור ביום השלג והצנה. לעבור עבודת ד׳ בקדושה ובטהרה ובכוונה. תורת אמת בפיהו. היתה ערוכה ובלבו צפונה. גרס נפשו לתאבה גליא רזיא ומצפונה. בקי בכל חדרי תורה בגמרא ובמשנה. עד שהעמיד תלמידים מי מנה. בצדק שפט דלים. ועשירים באמנה. על עין משפט ישב ודן עמו יותר משלושים שנה. לא רגל על לשונו שפתותיו דובבות ישינה. ועשה צדקה בכל עת ועונה. חטא רבים נשא וכיסורים של אהבה הי׳ מעונה. לכן תנצב״ה נתונה.

14.

הגאון מהר״ר יצחק בן ישעי׳ איש מעלינג אב״ד דק״ק פראג.

מהרו וזעקו כזעקת אריאל. כי גדול נפל בישראל. יצחק נהפך לאבל. ומספר יליל וחבל. ונהי׳ תאניה ואניה. ועל אלה אני בוכיה. כי אין כמוהו בארץ. גודר גדר ועומד בפרץ. בישראל הרביץ תורתו. בצדקה ובגמילות חסדים אין כמותו. ויהיו ידיו ידי אמונים. העמיד תלמידי׳ ורבנים. והנה יצחק נאסף אל עמו. אם אמרתי אספרה כמו. בינתו חכמתו ותורתו. אי אפשר להגיד תהלתו. הילילי ערב

29.

(בחומה)

אשא נהי וקינה. בהציונה. אקונן ואפעה. ואצעק אגעה. שנגוע יניק בשנים. ונחמד לגדולים וקטנים. ונתגדל מנעוריו בעושר. וכל ענייניו היו ל״ש. ושמו ר׳ יוסף בר ר׳ יצחק. הלך לעולמו יום א׳ י׳ סיון רל״ג תנצב״ה.

30.

(בחומה)

פה קבורה וטמונה. אשה צנועה והגונה. גברת בית בחכמה ותבונה. אבלה ימיה בלי שום תלונה. בת טובים משפחה. עד בא עיתה מזומנה. שרה בת יצחק שמה. שהלכה לעולמה. . . . . . . ה.

31.

במ״ש יום א׳ כ״ט כסליו המת ליצירה. שבח מגדל עוז ותפארה נשברה. חמדת ישראל כלי המקדש נזר ועטרה. משיח ד׳ רוח אפינו נשיא אלהים שר התורה. הגאון הגדול המפורסם חסיד ועניו רבן של כל ישראל אב״ד ור״מ מוהר״ר אהרן שמעון שפירא. זצ״ל . . . . זה והדרה.

שמעון הצדיק לימד ושימש הרבנות בפראג ארבעי׳ שנה. מצורתו היתה פרוסה בורנקורט לבוב לובלין קראקא ווינא. עסיק בתענית רצופים. ורבי לא נהנה מעולם הזה באצבע קטנה. ותדד שנתו בלילה דסתוא. ספרא ספרי ודינא ועל פה סדרי משנה. נוראותיו מי ימלל. אשר צלל. יקר מזולל. ותשובות הנשלח לארבע פנה.

(אבן עליונה לצפון) שם משמעון שמו הולך וגדל למרחקי: מאפסי ארץ יאספו לחדוד פלפלי חלוקים. עוד לימד דעת בים ופוסקים. ושאלות ותשובות מרובבות חיבר. ודרשות מנוקים. נצחו אראלים המצוקים אהרן אלהים לשחקים:

(אבן תחתונה לצפון) שומו שמים אשר משברי ים יבעתוהו:

ולספר ברברים. ונפשותיהם בצרור החיים צרורים. בעד דור עם הזה היו מכפרים. לא סרו מעל (על האבן התחתונה שבצד דרום) ה׳ אלהי אבותיהם. כל ימי חייהם. בכל מעשי ידיהם. אשרי הדור שהי׳ בימיה׳. זכותם יעמוד לאחיהם. ובכל עת יגן עליהם. להצילם מכל שונאיהם. וכל חושבי רעותיהם. לעד נשתה מימיהם. ונשען על צדקותיהם. תזכה לחזות בנועם פני ה׳ עמהם.

(על האבן העליונה בצד צפון) וזאת ליהודה רבן של כל בני הגולה. בהנירוש תקפו קמו ופרצו ציון הלז. ונקבצו משפחת יהודה לפ״ק. וירפאו את ההרוס. ושבר על שבר יתדיו ידבקו תאומים מלמטה. ויהי בשלום סכו למעלה תחת כנפי השכינה. (על האבן העליונה בצד דרום) האבן הזאת נשקעת בקרקע עד היסוד בה. וכבר נתחדש על ידי בני משפחתו ונדיבי עם שנת תפ״ד לפ״ק. וכעת שנפלה חומת ב״ע עליה ושברה שברי שברים. ואף אם שבר אל שבר יתדיו ידבקו. לא כהלין מקרא כתבא. שהיה חקוק על האבן. לזאת נתקנה מחדש על ידי אלופים ג״ומ רח״ק בשנת תקע״ה לפ״ק.

9.

יום ה׳ ח׳ אלול שע״ג לפ״ק.

פ״נ החכם מהר״ר דוד גאנז בעל צמח דוד בן מהר״ר שלמה גאנז. תנצב״ה.

10.

נפטר יום ה׳ ז׳ אדר שני שע״ט לפ״ק.

פ״נ איש האלהים הגאון הגדול בישראל. ראש מתיבתא ואב״ד וריש כלה דק״ק פראג מהר״ר שלמה אפרים זצ״ל. הוא אשר חבר בחכמתו ששה ספרים והאיר עיני ישראל המה: עיר הגבורים. עוללות אפרים. אורח לחיים. כלי יקר. שפתי דעת. עמודי שש. שם לישיבת מעלה חשמים את פעמי רגליו. יהי מנוחתו את יתברך שמו לעולם. ועם נשמות טהורות תהי צרורה נשמתו.

26.

הרדי קודש יסודתו. מאיר עינים לעדתו. בבירת הכנסת הדרתו. רוחו ורצונו בתורתו. בצדקה עסק בתבונתו. וגע ימיו בצדקתו. אלי לגבאי צדקה. עזר עניים בהספקה. זכרונו לחיי עד דבוקה. נשמתו בצרור החיים נחשקה. פטירתו יום ד׳ כ״א כסליו וירום קרן משיחו לפ״ק.

27.

דמות שה

פה טמונה. אשה חשובה והגונה. היקרה עלקל בת הר״ר ישעי׳ תאומים. אשת הר״ר יוחנן ווייל. שנפטרת לעולמה יום א׳ כ״א אב שפ״ד לפ״ק במבצר ברייטענשטיין. ונקברת שם. והובאת לכאן ע״י בעלה ארונה ושלום בגופה יום ה׳ י״א אייר שפ״ז לפ״ק. תנצב״ה.

(מעבר השני) מצבת רחלת חטאין החסידה. על קל שפיים קינה ארימה. בתואר היתה כקציעה וימימה. רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלמו. יש עוד ותרון הירבה מעשיה להשלימה. תאומים יחדיו צדקה ותפלה כעולה תמימה. לעמליה הטובים עמדה לה זכותה ועלתה לשמי מרומה. תנצב״ה.

28.

יום ד׳ ד׳ תמוז שפ״ח לפ״ק.

הנעימה מרת העגדל בת עברל גרונים ז״ל. אשת הראש והקצין פרנס הרור כמר יעקב בן כמר אברהם ב״ש וצ״ל.

ויצב יעקב מצבה במרה. וכל העם קוננו קינה. על האשה חשובה והגבירה. אשר פה טמונה וספונה. פנה זיוה פנה הדרה. קול המון בקריה נאמנה. כולנו נחפשה דרכינו ונחקורה. אי החסידה הענוה למינה. בחסידות בצניעות בקדושה ובטהרה. יציאתה כביאתה לא נשתנה. רצתה למצוה קלה כבחמורה. והיא היתה לראש פינה. למנחה כמו ביוצר נמהרה. ולבה היתה לאל אמונה. באימה ביראה בשפה ברורה. כסדר וכהלכה כרב המנונא.

4.

בחומה

אבל אקרא. וקינים אעירה. כי נעדר ממני. ר׳ יושוע בני. בר אהרן בעלי. שמקדם היה לי. ויאסף י״ג אב שנת ר״ד לפרט באלף הששי.

5.

על ההר שנקברין הנפלים. (אבן ארום)

פה טמן. איש נאמן. ההרו״ג) ה׳ אברהם בר יעקב שמו. השם ינקום דמו. נשפך דמו כפר. י״ב אייר רל״ו לפ״ק. תנצב״ה.

6.

בחומה

קול מר ארים ואקרא. שנפלה הנזר והעטרה. על כי הגיע עלי צרה. על הפטירה. הוי ואבוי. גויעת צדיק רופא אומן. לכל מצוה היה מזומן. מנהיג וגבאי בב״הכנ הישנה. שם טוב בעולם קנה. בעלי גדליה בר שלמה. י״ח מרחשון ברמ״ה לפ״ק. תנצב״ה א״ס.

7.

מצבת בצורת אשכול.

שינדל אשת מהר״ד גבריאל שנת תש״ם.

פה נטמנת אשה צנועה וחסודה. טעמה כי טוב סחרה. קמו בנות ויאשרו לה. בשערים נודעה גם מהוללה. ליציאת נשמה ונגיעת תמה. הרבנית שינדל בת ר׳ יהושע זצ״ל הנעימה. הלכה לעולמה ליל ה׳ ר״ח כסליו תש״ם.

וימת יהושע בן יהודא וצ"ל עבר ר.
יום ב׳ ו׳ טבת תשי"ב לפ"ק.

אקונן קינה במר נפשי. ואמרר בבכי על עטרת ראשי. איש חיל רב פעלים. נפשי חשבה להתבהלה. ופלצות אחזתני רעד וחלחלה. על איש חסיד המבורך את השם י"ת בתשבחות וברכות במקהלות. שנטמן פה. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

רבות אנחתי ולבי דוי על שבר בתי רחל בת משה שנטמנה פה. נפטרה י"ז ימים בחדש כסליו תנצב"ה.

2.

מהרר אבינגדור קרא.

כאן נגנז האיש המשכיל שיר ידידים. הלומד תורה עם רבים ועם יחידים. בקי היה בתורה. בכל ספרי החכמה ובספרי המקרא. מהר"ר אבינגדור קרא. בן ה"ק הר׳ יצחק קרא. נשוא פנים היה בעמו. נפטר והלך לעולמו בשבת ט׳ באייר. ונקבר ביום א׳ י׳ באייר צ"ר"ק"ה. לפ"ק. הצדק דינו. כי נתבקש למעונו. נשמתו בעולם הבא תהא זכורה. ובצרור החיים נפשו תהא צרורה.
תנצב"ה אא"א סס"ם.

3.

בחומה

פה איש נטמן ונקבר. ובמעשיו היה נקי ובר. ובא העת שלמשפחותיו נתחבר. יוסף בן הר"ר יחיאל שמו. י"נ לחדש תמוז הלך לעולמו. ביום ו׳ שנת קצ"ט לפרט.
תנצב"ה אמן סלה.

השמש והאור בידיעת הקריאה בשפת יהודית, וחשכו הרואות מבלי דעת, וגם מתי מספר אשר ידעו עוד לקרוא, עוד לא יוכלו לכתוב את אשר קראו, וגם לפני מי יחרתו דבריהם באין מבין? כי בעו״הר שפה עבריה הולכת ודלה מאד מאד בין אחבי״י המתגוררים במערבו של איברופא, וכמה לא ילמדו עוד את ילדיהם גם ספר התורה, כאשר הרגלנו מכמה אלפים שנה ועד עתה, וכפי משנת חז״ל בן חמש שנים למקרא. — המלמדים ימעטו, ובבית חנוך הילדים אשר לערה ועדה, ילמדו כל ספר ולשון חוץ מן ספרינו הקדושים ומן לשון קדש. אהה על כבודה בת מלך פנימה, כי מוצאה החוצה ודורש אין לה. האמנם, הדת עוד למראה עין נלמדת, אך פורחת באויר כמו האותיות מהלוחות עת היה העם פרוע, מבלי יסוד מוסד בהררי קדש, זה סיני אשר שם נתן ה׳ אומר בלשון עברי המדובר ממשה והנביאים, וכל העם שומעים את הלשון המקודש ההוא. — נוחילה כי יבא עוד זמן טוב וכשר יותר מזמננו זה, ונתנחם בהבטחת הנביא, כי דברי ה׳ אשר הושמו בפינו לא ימושו מפי זרענו חרע זרענו עד העולם. — ועוד חזון למועד כי יבוא, אשר אז יהפך ה׳ שפה ברורה אל עמים, לקרוא כלם בשמו, כתקות העבד לעובדי ה׳ ולישראל עמו. הכותב יום א׳ ערב חג השבועות יום מתן תורתנו. שנת שמרו התורה (לפ״ק) וישמרכם ה׳ (לפ״ק). פק״ק פראג.

שלמה יהודא ליב כהן רפאפורט.

וצפר. ענותנותו אין לספר. י״א אייר נ״ש״ם לפ״ק. נר אלהים (נכבה). תנצב״ה אהובה.

15.

מהר״ר יוסף בן הגאון ה״ה מהר״ר יצחק זצ״ל.

לבי הומיה. ואין דומיה. כי נאסף. מהר״ר יוסף. מעלותיו מי מנה. שהיה בן ט״ו שנה. ושם טוב קנה כאחד הגדולים. אשר היו עולים. הי׳ בקי במקרא במשנה בתלמוד ובכל הספרים. והגיד בעל פה כל הדיני׳ הנזכרים בטורים. ואב היה בחכמת הדקדוק ובשירים. דוגמתו לא היה בארץ ובמדינת הים. בדורנו כמוהו לא קם. יום א׳ ט״ו כסליו פ׳ וישליכו אותו הבורה טרוף טורף יוסף וגומ׳. (לצד שמאל של אבן כתוב) שנת שמ״ב לפ״ק.

16.

הקצין הנדיב כמר מרדכי בר שמואל מייזל נשיא אלהים לפ״ק. אוי נא לנו כי נפלה עטרת ראשנו רוח אפינו לפ״ק.

ראש וקצין כל בני הגולה כמר מרדכי בר שמואל מייזל אשר אמרנו בצלו נחיה. כי חסדו גבר עלינו עד מאד. עושה צדקות עם כל בשר ורוח. ויבן היכלות בית מקדש מעט מקרא קדש לד׳ בבנין מפואר עד מאד ובתי הקדשות ומרחצאות. וריצף רחובות עיר היהודים ברצפת אבנים. וקנה גן לבית הקברות. ועשה בית ועד לחכמים. ועשה חסד לאלפים ללומדי תורה. (על האבן התחתונה לצפון) שם עולם אתן לו טוב מבנים ומבנות. מדי שנה בשנה איזן ותיקן להוגי בתורה. והפיל פור הוא הגורל להשיא בתולות עניות. ופיזר נתן לאביוני׳ ולעמלי התורה לשמחת אלהים ואנשים ביום חנוכת וביום שמחת לבו. והתעסק בפדיון שבוים בכחו ואונו. בחילו והונו ובפדיון ובזבד בנדוניות קרוביו וקרובי אשתו אלפים ורבבות. וזן ומפרנס בני דורו ועמד להם בשעת דחקם ובצרתם לו צר. והלוה עשרים אלפים לשני קהלות מפוארות

(לעבר השני כתוב למעלה)

ליל ג׳ ט׳ אדר שני אדם חשוב לפ״ק.

היו מחרישים ממנו הרושמים, כאשר מצאנו באיזה ציונים אשר יזכירו כזה בביאור. כמו (ציון קס״ח) על מהר״ר אבא מרי חלפן רופא שנפטר שנת שמ״ז. „הוגה תורת ישראל, חכמת הקבלה כסף וזואל“. ועוד (ציון צ״ט) על הדרשן הגדול מוהר״ר משה וואלירשטיין שנפטר שנת ת״ט, מתחיל „מארי דקבלה ובתורה וגדולה“ כו׳ וכדומה עוד. — וזה נראה ג״כ בכמה מספרי הגאון מהר״ל ז״ל שחיבר בעניני אגדות ומוסר השכל, אין מקום אשר יורה גם ברמז על איזה סעיף מדברי סתר ורמזים, רק הכל בחכמה ובשיקול הדעת המתקבל ללב וגלוי למבין. ובקונטרס אחד מספרו נתיבות העולם (נתיב התורה פי״ד) האריך להראות כי מותר וגם ראוי ונכון לאיש הישראלי ללמוד חכמת תכונת הכוכבים וגם שאר חכמות, כאשר העתקתי ממנו דברים בבכיהע לשנת תקפ״ח (מכתב נ׳ לד י״ג). ומכל זה נוכל לעמוד על המחקר, איך שאבו ממקור אכזב המגידים בעלטה את השמועה המתפשטת בין אוהבי גוזמות, כי עשה רבינו ז״ל גולם על פי צירוף שם אשר חיבר לו, והשתמש בו כל ימי השבוע, בכל עבודה בבית, עד ע״ש אחר מנחה, ואז לפני מזמור שיר ליום השבת הסיר ממנו את חיבור השם, ונשאר דומם; ופעם שכח מלהסיר, ועבד הגולם עבודתו יותר מן השיעור. ובעבור שהיה עוד יום מיהר והסיר את הצירוף, וצוה אז להכפיל עוד הפעם מזמור שיר ליום השבת. ומזה בא המנהג פה, בהכפלת מזמור זה בכל ע״ש. וכל זה הבל וריק. והשנות מזמור זה מנהג נושן בירושלים ועד היום, ואולי הובא פה משם ע״י משפחת ירושלמי (ע׳ בתות שלפני זה). ונראה כמו זכר לדבר מה שהיו נוהגים בירושלים בימי התנאים, לתקוע שש תקיעות בכל ע״ש, האחת להבטיל את העם ממלאכה כו׳ והשלישית להדליק את הנר (שבת ל״ה ב׳). וכעין זה נוהגים פה בהכרזות ג׳ פעמים בערב שבת כנסות

שאבדנו בלי גרעון אותיות, והיינו שנת שס"ג. ועכ"פ היה פה כבר בשנת שנ"ח או שס"ג גאון וחסיד מצויין תופש ישיבה ונברר לקצין ולראש, ממשפחת ירושלמי, וזה היה בימי הגאון מאור הגולה מוהר"ר יהודה ליווא ז"ל, או רק כמו שנה לפני בואו הנה. והנה אבי אביו של ר' יחיאל זה, והוא ר' קלונימוס, נקרא כבר בשם ירושלמי, נראה כי בזמן קדום באו אנשים מירושלים ונתישבו פה והיו נקראים ירושלמים. ואם כן הוא יתכן כי הם הביאו עמם איזה מנהגי בי"הכנ משם, ובהם הכפלת מזמור שיר ליום השבת בכל ערב שבת לפני תפלת מעריב (ע' אות ג'א"ז). ומשפחה זאת נכבדה ומפוארה עוד היום בעדתנו פה. ואחד מהם נתעלה בדורנו מאת הקיסר יר"ה להיות נמנה עם חורי ארץ ולהקרא „עדלער פֿאָן סאַלעמפֿעלז" [משגב שלם], והוא נודע ברוב חסדו וטובו וברוח נדיבה כמו אבי משפחתו זה הגאון מהר"י ז"ל, כפי המדובר עליו בציון. אך למכאובנו מת טרם הגיע לזקנה, ובניו אשר השאיר אחריו יקראו על שמו הנכבד. ולו אח יקר ונכבד הגביר הקצין מוהר"ר שלמה ירושלמי נ"י, איש מצויין ביראת שדי ובשם טוב, ובכיבוד ה' ובני אדם מהונו ברוב צדקתו וחסדו, וקובע עתים לתורה במקרא משנה ותלמוד, ה' עליו יחיה ויאריך ימים לתורה ולתעודה.

יט) סימן ח'. הוא ציון גדול על מצבת אריה דבי עילאי הגאון מאור הגולה מופת דורו ודורות הרבה לפניו ולאחריו מהור"ר יהודה בן בצלאל, בעל גור אריה שנפטר שנת שס"ט. והנה רבו שם המהללים עליו וכלם לא הרחיקו מן הדרך ולא הגזימו, כי באמת ובתמים „תורה שבכתב ושבע"פ בשמלתו צרורים, ובכל חכמה ומדע ידו הרים. . . בפלפולים חריפים ויקרים, האיר עיני עברים" וכו'. ויש להעיר כי מידיעת הסודות הנקראת' קבלה, לא נרשם עליו דבר, וזה מאשר לא עסק בה מעולם, ואילו היה נודע עליו בזה דבר, לא

הכיר עוד קריאת הזמנים. — וכפי עניד אשר אחזיק בה עוד, שלש משפחות הן, אשר טולטלו מצרפת עד ווין ופראג, והן חלפן, מאור קטן, וקרא (ע' אות הקודם לזה). על שתים הראשונות נתברר הדבר היטב, ועל האחרונה נשארה כעת רק השערה. אכן מכל זה ישפוט הקורא כי עלילה בדא עלי החכם כרמולי. הן אמנם אחפש לפעמים ראיות לאיזה השערה, ופעם גם בחפש מחופש, אך חלילה לי לעזוב את הדברים הפשוטים ומבוארים. וסהדי בשחק כי אשקול כל דבר היטב בפלס ובמאזני צדק, בטרם אשימנו לעיני הקוראים, ובכל זה מבני אדם אנכי, ומי יאמר זכיתי את מחשבותי תמיד מכל מוקש? וכנגד זה, החכם ההוא איננו מחפש מאומה; אך אם מדי עברו ירחף דבר מה לנגד עיניו בהשקפה ראשונה, אשר בו ידמה להשיג איזה איש, אז הוא ממהר ונמהר בדרכו, יעזוב את הקרוב לפניו ומדלג על ההרים, ירוץ ארח ויכשל. ילחום נגד ריחים מתנועעים לרוח היום, וידמה בזה להתגבר על איזה חי משכיל. — ואני אמרתי כל האדם כוזב בחפזו, עד כי יפסול במומו, ומיחס לזולתו שקר אשר נתפש בו בעצמו. —

יח) ציון צ״ב „על הגאון הגדול החסיד מהר״ר יחיאל בן מהר״ר יוסף בן מהר״ר קלונימוס ירושלמי. לפר״ט שאבדנו בחדש שבט י״ז בו בשבת שירה, לצדקה לגמ״ח לכל מצות פרטיות רץ במהירה. כמה ימים(?) תפש ישיבה והוברר לקצין ולראש בברירה . . . משיח לפ״ק“ ע״כ. מלת ימים צריכה תיקון בלי ספק, ויתכן שצ״ל שנים. אך איני יודע מה זה „לפר״ט שאבדנו“? והנה פרט השנה מבואר בסופו משיח, והוא שנ״ח? אם לא נאמר כי נמחו באורך הזמן הנקודות שהיו נרשמות על אותיות שבנו מתיבת שאבדנו, ואז ידמה פרט זה במספר לפרט משי״ח שבסופו. או שנשמטה ה מתיבת משיח וצ״ל המשיח, וידמה המספר לתיבת

8.

יום ה׳ ח״י אלול שס״ט
הגאון הגדול בישראל.
ר׳ יהודה בן בצלאל.

ארי׳ דבי עילאה ותתאה גבר. עייל בבר ובלא בר. כל פרדס נכנס בשלום ועבר. ויחכם מכל הגמר וסבר. ולא הניח דבר. קטון וגדול אסף וצבר. עשות ספרים אין קץ חבר. ויצבור בר. יותר מט״ו חבורים. נאוו לחיין בתורים. שבכתב ושבעל פה בשמלתו צרורים. ובכל חכמה ומדע ידו הרים. ויכלכל בני דורו לחם אבירים. משאלות ותשובות (על האבן התחתונה שבצד לפון) נוצחות וגוברין. ובחדושים על כל ששה סדרים. על גמרא רש״י ותוס׳ המה הגבורים. בפלפולים חריפים ויקרים. למוצאי דעת אלקים וגברים. האיר עיני עברים. ויותר שהי׳ חכם אדיר באדירים. עוד לימד דעת זריזים וזהירים. איזן חקר ותיקן הרבה גדרים. בשל תורה ושל סופרים. ודברי חכמים כמסמרים. ויחן פני העיר לדור דורים. אי חסיד אי עניו

(מעבר השני) עונים ואומרים.

יום ד׳ י״ב אייר ש״ע לפ״ק.
הצדקת אשר הואל.
פערל בת ר׳ שמואל.

אשת חיל עטרת בעלה. בטח בה לבו מקצה בחוברת. נעים היו מעשיה כקטרת. מנשי׳ באהל תבורך בתפארת כשרה ורבקה ענן קושרת. וברכה בעיסה מכשרת. ונר דולק משבת לשבת אחרת. כלאה כרחל היתה לבית עקרת. לעבוד ולשרת. לתיכן שמים בזרת.

יום ה׳ ח״י אלול שס״ט
הגאון הגדול בישראל.
ר׳ יהודה בן בצלאל.

יום ד׳ י״ב אייר ש״ע לפ״ק.
הצדקת אשר הואל.
פערל בת ר׳ שמואל.

כיראה וטהרה בזריזות וזהירות גמורים. אין כמותו גבר בגברים. לו דומיה תהלה כי אין מספרים. לרוב כח מעשי הישרים. רועה נאמן היה לשיות פזורים. יותר מי׳ שנה מלך בראש מורים. בארצותינו ובפראגא עיר ואם בעיירים. ואשתו אשת חבר בחברים. צדקתה נורע בשערים. ידיה שלחה בכשורים. כפה פרשה לעניים וחסרים. מתניה בעוז היו חגורים. בכל גמילות חסד ממישרים. אין לפרט

אבא מרי אשר עשה לו שם במלאכת ההגה של ספרי ישראל הנדפסים, הלך אח״כ לווין וישב שם ויהי לרופא" ע״כ. ונאיר מתחלה את דבריו, כי הנה על משפחת חלפן הביא פה תשיבת רמ״א. אך אודות „מאור קטן" סמך על מ״ש למעלה שם, „כי משה מאור קטן נפקד לרופא בקהלת פ״פ דמיין שנת ש״ל, ובכתבי העדה יש חתימתו, משה מאור קטן הרופא בן היקר יהודה מאור קטן ממשפחת (?) פרייאשטאדט. וזה נגד השערת המוציא לאור אסיפת ציונים בווין, כי היה זה מפרובינצא, והרי נולד זה בעיר פרײשטאדט? בנו של זה, יהודה מאור קטן, היה חי ונפטר בווין. ובאוצר הספרים של אוקספורד נמצא קובץ אחד כ״י אשר ממנו נדפס כעת מהברת מנחם ותשובות דונש, ובסופו שם כתוב בשטר מכירה משנת שנ״ב אשר החום בו יצחק בן יקותיאל, שמכר קובץ זה להר״ר יהודה בן אבי הרופאים משה מאור קטן פריישטאדטא" ע״כ. ועתה נגסה את נסיוניו ואותותיו. בדבר מאור קטן, במה ביטל את השערתי ובמה הראה כי לא שמתי עין על הדברים הפשוטים? באשר לא ידעתי את אשר נודע לו מחתימת משה מאור קטן בכתב של פ״פ דמיין, ומשטר מכירה בקובץ כ״י אשר נדפס אח״כ? האלה הם דברים הפשוטים המונחים לעין בתחלת ההשקפה? אולם אחרי מצאם הוא והניחם לפנינו, היורו את אשר ירצה ללמוד מהם? הכי אמרתי כי ראשי המשפחה אשר יצאו מלונעל אשר בצרפת, לא באו הם או בניהם לווין [ופראג] דרך איזה עיר גדולה וישבו שם איזה זמן או גם מהם נתיישבו שמה? ובמה יודע איפא מזה כי לא נסעו מהם בעצמם או מבניהם להלאה למזרח עד ווין ולהלאה עוד? זה היה רופא בפ״פ דמיין, אך בנו הלך לווין. ומי יודע ג״כ אם לא הלך גם הרופא בעצמו לווין, או להפך, כי בא לפ״פ מווין? והנה יש כמה נקברים בווין הנקראים „מאור קטן" ע׳ באסיפת הציונ־

השמש והאור בידיעת הקריאה בשפת יהודית, וחשכו הרואות מבלי דעת, וגם מתי מספר אשר ידעו עוד לקרוא, עוד לא יוכלו לכתוב את אשר קראו, וגם לפני מי יחרתו דבריהם באין מבין? כי בעו״הר שפה עבריה הולכת ודלה מאד מאד בין אחב״י המתגוררים במערבו של איברופא, וכמה לא ילמדו עוד את ילדיהם גם ספר התורה, כאשר הרגלנו מכמה אלפים שנה ועד עתה, וכפי משנת חז״ל בן חמש שנים למקרא. — המלמדים ימעטו, ובבית חנוך הילדים אשר לעדה ועדה, ילמדו כל ספר ולשון חוץ מן ספרינו הקדושים ומן לשון קדש. אהה על כבודה בת מלך פנימה, כי מוצאה החוצה ודורש אין לה. האמנם, הדת עוד למראה עין נלמדת, אך פורחת באויר כמו האותיות מהלוחות עת היה העם פרוע, מבלי יסוד מוסד בהררי קדש, זה סיני אשר שם נתן ה׳ אומר בלשון עברי המדובר ממשה והנביאים, וכל העם שומעים את הלשון המקודש ההוא. — נוחילה כי יבא עוד זמן טוב וכשר יותר מזמננו זה, ונתנחם בהבטחת הנביא, כי דברי ה׳ אשר הושמו בפינו לא ימושו מפי זרענו וזרע זרענו עד העולם. — ועוד חזון למועד כי יבוא, אשר אז יהפך ה׳ שפה ברורה אל עמים, לקרוא כלם בשמו, כתקות העבד לעובדי ה׳ ולישראל עמו. הכותב יום א׳ ערב חג השבועות יום מתן תורתנו. שנת **שמרו התורה** (לפ״ק) **וישמרכם** ה׳ (לפ״ק). פק״ק פראג.

שלמה יהודא ליב כהן רפאפורט.

ר ממנו (ע׳ כרם חמד ח״ו לד ט׳ וי״ג), לא רחוקה
עֵרה כי מהם יצאה ג״כ משפחת האב של ר׳
גדור, ובגירוש צרפת טולטלו איזה מסעיפיה אל
וין ופראג, כמו שתי המשפחות מאור קטן וחלפן
לקמן באות שאח״ז). ונודע ר׳ יוסף קרא למפרש
י תנ״ך ע״פ פשוטו. ועוד נוסף לר׳ אביגדור על
נתו שהיה בקי בכל ספרי החכמה. ויש אתי איזה
מרים קצרים שונים וישנים הנעתקים למעני לפני
ה שנים מאוצר הספרים של הגאון ר״ד אפענהיים
אשר היה אז בהמבורג ועתה הנהו כלו באקספורד,
ם מאמר קצר מן החיבור „ביאור על איזה מאמרים
פר המורה להר״ר מנחם אחיו של ר׳ אביגדור קרא״,
חיל וז״ל: „פרק אליהו ז״ל. ענין אליהו אשר בפי
כמים תמיד יורה על השפע הנבואיי בדורות האחרונים.
ינן פ״ק דסנהדרין (י״א ח׳) ת״ר משמתו חגי זכריה
אכי נסתלקה רוה״ק מישראל, ואעפ״כ היו משתמשין
יהו ובבת קול״ ע״כ. וזה הנוסח בהוספת מלת
ליהו״ אל בת קול, ר״ל שהיו משתמשין ג״כ באליהו,
מפליא ומתמיה, ולא מצאתי כן בשום נוסח בתלמוד
י, לא בסנהדרין שם ולא בסוף סוטה (מ״ח ב׳)
׳ גם שם הובאה בריתא זו. — ועכ״פ גם אחיו
ר׳ אביגדור היה חוקר במדעים ומבאר מאמרים
פר המורה, על דרך החכמה —
ז) נבחון עוד כשנים ושלשה גרגרים בראש אמיר
של ציונים, ונתהלך בהם כפי סדר הזמנים. —
מן קס״ח) מהר״ר אבא מרי בן הגאון מהר״ר אליה
חלפן רופא. ח׳ אלול שמ״ו — והנה ממשפחה זו
חלפן אשר כמה מאנשיה שמם אבא מרי והיו
ם רופאים במשך כמה דורות, יש כמה ציוני קברים
סיפת המצבות של עיר ווין. ושם (סי׳ ליב ולי״ד
׳ לאחר יחשבו) משנת שע״ז, מבואר בסדר הדורות
משפחה זו, אשר יש בה שלשה ששמותם אבא

היו מתרישים ממנו הרושמים, כאשר מצאנו באיזה ציונים אשר יזכירו כזה בביאור. כמו (ציון קס״ח) על מהר״ר אבא מרי חלפן רופא שנפטר שנת שמ״ז. „הוגה תורת ישראל, חכמת הקבלה כסף וזואל״. ועוד (ציון צ״ט) על הדרשן הגדול מוהר״ר משה וואלירשטיין שנפטר שנת ת״ט, מתחיל „מארי דקבלה ובתורה וגדולה״ כו׳ וכדומה עוד. — וזה נראה ג״כ בכמה מספרי הגאון מהר״ל ז״ל שחיבר בעניני אגדות ומוסר השכל, אין מקום אשר יורה גם ברמז על איזה סעיף מדברי סתר ורמזים, רק הכל בחכמה ובשיקול הדעת המתקבל ללב וגלוי למבין. ובקונטרס אחד מספרו נתיבות העולם (נתיב התורה פי״ד) האריך להראות כי מותר וגם ראוי ונכון לאיש הישראלי ללמוד חכמת תכונת הכוכבים וגם שאר חכמות, כאשר העתקתי ממנו דברים בבכיהע לשנת תקפ״ח (מכתב כ׳ מד י״ג). ומכל זה נוכל לעמוד על המחקר, איך שאבו מסקור אכזב המגידים בעלטה את השמועה המתפשטת בין אוהבי גוזמות, כי עשה רבינו ז״ל גולם על פי צירוף שם אשר חיבר לו, והשתמש בו כל ימי השבוע, בכל עבודה בבית, עד ע״ש אחר מנחה, ואז לפני מזמור שיר ליום השבת הסיר ממנו את חיבור השם, ונשאר דומם; ופעם שכח מלהסיר, ועבד הגולם עבודתו יותר מן השיעור. ובעבור שהיה עוד יום מיהר והסיר את הצירוף, וצוה אז להכפיל עוד הפעם מזמור שיר ליום השבת. ומזה בא המנהג פה, בהכפלת מזמור זה בכל ע״ש. וכל זה הבל וריק. והשנות מזמור זה מנהג נושן בירושלים ועד היום, ואולי הובא פה משם ע״י משפחת ירושלמי (ע׳ גלות אלפני זה). ונראה כמו זכר לדבר מה שהיו נוהגים בירושלים בימי התנאים, לתקוע שש תקיעות בכל ע״ש, האחת להבטיל את העם ממלאכה כו׳ והשלישית להדליק את הנר (שבת ל״ה ב׳). וכעין זה נוהגים פה בהכרזות ג׳ פעמים בערב שבת כנסות

אלמנייא יושבים על נהר רינוס, מעיר קלוניא שהיא ראש המלכות הנקראת ארץ אשכנז . . . והמדינות האלו יש בהם ת"ח וקהלות אוהבים את אחיהם . . . ואם יבא אליהם אכסנאי שמחים בו . . . ורגינשבורק קצה המלכות, ובאלו המדינות יש ג"כ הרבה ת"ח ועשירים. ומשם והלאה ארץ בהם והיא הנקראת פראגה, היא תחלת ארץ אשקלבוניא וקוראים אותם היהודים הדרים שם ארץ כנען . . והיא מלכות גדולה משער פראג עד שער כיו (Kiow) העיר הגדולה . . ומלכות פראנציה שהיא ארץ צרפת עד פאריש והוא למלך לואיש, ושם ת"ח אין כמותם היום בכל הארץ, עוסקים בתורה יומם ולילה, והם בעלי אכסניא לכל עובר ושב עכ"ל. והנה לא היה בעצמו לא באלמנייא ולא בצרפת הצפונית, ובכל זה מספר מן ת"ח הרבים הנמצאים שמה ומאהבתם את האכסנאים, אך בארץ בהם הוא מזכיר רק במעט מלים את היהודים הדרים שם ורק בהמשך הדברים. — אך בכל זה כבר הראינו ת"ח מצויינים בזמן שאחרי ד"א תת"ק. ואולי באו שמה ממש בעת ההיא אשר ר' בנימין נסע דרך צרפת הדרומית, ושמע שם רק מת"ח שבצרפת הצפונית ובארץ אשכנז, אך מת"ח שבארץ בהם אשר שם החל בזמן ההוא למוד התלמוד להתפשט ע"י חכמים שבאו שמה, לא שמע עוד. — ולפי כל האמור, חסרים לנו ציוני מצבות בפראג מזמן שלש מאות שנה בערך (ולא יותר) היינו מזמן ד"א תת"ק עד שנת ה"א קצ"ט הנרשמת על מצבת ר' אביגדור קרא — והנה זה ר' אביגדור אשר זה שמו וזה זכרו לפנינו במצבה היותר מוקדמת בזמן, הוא בעצמו יגיד לנו טעם חסרון המצבות מזמן מוקדם לו, בסליחה „את כל התלאה" אשר חיבר על הרג רב הנעשה באחב"י בפראג שנת ה"א קמ"ט. ושם באות ח של חתימת חזק בסוף הסליחה יאמר: „חרבו בית החפשית מקום קבר אבותי, גילו בו העצמות ושברו

הכיר עוד קריאת הזמנים. — וכפי עניד אשר אחזיק בה עוד, שלש משפחות הן, אשר טולטלו מצרפת עד ווין ופראג, והן חלפן, מאור קטן, וקרא (ע׳ לוח הקודש לגה). על שתים הראשונות נתברר הדבר היטב, ועל האחרונה נשארה כעת רק השערה. אכן מכל זה ישפוט הקורא כי עלילה בדא עלי החכם כרמולי. הן אמנם אחפש לפעמים ראיות לאיזה השערה, ופעם גם בחפש מהופש, אך חלילה לי לעזוב את הדברים הפשוטים ומבוארים. וסהדי בשחק כי אשקול כל דבר היטב בפלס ובמאזני צדק, בטרם אשימנו לעיני הקוראים, ובכל זה מבני אדם אנכי, ומי יאמר זכיתי את מחשבותי תמיד מכל מוקש? וכנגד זה, החכם ההוא איננו מחפש מאומה; אך אם מרי עברו ירחף דבר מה לנגד עיניו בהשקפה ראשונה, אשר בו ידמה להשיג איזה איש, אז הוא ממהר ונמהר בדרכו, יעזוב את הקרוב לפניו ומדלג על ההרים, ירוץ ארח ויכשל. ילחום נגד ריחים מתנועעים לרוח היום, וידמה בזה להתגבר על איזה חי משכיל. — ואני אמרתי כל האדם כוזב בחפזו, עד כי יפסול במומו, ומיחס לזולתו שקר אשר נתפש בו בעצמו. —

יח) ציון צ״ב „על הגאון הגדול החסיד מהר״ר יחיאל בן מהר״ר יוסף בן מהר״ר קלונימוס ירושלמי. לפ״ק שאבדנו בחדש שבט י״ז בו בשבת שירה, לצדקה לגמ״ח לכל מצות פרטיות רץ במהירה. כמה ימים(?) תפש ישיבה והוברר לקצין ולראש בברירה... משיח לפ״ק" ע״כ. מלת ימים צריכה תיקון בלי ספק, ויתכן שצ״ל שנים. אך איני יודע מה זה „לפ״ק שאבדנו"? והנה פרט השנה מבואר בסופו משיח, והוא שנ״ח? אם לא נאמר כי נמחו באורך הזמן הנקודות שהיו נרשמות על אותיות שבנו מתיבת שאבדנו, ואז ידמה פרט זה במספר לפרט משיח שבסופו. או שנשמטה ה מתיבת משיח וצ״ל המשיח, וידמה המספר לתיבת

של אסיפת ציוני ווין, כתוב על משפחת הרופאים הנקראים חלפן, באר היטב: „מיוצאי גלות צרפת“. הנה לא אני ערכתי בזה „השערה מחופשת“ כי אם המכתב חרות לעיני כל קורא. ובכל זה כתב עלי כי העירותי „ללא אמת“? והוא מוסיף: „כי המשפחה הזאת לא באה מצרפת לווין רק מאיטליא“ כאלו אמרתי כי בדרך בנסעם מצרפת עד בואם לווין, פרחו באויר ולא נגעו בדרכם ובמהלכם ובמהלך זמן הדורות באיזה ארץ ועיר אחרת? והנה הלך אחד מהם לפראג ונפטר שמה, כאשר אנו רואים היום באסיפה שלפנינו. ואם מצא עוד אחד מהם באיטליא, הכזה יכחיש כי משפחת חלפן נושבה זמן רב בווין? וידעו זאת הרושמים על המצבות והעמידו כמה דורות עד למעלה ראש, בזמן אשר יצאו מצרפת, ולא נמצא כן בשאר מקומות אצל אחד ממשפחת חלפן, רק בווין אשר כפי הנראה שם היו דור אחר דור מאז ומקדם. ואולי בשנת שע״א ראו עוד שם המצבות הישנות אשר נהרסו אח״כ ומהן למדו סדר הדורות של המשפחה כלה. — ואולי ירצה למצוא כדמות ראיה מאשר לא נמצא בווין ציון על אחד ממשפחות מאור קטן וחלפן, לפני זמן שע״א ושע״ז; אכן ידע כי לא נמצאה שום מצבה כלל בווין מזמן שלפני שנת שמ״ה. והראשונה (סי׳ א׳) שנרשמה שנת ש׳, משובשת היא, כי העמידו הנקודה רק על אות ש של תיבת ובשלום, ולא יעשה שום סופר פרט השנה ע״י נקודת אות אחת באמצע התיבה, ואילו רצה לעשות כן, יותר טוב היה לו לנקד אות הראשונה של שם המת בעצמו שלום? אך בנקודה שעל תיבת ובשלום כיוון לפרט השנה של התיבה כלה, או שנמחו שאר הנקודות שעל האותיות ועולה שפ״ד. וכפי הנראה נהרסו מצבות מזמן שלפני שמ״ה, וקצת נמחה זמנם; ויש מצבות במשפחת מאור קטן אשר נמחה זמנם, ואולי הן הנושנות מזמן קדום הרבה, והפרשים בשנת שע״א

וצריך תיקון. ונבחר לנו את היותר קל וקרוב, והוא אם נחסר רק כמו נקודה קטנה מרגל השמאלית של אות ת, ונפסיק הקו למעלה ותהיה לאות ה. ומה נקל שיבוש כזה באותיות משוקעות, כי מקום ההפסק באות ה בין רגל השמאלית ובין גגה, נעשה רק ע״י בליטה קטנה של אבן, ואם באורך הזמן תפול חתיכה קטנה זו הבולטת, יעשה הקו שלם ונראה כמו ת. והנה מוכרחת ג״כ קריאת הש״ב, כי עולה ש״ז לאלף הששי, ואז חל ממש יום ו׳ טבת ביום ב׳ לשבוע. ויש עוד ציון עם פרט של הש״ב (סי׳ מ״ח), והוא נאות על קבר, כי אומרים לו „השב את מתיך לזמן תח״ה“.

יד) (ציון ז׳) „שינדל אשת מהר״ר גבריאל שנת תש״ם“. כפי הנראה כתוב זה למעלה על ראש האבן, ואח״ז מתחיל: „פה נטמנת אשה צנועה וחסודה, טעמה כי טוב סחרה, קמו בניה ויאשרו׳ לה, בשערים נודעה גם מהוללה, ליציאת נשמה וגויעה תמה. הרבנית שינדל בת ר׳ יהושע ז״ל הנעימה, הלכה לעולמה ליל ה׳ ר״ח כסליו תש״ם“. פה נשנה פרט השנה פעמים, ובכל זה אין ספק לפענ״ד כי נשתבש כמו הפרט שלפני זה (אות י״ג). ועל השנות הדבר יש לנו השערה כי מלות שנת תש״ם שעל ראש המצבה, אפשר כי נוספו בזמן מאוחר בכוונה מוטעית, ומתחלה לא היה נרשם רק „שינדל אשת מהר״ר גבריאל“ אך אחרי התפלאו איזה קוראים על קדימה רבה של זמן הנמצא בסיום כפי הנוסח המשובש אשר לפנינו, הוסיפו גם בראש לסימן כי יכירו עד מהרה את האבן „שנת תש״ם“. ויש מצבות אשר תקנו והוסיפו בזמן מאוחר, כמו סי׳ ח׳ שנתחדש בשנת תקע״ה, וסי׳ י׳ שנתחדש בשנת תקי״ב, ומצבת ר׳ מרדכי מייזל נתחדשה ג׳ פעמים, בשנת תפ״ה ובשנת תקי״ט ותרי״. — והתמיהות רבו כפי הנוסח שלפנינו, כאשר רבו על הפרט המוקדם (אות י״ג), מלבד כל הסימנים בלשון מזמן מאוחר הרבה;

אבא מרי אשר עשה לו שם במלאכת ההגה של ספרי ישראל הנדפסים, הלך אח״כ לווין וישב שם ויהי לרופא״ ע״כ. ונאיר מתחלה את דבריו, כי הנה על משפחת חלפן הביא פה תשיבת רמ״א. אך אודות „מאור קטן״ סמך על מ״ש למעלה שם, „כי משה מאור קטן נפקד לרופא בקהלת פ״פ דמיין שנת ש״ל, ובכתבי העדה יש חתימתו, משה מאור קטן הרופא בן היקר יהודה מאור קטן ממשפחת (?) פרייאשטאדט. וזה נגד השערת המוציא לאור אסיפת ציונים בווין, כי היה זה מפרובינצא, והרי נולד זה בעיר פריישטאדט? בנו של זה, יהודה מאור קטן, היה חי ונפטר בווין. ובאוצר הספרים של אוקספורד נמצא קובץ אחד כ״י אשר ממנו נדפס כעת מחברת מנחם ותשובות דונש, ובסופו שם כתוב בשטר מכירה משנת שנ״ב אשר חתום בו יצחק בן יקותיאל, שמכר קובץ זה להר״ר יהודה בן אבי הרופאים משה מאור קטן פריישטאדטא״ ע״כ. ועתה ננסה את נסיונו ואותותיו. בדבר מאור קטן, במה ביטל את השערתי ובמה הראה כי לא שמתי עין על הדברים הפשוטים? באשר לא ידעתי את אשר נודע לו מחתימת משה מאור קטן בכתב של פ״פ דמיין, ומשטר מכירה בקובץ כ״י אשר נדפס אח״כ? האלה הם דברים הפשוטים המונחים לעין בתחלת ההשקפה? אולם אחרי מצאם הוא והניחם לפנינו, היורו את אשר ירצה ללמוד מהם? הכי אמרתי כי ראשי המשפחה אשר יצאו מלונעל אשר בצרפת, לא באו הם או בניהם לווין [ופראג] דרך איזה עיר גדולה וישבו שם איזה זמן או גם מהם נתיישבו שמה? ובמה יורע איפא מזה כי לא נסעו מהם בעצמם או מבניהם להלאה למזרח עד ווין ולהלאה עוד? זה היה רופא בפ״פ דמיין, אך בנו הלך לווין. ומי יודע ג״כ אם לא הלך גם הרופא בעצמו לווין, או להפך, כי בא לפ״פ מווין? והנה יש כמה נקברים בווין הנקראים „מאור קטן״ ע׳ באסיפת הציונים

מרי ושנים ששמותם אליהו, והם מיוצאי **גלות צרפת**.— ועוד יש בציוני עיר ווין כמה ממשפחת **מאור** קטן, וגם הם רופאים, וחשבתי גם אותם מיוצאי צרפת, ושם מאור קטן מורה לפע״ד על עיר לונעל בפרובינצא, הנקראה כן על שם הירח, והוא נקרא ג״כ מאור קטן, כמו שהיו נקראים איזה מאנשי העיר הזאת ירחיים. — וכבר דברתי מכל זה במאמר קצר (יאהרבוך פיר חויזי־רחעליטען **5616** פאָן יאָזעף ווערטהייםער, ווין **1855**, צד **17—316**). ושיערתי שם כי יתכן אשר ע״י יוצאי צרפת באו לארצות אסטרייך ומחוזי פולוניא הקרובים אליהן, כמה פיוטים נחמדים ממשוררים ספרדים ופרובינצא, וכאלה לא נמצאים במחזורים וסידורים אשכנזים — והנה גם במחזורי פראג נמצאו כל הפיוטים ההם, ועתה אנחנו מוצאים ג״כ פה ממשפחות של צרפת — ועל המאמר הקטן ההוא, באה כבר השגה נוראה ועזה מאת חכם וחוקר הנודע בשמו ר׳ אליקים כרמולי. וכבר היו לנו דין ודברים עמו במקומות שונים. ובכל עת ראינוהו כאשר הוא, לבו ראה הרבה בספרים הרבים והיקרים אשר הגיעו לידו, וגם שכלו חד ומהיר; אך גם נמהר במשפטו מאד, וביותר יתעהו הדמיון עת ימצא מאומה אשר נראה בעיניו כמו כלי קרב חדש בעל פיפיות לערוך מערכה נגד זולתו. — — ובענינינו שלח דבריו אל החכם החוקר דאָקטאָר פיליפזאָהן רב במאַגדיבורג, המוציא לאור מכתב עתי (לייטונג דעס יודענטהומס **1855** נומר **42**, צד **43—542**) וז״ל: „ואשר אמר רפאפורט על השם „מאור קטן" יורה כי האיש הזה עוד יעמוד במנהגו אודות חקרי קדמוניות, כי יעמול יותר לדרוש אחרי השערות מחופשות, מאשר ישים עין על הדברים הפשוטים· וגם מה שהעיר על „חלפן" הוא ללא אמת, כי המשפחה הזאת לא באה מצרפת לווין, רק מאיטליא, אשר שם בווינציאה היה רופא אליה בן אבא מרי (תשובות רמ״ה סי׳ נ׳) ובנו

וצעיר ממנו (ע' כרס קמל ח"ו לד ט' וי"נ), לא רחוקה ההשערה כי מהם יצאה ג"כ משפחת האב של ר' אביגדור, ובגירוש צרפת טולטלו איזה מסעיפיה אל ערי ווין ופראג, כמו שתי המשפחות מאור קטן וחלפן (ע' לקמן באות שאח"ז). ונודע ר' יוסף קרא למפרש ספרי תנ"ך ע"פ פשוטו. ועוד נוסף לר' אביגדור על מצבתו שהיה בקי בכל ספרי החכמה. ויש אתי איזה מאמרים קצרים שונים וישנים הנעתקים למעני לפני כמה שנים מאוצר הספרים של הגאון ר"ד אפענהיים ז"ל, אשר היה אז בהמבורג ועתה הנהו כלו באקספורד, וכהם מאמר קצר מן החיבור „ביאור על איזה מאמרים מספר המורה להר"ר מנחם אחיו של ר' אביגדור קרא", ומתחיל וז"ל: „פרק אליהו ז"ל. ענין אליהו אשר כפי החכמים תמיד יורה על השפע הנבואיי בדורות האחרונים. אמרינן פ"ק דסנהדרין (י"א א') ת"ר משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוה"ק מישראל, ואעפ"כ היו משתמשין באליהו ובבת קול" ע"כ. וזה הנוסח בהוספת מלת „באליהו" אל בת קול, ר"ל שהיו משתמשין ג"כ באליהו, הוא מפליא ומתמיה, ולא מצאתי כן בשום נוסח בתלמוד ובע"י, לא בסנהדרין שם ולא בסוף סוטה (מ"ח ב') אשר גם שם הובאה בריתא זו. — ועכ"פ גם אחיו של ר' אביגדור היה חוקר במדעים ומבאר מאמרים מספר המורה, על דרך החכמה —

יז) נבחון עוד כשנים ושלשה גרגרים בראש אמיר הזה של ציונים, ונתהלך בהם כפי סדר הזמנים. — (סימן קס"ח) מהר"ר אבא מרי בן הגאון מהר"ר אליה זצ"ל חלפן רופא. ח' אלול שמ"ו — והנה ממשפחה זו של חלפן אשר כמה מאנשיה שמם אבא מרי והיו מהם רופאים במשך כמה דורות, יש כמה ציוני קברים באסיפת המצבות של עיר ווין. ושם (סי' ל"ב ול"ד אשר לאחד יחשבו) משנת שע"ז, מבואר בסדר הדורות של משפחה זו, אשר יש בה שלשה ששמותם אבא

ע״ג ספר החמישי בתורה ספר החמשה? ואין לשבש זה ולהעמיד אות י׳ במקום ה׳, החמישי במקום החמשה, כי לחרוז של „האשה" היה צריך „החמשה" ולא החמישי.— ואחרי כי כן, הלא טוב יותר לפרש כוונתו שנת שס״ו אחרי חמשה אלפים, ויהיה אלף החמשה כמו חמשה האלפים, ואות ה׳ לפני חמשה באה על נכון, וכן במקרא (בראשית י״ד ט׳) ארבעה מלכים את החמשה, וביאור כוונתו, שנת שללו (שס״ו שנים מחוברות) לאלף החמשה (אל חמשת אלפים שנה). ואף אם כפי פירוש זה עוד לא תכון המליצה היטב, אך לא זרה היא כ״כ כמו לפי פירוש המוקדם, חוץ מאשר בזמן קדום כזה שס״ו שנים אחרי אלף הרביעי בימי רבנן סבוראי עוד לא כתבו אחב״י בשום מקום פרט השנה ברמז תיבה עולה למספר כזה. וגם לא נודע אז כלל מיהודים בצפון איברופא, ואף כי בארץ באהעמיא. — ויש עוד איזה חסרונות בלשון בציון זה, המורים על חסרון ידיעת הסופרים, כמו תיכף בתחלתו „אלי הגה" או כפי לוח הטעות: אלול הגה והי; מי שמע צירוף כזה? ועוד המליצה הכבדה „זולת לעני פתחה ידה" וכדומה. אמנם נמצאים מזמנים קרובים לזמן ההוא [ה״א שס״ו] ציונים במליצות כבדות כאלה, ויתכן כי מסופר אחד הם; כמו (סי׳ כ״ו משנת ש״נ) „יגע ימיו (?)בצדקתו, אלי לגבאי צדקה" ע״כ. מלת אלי נאמרת רק לנקבה, ובכל זה בחר במלה זו גם בציון של שנת שלל״ו.— ועוד (סי׳ ס״ג משנת שע״ג) „בכל דרכיו היה נכונה"(?) אך היה צריך לחרוזי „אמונה, וכוונה".— (סי׳ קמ״ב משנת ש״ס) „המות בינינו הבדילה". מוח נאמר במקרא רק בלשון זכר. (סי׳ קמ״ד משנת שס״ז) „ארי בחבורה גרורה"? (סי׳ קס״א משנת שס״ג) „סמכה לעני כפיה, מעוטרת בחן וביופה". חרוז יפה! „יופה" תחת „יופי". תנוח מצבה זו משנת שלל״ו, על מקומה וזמנה בשלום.

יג) נשים עין על שני הציונים הנראים יותר מוקדמים

אלמנייא יושבים על נהר רינום, מעיר קלוניא שהיא ראש המלכות הנקראת ארץ אשכנז . . . והמדינות האלו יש בהם ת"ח וקהלות אוהבים את אחיהם . . . ואם יבא אליהם אכסנאי שמחים בו . . . ורגינשבורק קצה המלכות, ובאלו המדינות יש ג"כ הרבה ת"ח ועשירים. ומשם והלאה ארץ בהם והיא הנקראת פראגה, היא תחלת ארץ אשקלבוניא וקוראים אותם היהודים הדרים שם ארץ כנען . . והיא מלכות גדולה משער פראג עד שער כיו (Kiow) העיר הגדולה . . ומלכות פראנציה שהיא ארץ צרפת עד פאריש והוא למלך לואיש, ושם ת"ח אין כמותם היום בכל הארץ, עוסקים בתורה יומם ולילה, והם בעלי אכסניא לכל עובר ושב עכ"ל. והנה לא היה בעצמו לא באלמנייא ולא בצרפת הצפונית, ובכל זה מספר מן ת"ח הרבים הנמצאים שמה ומאהבתם את האכסנאים, אך בארץ בהם הוא מזכיר רק במעט מלים את היהודים הדרים שם ורק בהמשך הדברים. — אך בכל זה כבר הראינו ת"ח מצויינים בזמן שאחרי ד"א תת"ק. ואולי באו שמה ממש בעת ההיא אשר ר' בנימין נסע דרך צרפת הדרומית, ושמע שם רק מת"ח שבצרפת הצפונית ובארץ אשכנז, אך מת"ח שבארץ בהם אשר שם החל בזמן ההוא למוד התלמוד להתפשט ע"י חכמים שבאו שמה, לא שמע עוד. — ולפי כל האמור, חסרים לנו ציוני מצבות בפראג מזמן שלש מאות שנה בערך (ולא יותר) היינו מזמן ד"א תת"ק עד שנת ה"א קצ"ט הנרשמת על מצבת ר' אביגדור קרא — והנה זה ר' אביגדור אשר זה שמו וזה זכרו לפנינו במצבה היותר מוקדמת בזמן, הוא בעצמו יגיד לנו טעם חסרון המצבות מזמן מוקדם לו, בסליחה „את כל התלאה" אשר חיבר על הרג רב הנעשה באחב"י בפראג שנת ה"א קמ"ט. ושם באות ח של חתימת חזק בסוף הסליחה יאמר: „חרבו בית החפשית מקום קבר אבותי, גילו בו העצמות ושברו

העיר מאומה, והשאיר המשפט אל הקורא בעיון. ובזה הטיב עמנו מאד, וממנו ילמדו כל הדורשים בעד החיים על המתים מדורות קודמים. — ולא נשכח מלהזכיר לטוב את שם החכם המפואר הנודע להלל בידיעת לשונות קדם וביחוד בשפה ערבית הקרובה מאד לעברית, השר הנדיב מוהר״ר אלבערט כהן נ״י מתושבי קרית מלך רב פאַריז. הוא האיש אשר הראה מנמתו הטובה לתמוך כל יקר וכל טוב לאחב״י בארץ וארץ. וזה זמן לא כביר אשר נסע לארצנו הקדושה, לראות בטובת או גם בצרת אחיו היושבים שם, ולהביא להם עזר וסעד הרבה מהונו, וגם מרכוש זולתו אשר כבדוהו ושלחו על ידו. — ומדי עברו דרך עירנו העיר את הגבר ליבען, להוציא לאור את הציונים האלה, וגם פזר נתן מהונו סך מסויים להוצאת הדפוס — ועתה הנה לנגד עינינו אסיפה זו, אשר נתן לפנינו המאסף, לגלות דעתנו עליה עוד בטרם תתהלך על פני תבל.

והנה לא נוכל לערוך משפטנו מבלי הגד מראש, כי באמת יצר לנו על אשר נהיה מוכרחים לשלול איזה דמיוני עדיים מזכרוני קדם של עדתנו הנכבדה בישרון, כי ממנה יצאה תורה לישראל בזמנים שונים, וגאונים חכמים גדולים ומצויינים נמצאו בה מאז ומקדם, ועוד גם היום לא יחדלו בה חכמים וסופרים ת״ל. אבן מני אז ועד היום, אנשי הקהלה, כרובם — ה׳ יברכם — כן יאהבו להעתיק זמן ישיבתה ומוסדתה, אל עת קדם קדמתה. וכפי אשר יקדים איש הזמנים של הבנינים מאיזה בתי כנסיות פה, כן יקר להם, ובאמת נודע הבית הקדוש הנקרא אלטנייא,״ אשר אמנם הוא לפענ״ד ג״כ ישן מאד, אך מבלתי יכולת להגביל הזמן גם בקרוב ובערך. — והנפלא כי גם קצת מאוהבי החדשות פה בכמה דברים, ובכמה ענינים ישן מפני חדש יוציאו, גם המה לא מעט יתענגו ויתפארו בשרידי זמנים ישנים, וכמו ישמחו לראות איך יביטו עדים

מן ר״א תתל״ז ואילך עד תתנ״א, והן כלן ליצירה, ולמה שינו רק בשתי אלה ורשמו לזמן החרבן, וכסתם בלי באר כלל? ולכן במחילה מכבוד המאסף כל הערה זו מאפס נחשבה לי, ובאה לו מהנטיה המורגלת לכל חופשי זכרוני קדמוניות, וכמעט אין חפשי בהם ממנה, להעתיק כל הנמצא ונהגלה, אל זמן היותר קדום כפי דמיונו, והיא אשר לקחה חלק לא מעט בקריאת ציון הראשון יעויין עליו. — ומה שהוסיף פה כי נראית בעיניו המצבה ישנה יותר משאר מצבות אשר מזמן ההוא; הנה כבר כתב בעצמו במקום אחר, כי אותן המצבות אשר עלתה עליהן אדמה לא היו מתישנות בצורות האותיות כ״כ כמו אותן אשר פניהם אל רוח היום. והנה נקשר דבר זה עם מקום ואופן המצב, אם תתכסה האבן מאיזה חומה או ממצבה אשר בצדה, או כי מקום מהלך רגל תמיד אצלה וכדומה. —

ואחרי כל אלה עוד לא נוכל להפרד ממחברת זאת, מבלתי שלוח תודה אל מיסדה, כי בכמה מקומות הראה יושר שכלו, ויש ללמוד ממנה, כמו אשר הציע לפנינו אודות מהר״ם מרוטינבורק ומהרי״ל ומשפחת בכרך, וההוספה אשר עשה בסוף הספר. והחסד אשר עשה עם המתים והחיים, לא ישוב ריקם בארץ ובשמים.

יא) והרביעי במאספי ציונים בדורנו, הוא החכם היקר המשכיל המושלם מהור״ר קלמן ליבען נ״י, סופר ונאמן אצל חברה הקדושה ג״ות פק״ק פראג, וגם אחד מנבחרי ומשגיחי העדה. הוציא לאור עתה ק״ע ציוני מצבות אשר על בית הקברות הישן פה, וקרא שם מחברתו גל-עד. והנה נודע לנו לאיש אמונים וגם הוא מגזע ישרים ונאמנים, וכל בית אביו ואחיו מופלגים בתורה וביראה וביושר ובטוב לב, ה׳ עליהם יחיו. — ועשה עצמו כפי האפשר חפשי מכל נטיה להתראות כמוצא שלל רב אשר הציל ממהפכת זמנים קודמים, רק אשר ראו עיניו העתיק מלה במלה מבלי

מצוקות על העיר ההיא, מהומת המלחמה הנמשכת כשלשים שנה (30 יָהריגע קריעג) היתה נוראה זמרגזת או בגאַליציען" ע"כ. והנה לא רשם היטב המקור על זה. וקרוב הוא מאד לפעניד, כי החליף פה ברודא אשר במעהרין, בבראדי אשר בגאליציען, והוא כתב בעצמו לקמן צד 81 על משפחת הרב ר' אברהם ברודא ד"ל, כי היא מעיר מאַהריש-בראד. ויש גם בארץ באהמיא עיר ששמה בראד; אך בגאליציא לא היתה המלחמה ההיא נוראה כלל וכמעט לא באה עדיה. ולא היה ר' שמשון מעולם בבראדי אשר בגאליציא. — ציון נ"ב ונ"ג בהערה) יש להשתומם על המאסף, כי הרשה לו להכיר קדמות הזמן של שתי המצבות האלה, וכי הן ישנות יותר מזמנים אשר נרשמו עליהן [ליצירה כפי הנהוג]. ובשגם לפי הרשימות ההן שנת [ה"א] כ"ב ומ"ב, עברו עליהן עד היום כבר כמו ת"ר שנים, עוד הזמן הארוך הזה היה מעט בעיניו, כי נראות לו יותר קדומות, והוא מנסה להעלות קדמות הציונים יותר, ורוצה לכוין במספרים ההם של כ"ב ומ"ב שהם לחרבן הבית שנת ג"א תתכ"ח, ר"ל אלף וכ"ב או אלף ומ"ב לחרבן, וא"כ הם משנת ד"א תת"נ או תת"ע ליצירה, ועברו עליהן עד היום בערך תש"ע או תש"מ שנה. וההבדל ביושן זמניהם בין החשבון ליצירה ובין החשבון לחרבן, הוא רק בערך ק"ע או ק"מ שנה, ומזמן קדמון כזה הוא רוצה להכיר עתה יושן מצבה אם הוא רק ת"ר שנה או יותר עוד ק"ע שנה? אתמהא. ואין ספק אצלי שרשימות אלה השתים הן מזמן היצירה, וככל הרשימות שמזמנים ההם היינו אחרי ה"א, הנמצאות מהן כמה במחברת הזאת, ולא נמצא עוד על שום מצבה במחברת זו, ולא על שום מצבה בעולם אשר נשאר עוד ציונה, החשבון לחרבן הבית, ואף כי באיברופא ובאשכנז. והנה כפי מה שהוא רוצה לחשוב מזמן החרבן, יהיה ליצירה ד"א התת"נ; והרי יש לו במחברת זו הרשימות

של כל הרשימות יחד מבורר יותר עפ״י החשבון אשר עשה למעני אחד חכם ומשכיל מסדר הלוחות פה. כי בשנת ה״א קע״ח היה ר״ח אלול ביום ג׳ וביום ד׳ לשבוע, וכן היה חל בשנת קע״ה, כי שתי אלה השנים שוות בקביעות וש״נ פשוטה. וכן מצאנו בטור אורח חיים סימן תכ״ח. וכפ״ז חל ר״ה ביום ה׳ וביום ו׳; ומעתה כל שלש הרשימות אשר בהן נרשם היום לשבוע ולחדש, משובשות בהכרח. בראשונה: יום א׳ י׳ אלול, ויום א׳ היה באמת י״ב אלול, ופשוט הוא שיש להוסיף פה אות ב׳, כי אות י׳ היא בקצה השורה, ונקצצו עוד שם כמה אותיות בקצות השורות. — בשניה: יום א׳ כ״א אלול קע״ח וצריך להגיה או יום ג׳ כ״א אלול או יום א׳ כ״ו אלול. ברביעית יום ד׳ י״א תשרי צריך להגיה או יום ד׳ י״ד תשרי, או מה שיותר מסתבר יום א׳ י״א תשרי. — ונרשה לנו עוד זאת, להוסיף קו קטן מאד במספר השנים של הראשונה, והיינו במקום קע״ה צ״ל קע״ח, ומתו ארבעתם במשך כ״ח ימים. וזה בעבור כי לא יתכן אשר המתין ברשימה ראשונה זמן שלש שנים. וכפ״ז הרשימה למספר שנות הנוצרים צ״ל על כלם בשוה **1418**.

ידי״ד) ציון כ״ט שם, הוא ע״ד פיוט, בכל בית יש שני חרוזים פרטיים דומים בעצמם, והשלישי חרוז כללי המסיים באותיות מן, והוא ההולך על פני כל הציון. ועפ״ז יש להגיה איזה שיבושים שנפלו בו. „איש עניו, בעניניו, אוהב אמת נטע נאמן״ (שם נאמני). . . „רכב ישראל הגביר ורחמן (שם ורהבן) יום ב׳ כסליו רט״ול בא עת וזמן״ (שם וזבין). ע״כ. — ציון ל״ה) על הרב הגאון מוהר״ר שמשון בכרך ז״ל. בנוסח המצבה שורה ה׳: „ידיו יזרה״ אין ספק לפענ״ד שצ״ל ידין יורה. — שם בהערה (צד **63**) „בן עשרים שנה נשא ר׳ שמשון נערה אחת מבראדי, ועיר הזאת איה למושב לו. אבן עוד בתוך זמן שנה ראשונה לנישואין שלו באו

קרה לו טעות ממש להיפך, כי הקדים זמן הנוצרים בשנה אחת. תמוז שנת ער״ב העמיד 1511 וכן שונה מספר זה בהערה שם. — אולם הטעות הרגילה אצלו, היינו לאחר זמן הנוצרים בשנה אחת, נראה ביזהר בציון כ״ז. אכן יש שם עוד כמה סכסוכים ושיבושים אשר לא הושם עין עליהם וצריכים תיקון. ויש בו ד׳ רשימות על אבן אחת בארבע מחלקות, והן על קברי „ד׳ בנים“ וכפי הנראה כלם בני אב אחד, ילדים אשר נפטרו בזמנים קרובים זה לזה מאד, שתי אחיות ושני אחים; ויתכן כי היתה אז מגפה על הילדים, ואולי בחולי אבעבועות (בּלַאטטערן), כי ממש בזמן ההוא באה ונתפשטה מחלה זו מצרפת לאשכנז. — הנערה ויגא נקברת ביום א׳ י׳ אלול [ה״א] קע״ה, [ולפעניד קע״ח]. הנערה חנה ביום א׳ כ״א אלול קע״ח. הנער (בלי שם) בן ר׳ ישעי׳ ז׳ בתשרי קע״ט. הנער זוולי יום ד׳ י״א תשרי קע״ט. — והמאסף העמיד בראש הציון שנת 1419 כמנהגו, וכתב בהערה כי רק הראשונה ויגא מתה בשנת 1415 וחנה מתה שנת 1418, ורק שני הילדים האחרונים מתו 1419 ע״כ. והנה גם לפי נוסח שלפניו אין הפרש בין מות הילד השני למות הג׳ והד׳ כי אם באיזה ימים, והם שינו רק מספר שנות הבריאה, כי השני מת באלול והם בתשרי. אך לא הבדילו מעט הימים במספר שנות הנוצרים, כי נשאר על עמדו 1418 עד חדש יאנער שלהם. אולם הרשימות בעצמן משובשות בלי ספק. שתי האחרונות מתנגדות זו לזו בהכרח. קבורת ילד האחרון „יום ד׳ י״א תשרי קע״ט“, וא״כ היה ז׳ תשרי בשבת, ואיך נקבר הילד השלישי ביום ז׳ תשרי קע״ט שהוא ביום השבת? — אכן הרשימה הרביעית סותרת את עצמה ג״כ, יום ד׳ א״א להיות י״א תשרי, כי אז היה יום א׳ דר״ה ביום א׳ ולא אד״, ראש? ועוד מתנגדת אליה רשימה השניה יום א׳ כ״א אלול קע״ח, וכפי״ז חל ר״ה קע״ט ביום ג׳? אך השיבוש

חלל ומחולל, שנה תתקכ"ח. סתירה בת ר' שמואל הנהרג נפטרת שנת תתקל"ב. אחיה „ר' יצחק הנהרג בן ר' שמואל הנהרג", בשנת תתקל"ו. — והנה אלופי הקהלה ומוריהם גילו רצונם לחדש ולתקן כעת כמה מצבות ישנות, נוחיל כי ישימו עין היטב על כל ציון וציון בטרם יוציאו ישן מפני חדש. ויותר טובה העצה כל ישנו דבר בצורות האותיות, כי אז ירבו הספיקות אח"כ יותר ויותר. ואני לוא יכולתי לראות הציונים ההם, חשתי ולא התמהמתי להגיע שמה, למען תראינה עיני את אשר פללתי והשכתי לברור, כי ת"ל עיני גם לבי יחזו עוד היטב את הקרוב להם, ורק הרחוק מעין או מלב יושג ממני רק בעמל ויגיעה. אולם כהונתי, תמנע בקשתי. —

ט) עוד לנו להעיר במחברת ההיא אודות ציוני השנים כפי מספר העמים, אשר בהם איזה פעמים לא השגיח המאסף היטב לערוך אותם כפי מספרי שנות היצירה הבאים בגוף הציון, כי כפי הנודע מתחלת השנה אצל הנוצרים בחדש יאנר, והוא בזמן מאוחר כמו ג' עד ד' חדשים מחדש תשרי אשר בו אנחנו היהודים מתחילים למנות השנה, ולכן במקומות אשר נרשם זמן הפטירה של הנקבר בחדשים שבין חדש תשרי וטבת, צריך להקדים בשנה אחת מספר השנים של העמים, בערך מספר השנים של היצירה, כי הם לא התחילו עוד למנות שנה החדשה שלהם. ומעתה נרשום כל המקומות אשר בהם ציון מספר השנים של הנוצרים, צריך להיות נסוג אחור בשנה אחת. ציון ה) . . בכסלו שנת תתקל"ו. **1176** וצ"ל **1175**.—ציון י"ז) בתשרי שנת [ה"א] מ"ט **1289 ?** — כ"ב) י"א תשרי [ה"א] פ"ח **1308 ?** — ל"ז) תשרי תל"א **1671 ?** — ל"ח) א' טבת תס"ב **1702 ?** — נ"ה) מרחשוון תתקכ"ח **1168 ?** — נ"ט) תשרי ע"ו **1316 ?** — רק בציון כ"ה) תשרי [ה"א] צ"ד העמיד כראוי **1333**, אולי במקרה. ובציון כ"ו

גם נראה לעין כי ר' שמואל נודע כבר לרבים בסימן זה של כנויו „הנהרג" לבד מאשר לא נודע מהריגות באלה מזמן הקדום בשנת ת"ס, ושנאה הנפלאה עד להשמיד החלה רק מעת צרה, משנה הרעה והמרה, „תתנ"ו". וכל זה יורה לנו בביאור כי הזמנים של ציון א' וני"ו קרובים זה לזה. ועוד ציון נ"ה על מר דוד בן לוי משנת תתקכ"ח לפרט, מתחיל: „**האבן הזאת לראש החלל, אשר ביד זרים נתעולל**". ומליצה זו ממש נמצאה נ"ב בציון נ"ו על ר' יצחק הנהרג בן ר' שמואל הנהרג, ונכתבו כפי הנראה שניהם מסופר אחד, והיה א"כ בימים ההם הרג מצד זרים מצוי ורגיל. — קרבנו איפא מאד אל הזמן של הציון הראשון, אשר כבר הראינו כי ברשימת **תר"ס** היותר קרוב הוא לקרות במקום אות ס אות ק; אך לא תכון אחר אותיות ת"ר כפי אשר קראו עד כה; אולם אם נאמר כי נמחה ונשמט רק קו אחד והיינו רגל השמאלית מאות ת' השניה, אשר עי"ז נראה כמו ר', נקרא על נקלה ת"ת במקום ת"ר, ובחיבור אות ק', תת"ק, ועוד בחיבור ל"ב, התקל"ב. ועי"ז יפלו כל הקושיות ובטלו כל הספיקות, ויתקרבו הזמנים והאנשים, והכנויים יתאחדו ולא יפרדו. ומה נקלה השמטת קו כזה באורך הזמן עד היום כמו ת"ש שנה. וכבר ראינו הכרח נפילות והשמטות איזה אותיות בכתובת הזאת כלן או מקצתן, והמאסף הודה כי המכתב הוא רק כאילו בא מנשימת הפה, וגם הודה כי ברשימת היום לחדש, חסר איזה אות. והרב אב"ד רצה להוסיף קו ארוך לאות ס רק מהשערהו כי נמחה הקו ההוא. — נקרא נא עתה כל סיום ציון זה כפי אשר קרוב אצלנו מאד. תת: **ל"ב לפרט מנוחתה כבוד**. וממש כעין זה מסיים ציון נ"ה מזמן קרוב לזמן זה, **תתקכ"ח לפרט** מנוחתו בג"ע. — ונצרף עוד זמני ההרוגים ומתים האלה. **„ר' שמואל הנהרג"** לפני שנת תתקל"ב איזה שנים. **מר דוד בן לוי היה**

רחוק הוא מאד לחשוב שכבר ידעו אז באירופה הצפונית, בעת הקדומה ההיא כפי דמיון המאסף, למנות וגם להעמיד המספר לבריאה, ולא היה נהוג מספר זה עוד גם בימי רב שרירא גאון בערך שנת תש״ל, ורק באיטליא ידענו את ר׳ שבתי דונולו והוא הראשון אשר מנה תש״ו ליצירה; הנה עכ״פ לא היה מנהג מתפשט כ״כ, עד שהיו יכולים לקצר התיבה ולכתוב רק אותיות לב ולסמוך על הקורא כי יכיר בהן מלת לבריאה, ועוד גם היום לא היינו יכולים להכיר מלה כזאת משתי אותיות כאלה; ולכן קרוב הוא אצלי מאד, כי אותיות לב הן מצטרפות אל רשימת השנים. והמאסף לא היה יכול לקרב לו השערה זו, אחרי קי״א מקודם מספר תר״ס, ובו היתה מסוימת אצלו רשימת השנים, כי לא יכתוב אדם תרסל״ב. ולכן הבדיל אותיות לב מן המספר ועשה מהן תיבת לבריאה. — נבחון עוד אילו היתה על נכון רשימת תר״ס בציון זה, יקשה מאד, איך לא ימצא שום ציון מאוחר מזמן הקדום ההוא עד שנת תתל״ז, וזה קרוב למאתים שנה; ורק מזמן ההוא מתחילים הציונים כפי סדר השנים בזמנים קרובים. ציון ל״ז) תתל״ז. ציון ב) תתמ״ב. ג) תתמ״ב — ד) תתמ״ו — ה) תתמ״ח — מט) תתנ״א — ומאז והלאה הפסק עד שנת תתק״ג (ציון ז׳) כי באה שנת תתנ״ו באמצע, ונתפרדה הקהלה שנים רבות עד שבה לאיתנה. — נשקיפה עוד בציון זה הראשון „סגירה (היא סתירה) בת ר׳ שמואל הנהרג על יחוד השם״. זה ר׳ שמואל הנהרג נמצא עוד בציון נ״ו: ר׳ יצחק הנהרג בן ר׳ שמואל הנהרג כו׳ בתתקל״ו בלא כלח אל קבר אומלל״ ע״כ. וכל אדם יחזה, כי רחוק הוא מאד להפריד בין שני אלה השמות השוים בכינוייהם ע״י זמן רב ביניהם. והוא יותר רחוק משני יוסף בן שמעון בעיר אחת, כי פה גם הוראת הכנוי ענין אחד לשניהם, ע״י מעשי רשע ורציחה הנעשה מצד זרים,

מצוקות על העיר ההיא, מהומת המלחמה הנמשכה כשלשים שנה (30 יאָהריגע קריעג) היתה נוראה ומרגזת אז בגאליציען" ע"כ. והנה לא רשם היטב המקור על זה. וקרוב הוא מאד לפענ"ד, כי החליף פה ברודא אשר במעהרין, בבראדי אשר בגאליציען, והוא כתב בעצמו לקמן צד 81 על משפחת הרב ר' אברהם ברודא ד"ל, כי היא מעיר מאָהריש-בראד. ויש גם בארץ באהמיא עיר ששמה בראד; אך בגאליציא לא היתה המלחמה ההיא נוראה כלל וכמעט לא באה עדיה. ולא היה ר' שמשון מעולם בבראדי אשר בגאליציא. — ציון נ"ב ונ"ג בהערה) יש להשתומם על המאסף, כי הרשה לו להכיר קדמות הזמן של שתי המצבות האלה, וכי הן ישנות יותר מזמנים אשר נרשמו עליהן [ליצירה כפי הנהוג]. וכשגם לפי הרשימות ההן שנת [ה"א] כ"ב ומ"ב, עברו עליהן עד היום כבר כמו ת"ר שנים, עוד הזמן הארוך הזה היה מעט בעיניו, כי נראות לו יותר קדומות, והוא מנסה להעלות קדמות הציונים יותר, ורוצה לכוין במספרים ההם של כ"ב ומ"ב שהם לחרבן הבית שנת ג"א תתכ"ח, ר"ל אלף וכ"ב או אלף ומ"ב לחרבן, וא"כ הם משנת ד"א תת"נ או תת"ע ליצירה, ועברו עליהן עד היום בערך תש"ע או תש"ם שנה. וההבדל ביושן זמניהם בין החשבון ליצירה ובין החשבון לחרבן, הוא רק בערך ק"ע או ק"ם שנה, ומזמן קדמון כזה הוא רוצה להכיר עתה יושן מצבה אם הוא רק ת"ר שנה או יותר עוד ק"ע שנה? אתמהא. ואין ספק אצלי שרשימות אלה השתים הן מזמן היצירה, וככל הרשימות שמזמנים ההם היינו אחרי ה"א, הנמצאות מהן כמה במחברת הזאת, ולא נמצא עוד על שום מצבה במחברת זו, ולא על שום מצבה בעולם אשר נשאר עוד ציונה, החשבון לחרבן הבית, ואף כי באיברופא ובאשכנז. והנה כפי מה שהוא רוצה לחשוב מזמן החרבן, יהיה ליצירה ד"א התת"נ; והרי יש לו במחברת זו הרשימות

של כל הרשימות יחד מבורר יותר עפ״י החשבון אשר עשה למעני אחד חכם ומשכיל מסדר הלוחות פה. כי בשנת ה״א קע״ח היה ר״ח אלול ביום ג׳ וביום ד׳ לשבוע, וכן היה חל בשנת קע״ה, כי שתי אלה השנים שוות בקביעות וש״נ פשוטה. וכן מצאנו בטור אורח חיים סימן תכ״ח. וכפי״ז חל ר״ה ביום ה׳ וביום ו׳; ומעתה כל שלש הרשימות אשר בהן נרשם היום לשבוע ולחדש, משובשות בהכרח. בראשונה: יום א׳ י׳ אלול, ויום א׳ היה באמת י״ב אלול, ופשוט הוא שיש להוסיף פה אות ב׳, כי אות י׳ היא בקצה השורה, ונקצצו עוד שם כמה אותיות בקצות השורות. — בשניה: יום א׳ כ״א אלול קע״ח וצריך להגיה או יום ג׳ כ״א אלול או יום א׳ כ״ו אלול. ברביעית יום ד׳ י״א תשרי צריך להגיה או יום ד׳ י״ד תשרי, או מה שיותר מסתבר יום א׳ י״א תשרי.— ונרשה לנו עוד זאת, להוסיף קו קטן מאד במספר השנים של הראשונה, והיינו במקום קע״ה צ״ל קע״ח, ומתו ארבעתם במשך כ״ח ימים. וזה בעבור כי לא יתכן אשר המתין ברשימה ראשונה זמן שלש שנים. וכפי״ז הרשימה למספר שנות הנוצרים צ״ל על כלם בשוה 1418.

יד״ד) ציון כ״ט שם, הוא ע״ד פיוט, בכל בית יש שני חרוזים פרטיים דומים בעצמם, והשלישי חרוז כללי המסיים באותיות מן, והוא ההולך על פני כל הציון. ועפי״ז יש להגיה איזה שיבושים שנפלו בו. „איש עניו, בעניניו, אוהב אמת נטע נאמן״ (שם נאמני) . . . „רכב ישראל הגביר ורחמן (שם ורהבן) יום ב׳ כסליו רט״ול בא עת וזמן״ (שם וזבין). ע״כ.— ציון ל״ה) על הרב הגאון מוהר״ר שמשון בכרך ד״ל. בנוסח רמצבה שורה ה׳: „ידיו יזרה״ אין ספק לפענ״ד שצ״ל ידיו יורה. — שם בהערה (צד 63) „בן עשרים שנה נשא ר׳ שמשון נערה אחת מבראדי, ועיר הזאת איה *למושב לו.* אבן עוד בתוך זמן שנה ראשונה *לנישואין שלו בא:*

קרה לו טעות ממש להיפך, כי הקדים זמן הנוצרים בשנה אחת. תמוז שנת ער״ב העמיד 1511 וכן שונה מספר זה בהערה שם. — אולם הטעות הרגילה אצלו, היינו לאחר זמן הנוצרים בשנה אחת, נראה ביזהר בציון כ״ז. אכן יש שם עוד כמה סכסוכים ושיבושים אשר לא הושם עין עליהם וצריכים תיקון. ויש בו ד׳ רשימות על אבן אחת בארבע מחלקות, והן על קברי „ד׳ בנים“ וכפי הנראה כלם בני אב אחד, ילדים אשר נפטרו בזמנים קרובים זה לזה מאד, שתי אחיות ושני אחים; ויתכן כי היתה אז מגפה על הילדים, ואולי בחולי אבעבועות (בּלַאטטערן), כי ממש בזמן ההוא באה ונתפשטה מחלה זו מצרפת לאשכנז. — הנערה ויגא נקברת ביום א׳ י׳ אלול [הי״א] קע״ה, [ולפעניד קע״ח]. הנערה חנה ביום א׳ כ״א אלול קע״ח. הנער (בלי שם) בן ר׳ ישעי׳ ז׳ בתשרי קע״ט. הנער זוולי יום ד׳ י״א תשרי קע״ט. — והמאסף העמיד בראש הציון שנת 1419 כמנהגו, וכתב בהערה כי רק הראשונה ויגא מתה בשנת 1415 וחנה מתה שנת 1418, ורק שני הילדים האחרונים מתו 1419 ע״כ. והנה גם לפי נוסח שלפניו אין הפרש בין מות הילד השני למות הג׳ והד׳ כי אם באיזה ימים, והם שינו רק מספר שנות הבריאה, כי השני מת באלול והם בתשרי. אך לא הבדילו מעט הימים במספר שנות הנוצרים, כי נשאר על עמדו 1418 עד חדש יאנער שלהם. אולם הרשימות בעצמן משובשות בלי ספק. שתי האחרונות מתנגדות זו לזו בהכרח. קבורת ילד האחרון „יום ד׳ י״א תשרי קע״ט“, וא״כ היה ז׳ תשרי בשבת, ואיך נקבר הילד השלישי ביום ז׳ תשרי קע״ט שהוא ביום השבת? — אכן הרשימה הרביעית סותרת את עצמה ג״כ, יום ד׳ א״א להיות י״א תשרי, כי אז היה יום א׳ דר״ה ביום א׳ ולא אד״, ראש? ועוד מתנגדת אליה רשימה השניה יום א׳ כ״א אלול קע״ח, וכפי״ז חל ר״ה קע״ט ביום ג׳? אך השיבוש

חלל ומחולל, שנת תתקכ״ח. סתירה בת ר׳ שמואל הנהרג נפטרת שנת תתקל״ב. אחיה „ר׳ יצחק הנהרג בן ר׳ שמואל הנהרג״, בשנת תתקל״ו. — והנה אלופי הקהלה ומוריהם גילו רצונם לחדש ולתקן כעת כמה מצבות ישנות, נוחיל כי ישימו עין היטב על כל ציון וציון בטרם יוציאו ישן מפני חדש. ויותר טובה העצה כל ישנו דבר בצורות האותיות, כי אז ירבו הספיקות אח״כ יותר ויותר. ואני לוא יכולתי לראות הציונים ההם, חשתי ולא התמהמתי להגיע שמה, למען תראינה עיני את אשר פללתי וחשבתי לברור, כי ת״ל עיני גם לבי יחזו עוד היטב את הקרוב להם, ורק הרחוק מעין או מלב יושג ממני רק בעמל ויגיעה. אולם כהונתי, תמנע בקשתי. —

ט) עוד לנו להעיר במחברת ההיא אודות ציוני השנים כפי מספר העמים, אשר בהם איזה פעמים לא השגיח המאסף היטב לערוך אותם כפי מספרי שנות היצירה הבאים בגוף הציון, כי כפי הנודע מתחלת השנה אצל הנוצרים בחדש יאנר, והוא בזמן מאוחר כמו ג׳ עד ד׳ חדשים מחדש תשרי אשר בו אנחנו היהודים מתחילים למנות השנה, ולכן במקומות אשר נרשם זמן הפטירה של הנקבר בחדשים שבין חדש תשרי וטבת, צריך להקדים בשנה אחת מספר השנים של העמים, בערך מספר השנים של היצירה, כי הם לא התחילו עוד למנות שנה החדשה שלהם. ומעתה נרשום כל המקומות אשר בהם ציון מספר השנים של הנוצרים, צריך להיות נסוג אחור בשנה אחת. ציון ה) . . בכסלו שנת תתקל״ו. **1176** וצ״ל **1175**.—ציון י״ז) בתשרי שנת [ה״א] מ״ט **1289 ?** — כ״ב) י״א תשרי [ה״א] פ״ח **1308 ?** — ל״ו) תשרי תל״א **1671 ?** — ל״ח) א׳ טבת תס״ב **1702 ?** — נ״ה) מרחשוון תתקכ״ח **1168 ?** — נ״ט) תשרי ע״ו **1316 ?** — רק בציון כ״ה) תשרי [ה״א] צ״ד העמיד כראוי **1333**, אולי במקרה. *וכציון כ״ו*

מִמנה זמהם. וגם אני הקטן הוספתי איזה הערות וחקירות עליה, ונמצאים בכרם חמד (ח״ז שנת תר״ג מצד ר״ב עד רנ״ה).

והשני הבא אחריהם, הוא חכם עמנו משורר נפלא להלל בלשון אשכנזית הערל לודוויג אויגוסט פֿראַנקל, הוציא לאור בווין שנת תרט״ו: „היסטאָריש דענקמאהלע דער יודען אויף דעם אלטען בעגרעבניספלאטץ אין ווין" עם הקדמה והערות מושכלות ממנו בל״א; אך סידור הציונים כלשונם בלשון עבריה הוא מהחכם החוקר מוהר״ר זלמן כוכב טוב. הן אמנם נפלו כמה שיבושים בהעתקת שמות האנשים וכינוייהם וזמני הפטירה, וזה רק מאשר לא היה לו למעתיק מקום נכון לכתוב הכל מנוסח המצבות כראוי, ומבלי שלחן להעמיד עליו קסת הסופר, כאשר התנצל זה החכם בסוף דבר. ובכל זה נוכל ללמוד מחיבור זה כמה דברים, גם בתאר זה כאשר הוא. ואני הקטן עשיתי רק כשתים ושלש הערות עליו במכתב עתי בל״א. ומהן הושמה כבר אחת למטרה אל חיצי חוקר אחר, כאשר נראה עוד להלאה (אות י״ז).

והשלישי הכי נכבד, הבא אחריו בזמן קרוב, הוא החכם החוקר מוהר״ל, המעוטר בשם הכבוד דאָקטאָר לעווינזאָהן, מוכיח במישור ודובר צחות לעדה הקדושה בק״ק וורמישא. הוציא לאור בשנת 1855 למספרם, מחברת „נפשות צדיקים. 60 עפיטאַפֿיען פֿאָן גראַבשטיינען דעם איזראַעליטישען פֿריעדהאָפֿעס צו וואָרמס, רעגרעססיוו ביז צום יאַהרע 905 (?) היבל. ליטעראַרישע נאָטיצען גענעבסט ביאָגראַפֿישען סקיצצען אונד איינעם אַנהאַנגע" נדפס בפ״פ דמיין. המחבר הזה עשה מלאכתו באמונה, יגע ועמל בהצגת הציונים על מכונתם, ודרש בחכמה על כמה מהם, ויגיעתו עשתה פרי נחמד להשכיל, ובאיזה מהם ביחוד ביותר קדמונים, היה לו לעזר ולמסעד הרב הגאון המובהק הישיש זקן שקנה חכמה האב״ד שם, מוהר״ר יעקב באמבערגער נ״י, ה׳ יאריך ימיו ושנותיו

רחוק הוא מאד לחשוב שכבר ידעו אז באיברופה הצפונית, בעת הקדומה ההיא כפי דמיון המאסף, למנות וגם להעמיד המספר לבריאה, ולא היה נהוג מספר זה עוד גם בימי רב שרירא גאון בערך שנת תש״ל, ורק באיטליא ידענו את ר׳ שבתי דונולו והוא הראשון אשר מנה תש״ו ליצירה; הנה עכ״פ לא היה מנהג מתפשט כ״כ, עד שהיו יכולים לקצר התיבה ולכתוב רק אותיות לב ולסמוך על הקורא כי יכיר בהן מלת לבריאה, ועוד גם היום לא היינו יכולים להכיר מלה כזאת משתי אותיות כאלה; ולכן קרוב הוא אצלי מאד, כי אותיות לב הן מצטרפות אל רשימת השנים. והמאסף לא היה יכול לקרב לו השערה זו, אחרי ק״א מקודם מספר תר״ס, ובו היתה מסיימת אצלו רשימת השנים, כי לא יכתוב אדם תרסל״ב. ולכן הבדיל אותיות לב מן המספר ועשה מהן תיבת לבריאה. — נבחון עוד אילו היתה על נכון רשימת תר״ס בציון זה, יקשה מאד, איך לא ימצא שום ציון מאוחר מזמן הקדום ההוא עד שנת תתל״ז, וזה קרוב למאתים שנה; ורק מזמן ההוא מתחילים הציונים כפי סדר השנים בזמנים קרובים. ציון ל״ז) תתל״ז. ציון כ) תתמ״ב. ג) תתמ״ב — ד) תתמ״ו — ה) תתמ״ח — מט) תתנ״א — ומאז והלאה הפסק עד שנת תתק״ג (ציון ז׳) כי באה שנת תתנ״ז באמצע, ונתפרדה הקהלה שנים רבות עד שבה לאיתנה. — נשקיפה עוד בציון זה הראשון „סג׳ירה (היא סתירה) בת ר׳ שמואל הנהרג על יחוד השם״. זה ר׳ שמואל הנהרג נמצא עוד בציון נ״ו: ר׳ יצחק הנהרג בן ר׳ שמואל הנהרג כו׳ בתתקל״ו בלא כלח אל קבר אומלל״ ע״כ. וכל אדם יחזה, כי רחוק הוא מאד להפריד בין שני אלה השמות השוים בכינוייהם ע״י זמן רב ביניהם. והוא יותר רחוק משני יוסף בן שמעון בעיר אחת, כי פה גם הוראת הכנוי ענין אחד לשניהם, ע״י מעשי רשע ורציחה הנעשה מצד זרים,

קו השמאלי הארוך, עם שני יתדות קטנים בימינו ובשמאלו ונראה לפנינו כמו אות ג.— בקצה שורה ששית אחר מלת ונפטרת העמיד המאסף רק נקודות, ובהערה הודה כי נראה שם כמו אות ט אך שני קוים קצרים בצד שמאלי, המורים שהיתה שם עוד אות אחת ונשמטת.— בקצה שורה שביעית „ופה" ואח"ז בשורה השמינית „מנוחתה כבוד". וכבר בהשקפה ראשונה נראים הדברים קשים לקורא. למה זה מלת פה? ועוד יותר ופה? מה ענין לאות ואיו המחברת? ציון ה' משנת תתמ"ח הוא מסיים „בת מר אליקים הלוי מנוחתה כבוד" מבלי „פה" ובלי „ופה" וכן ציון י"ג משנת [ה"א] י"ד, וכן ציון נ"ב משנה ההיא בעצמה, וכן ציון נ"ג משנת [ה"א] מ"ב, וכן המנהג בכל ציוני המצבות, אין אחד מהם אשר תמצא בו מלת „פה" או „ופה" לפני התיבות „מנוחתה כבוד". גם הכוונה במלות האלה האחרונות כי תנוח בכבוד עליון בצל שדי בג"ע, כמו „נוחה עדן" לא פה בקבר.— ולכן כמעט אין ספק אצלי שגם במלת „ופה" נשכו מלתעות הזמן, וגוף הנוסח היה „לפרט" והוא בא לרוב אחרי מספר השנים, וכוונה הראשונה היתה במלה זו הנהוגה, לדעת כי רק בפרטי המאות הוא מדבר, ובהשמטת כל האלפים. ומעתה נעיין בכמה ציונים הבאים אחרי ציון זה, נמצא בהם תמיד מלה זו אחרי רשימת הזמן. ציון ב) „תתמ"ב לפרט". ז) „תתק"ג לפרט". ח) „תתקכ"ב לפרט". ט) „תתקל"ז לפרט" „תתקל"ט לפרט מנוחתה כבוד". וציון י"ג) [ה"א] י"ד לפרט מנוחתו כבוד". ושני ציונים האחרונים מסיימים ממש כמו שמסיים ציון הראשון כפי קריאתי. ועוד נראה איך קרובים אליו מאד כל הציונים האלה גם בזמן.— נשוב עוד לשורה שביעית „תרם לב" כתב המאסף בהערה וז"ל: אותיות לב יתכן שהן קיצור מן לבריאה ע"כ. ואצלנו לא יתכן זה כלל, כי מלבד אשר

שמות התאר בתלמוד, והיא משמשת במקום arius או בקיצור ar שאצל הרומיים שנוספת ג"כ לכמה שמות התאר, כמו בורגר, פלדר, לבלר (Liberarius), והדומים להם עוד. ואין להתפלא על עסק מלאכה כזו שעסק בה תנא מצויין כר' יוחנן זה, ולכבוד יחשב לו. וכבר היו לפניו בעלי מלאכה והם חכמים גדולים ונודעים בתורה ובחכמה כמו ר' יהושע בן חנניה שהיה עושה מחטין וכמה דומים לו; ואחריו עוד אמוראים מפוארים, ומהם ר' חנינא ור' אושעיא שהיו עוסקים במלאכה כזו ממש מעין מלאכת ר"י הסנדלר, ונקראים אושכפי (טוסטער) דארעא דישראל.

ז) נשוב עוד לכתובת מצבות. הנה לא נמצא מהן דבר ברור בארצות קדם, מזמן האמוראים וגם לא מזמן הגאונים — רק בזמן מאוחר הרבה בימי המקובלים תלמידי האר"י ז"ל, החלו בא"י לציין את הקברים, אמן רק ע"פ חזיונות והשערות, ואין אות ואין ראיה על שום ציון אשר יאמר עליו כי הוא זה ברור בלי ספק. — אולם באיברופא נודע לנו מכתובת שעל מצבת הרי"ף ז"ל משנת תתס"ג, ונדפסה בסוף הלכות הרי"ף ז"ל. ועוד על איזה חכמים אחריו בארצות שונות כאשר נראה עוד. — אך לא באו עוד באסיפה נכונה ומסודרת כראוי, עד דורנו זה ועת הזאת אשר קראנוה בראש דברנו, עת כנוס אבנים, כי רבו חקרי לב על כל סעיף וסעיף מתולדות אומתנו, ושמו עין גם על זכרונות אלה, אודים מוצלים ממהפכות הזמנים. — וראשונה יצאו חכמי איטליא, והם ידידי החכמים הגדולים החוקרים המפוארים מוהר"ר שמואל דוד לוצאטו נ"י, ומוהר"ר יוסף אלמנצי נ"י. זה האחרון מצא אסיפה יקרה קדמונית מציוני קברות של רבני טוליטולה, לפני ת"ר או ת"ק שנה, והעתיקה וסדרה על נכון, והראשון עטרה בהקדמה יקרה ופרש עליה אורו בהערות מושכלות, והוציאה לאור בפראג שנת תר"א. וכמה ענינים יקרים ומועילים למדע

איש ממקום פלוני ובין איש שהוא בן אומן, ולאמר של זה טוב משל זה; ורק אם נפרש כפי האמת שר׳ יצחק נקרא כן על שם אומנותו, יתכן היטב המאמר, יותר טוב זה הלימוד היוצא מהאומן בעצמו מהלימוד שיוצא מבן האומן. — ואחרי נפל הטעם על שם נפחא שהוא ממקום כזה, נפל מעצמו גם יסוד בנין הקבר לר׳ יצחק בעיר שנקראה כן. והשערה הקרובה מאד תבינגו, כי יושבי עיר נפחא חשבו כמו איזה טועים היום, כי ר׳ יצחק זה היה שוכן שמה, וחצבו לו ג״כ אצלם מקום קבר. ור׳ בנימן כתב רק מה ששמע מיושבי העיר אשר בא שמה כמנהגו לרוב.

ו) ומוכרחים אנחנו לדבר גם על ר׳ יוחנן הסנדלר, אף אם אין ענינו מתכונת מאמרנו זה, רק בעבור ששני אלה היינו זה הסנדלר וזה הנפח חוברו יחדיו, וברגע אחד נשללה אומנותם מידם; ואחרי הושבה האומנות לר׳ יצחק האמורא, נשיבנה עוד גם לר׳ יוחנן התנא. והנה כבר תספוק הזרות הנפלאה להרחיק השערה זו, והיא לאמר על סנדלר כי הוא כמו אלכסנדרי. וחילוף וקיצוץ כזה של אותיות לא נמצא דמיונו, כי נשמטה אות הכ״ף ונלקחה אות ל׳ מתחלת שם העיר אלכסנדריא, והועמדה באמצע. האמנם יש עצם פרטי אצל יהודים אשכנזים סנדר והוא קיצור משם אלכסנדר. אכן אצלו השמיטו כל אותיות הראשונות אל״כ, אך לא נשאו אות ל׳ ממקום למקום, מראשית עד תוך. ואחרי כל הזרות הזו יש עוד אחת נפלאה יותר, כי עכ״פ היה ראוי להקרא הסנדלרי כמו הבבלי, המחוזי בתלמוד. ויש ג״כ מן האמוראים הנקראים בירושלמי בשם הכינוי אלכסנדרי; אך כנוי האלכסנדרי, ואף כי הסנדלר על שם העיר אלכסנדריא, זה לא נשמע ולא נראה בשום זמן ובשום מקום, וגם אינו ראוי להשמע. ובהכרח נשוב לפירוש הישר והאמתי של הערוך, שהיה עושה סנדלין. ואות ר׳ בסופו נמצא ג״כ אצל כמה

אלה השמות בס"הר. ותרגום מצרי בכל מקום מצראה. ובחולין (קכ"ז א') נרשאה, נהר פקודאה, ושם בשבוש פומבדיתא לוייך כו' וצ"ל פומבדיתאה כמו שהוא על נכון (כתובות פ"ב א') פומבדיתאה רמאה. ובכלל לא ימצא יחוס מקומי לאיש מבלי איזה הוספה אצל המקום, עד שתאמר עד"מ על ר' חייא הבבלי ר' חייא בבל וכדומה, וצריך להוסיף בל"הק מלת איש, כמו אנטיגנוס איש סוכו וכו', או בארמית עם אות ם"ם לפני המקום, כמו דמן נרש וכו' או בסוף התיבה בעברית יו"ד ובארמית אה. ובתרגום (ש"ב כ"ג) על כמה יחוסי המקומות לאנשים, פעמים בלשון דמן, ופעמים בהוספת אה. על שמה החרודי, דמן חרוד; חלץ הפלטי דמן פלט וכו' וכו'. אכן על אחיתופל הגילוני, גילונאה; אוריה החתי, חיתאה. ועוד שמה ההררי תרגומו, שמה דמן הרר טוראה, נלענ"ד בפשיטות שיש פה שתי נוסחאות מתרגומים שונים. האחד מתרגם דמן, והשני רק בהוספת א"ה עם חילוף הר בעברית אל טור בארמית. — ועכ"פ א"א לומר עוד שנקרא ר"י נפחא על שם מקומו, שאז הייננו צריכים לשבש כל המקומות הרבים אשר נמצא שמו זה בתלמוד, ולהוסיף אות ה' בכלם אל שם נפחא. — ונביא עוד ראיה קטנה אם היא מצטרכת לנו עוד: (סנהד' כ"ו א') אמר ריש לקיש טבא דנפחא (של ר' יצחק נפחא) מדבר נפחא פירש"י דבר נפחא ר' יוחנן נראה למורי דאביו של ר' יוחנן הוי נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא. ואית דמפרשי בר נפחא על שם יופיו ע"כ. ונראה אך למותר להגיד, כי פירוש הראשון הוא העיקר והאמתי. ולא יתכן ג"כ לפרש על שם עיר, שהרי אמר ר' יונתן על ר' יוחנן, ראה הלשון שלימדונו בן הנפח (ירוש' פ"ב דר"ה). ומעתה אילו היה ר' יצחק נקרא נפחא רק על שם עירו, ור' יוחנן בר נפחא בעבור שהיה אביו נפח, איך היתה המליצה זרה ותגרת, טבא דנפחא מדבר נפחא? ואין שום יחוס מחבר בין

סמנה ומהם. וגם אני הקטן הוספתי איזה הערות וחקירות עליה, ונמצאים בכרם חמד (ח״ז שנת תר״נ מצד רי״ב עד רנ״ה).

והשני הבא אחריהם, הוא חכם עמנו משורר נפלא להלל בלשון אשכנזית הערר לודוויג אויגוסט פראנקל, הוציא לאור בווין שנת תרט״ו: „איניטריפטען דעם אלטען יידישען פריעדהאפעס אין ווין" עם הקדמה והערות מושכלות ממנו בל״א; אך סידור הציונים כלשונם בלשון עברית הוא מהחכם החוקר מוהר״ר זלמן כוכב טוב. הן אמנם נפלו כמה שיבושים בהעתקת שמות האנשים וכינוייהם וזמני הפטירה, וזה רק מאשר לא היה לו למעתיק מקום נכון לכתוב הכל מנוסח המצבות כראוי, ומבלי שלחן להעמיד עליו קסת הסופר, כאשר התנצל זה החכם בסוף דבר. ובכל זה נוכל ללמוד מחיבור זה כמה דברים, גם בתאר זה כאשר הוא. ואני הקטן עשיתי רק כשתים ושלש הערות עליו במכתב עתי בל״א. ומהן הושמה כבר אחת למטרה אל חיצי חוקר אחד, כאשר נראה עוד להלאה (אות י״ז).

והשלישי הכי נכבד, הבא אחריו בזמן קרוב, הוא החכם החוקר מוהר״ל, המעוטר בשם הכבוד דאקטאר לעווינזאהן, מוכיח במישור ודובר צחות לעדה הקדושה בק״ק וורמישא. הוציא לאור בשנת 1855 למספרם, מחברת „נפשות צדיקים. 60 עפיטאפיען פאן גראבשטיינען דעם איזראעליטישען פריעדהאפעס צו ווארמס, רעגרעססיוו ביז צום יאהרע 905 (?) איבר. ליטערארגעשיכטליך נעבסט ביאגראפישען סקיצצען אונד איינעם אנהאנגע" נדפס בפ״פ דמיין. המחבר הזה עשה מלאכתו באמונה, יגע ועמל בהצגת הציונים על מכונתם, ודרש בחכמה על כמה מהם, ויגיעתו עשתה פרי נחמד להשכיל, ובאיזה מהם ביחוד ביותר קדמונים, היה לו לעזר ולמסעד הרב הגאון המובהק הישיש זקן שקנה חכמה האב״ד שם, מוהר״ר יעקב באמבערגער נ״י, ה׳ יאריך ימיו ושנותיו

בחיפי היה נקל למצוא או להמצא, אחרי שמעו יושביה כי נמצא בתלמוד אבדימי דמן חיפא, עד מהרה ציינו שמה את קברו; אך סבת נתינת קבר שם לר״י נפחא, קשה קצת למצוא. אולי רק אותיות חפא ובחלוף פחא הנמצאת בשם האיש ושם המקום נתנו ענין בראשונה לצרף זה לזה. אכן יש עוד משמעות אחרת לזה, כי מ״ש בס״הד „אבדימי.. ור״י נפחא" הוא׳ רק העתקה מלשון בעל ספר היוחסין, והוא כמנהגו לרוב אינו מורה מקום לזה, אנה נמצאו שני אלה יחד בתלמוד. ורק מעט תיבות האלה לבדן כתב בעל היוחסין אצל אבדימי. אך יותר חידוש כי גם בעל ס״הד אשר מדרכו תמיד לרשום המקור בתלמוד במקומות הרבים אשר העלים בעל היוחסין, השאיר פה דבריו גם הוא בלי רשימת מקור. ובאמת חפשתי גם אנכי ולא מצאתים מחוברים זה לזה בשום מקום. ועכ״פ יש להסתפק עוד, כי אפשר אחרי מצאו כבר ביוחסין אצל ר׳ אבדימי דמן חיפא רק ר׳ יצחק נפחא ולא יותר, משכו יושבי חיפא גם את זה אליהם וחברו את קברו אל קבר ר׳ אבדימי. — ויכול להיות עוד להפך, שכבר הרב בעל היוחסין שמע מזה שנותנים קברים לר׳ אבדימי ולר״י נפחא ביחד בעיר חיפא, ולכן העמידם ג״כ ביחד, ואולי נחסרו ביוחסין שתי התיבות „נקברים בחיפא". — יהיה איך שיהיה, הנה בעל גא״י סותר א״ע בענין זה, כי שם בסמוך למעלה (אצל ר״י נפחא) בס״הד ד״ל: בס׳ מסעות ר׳ בנימין. בעיר נפחא כמו ר׳ יהודים ושם כנסת ר״י נפחא והוא קבור לפניה וכ״כ גא״י ע״כ. הנה מסכים פה בעל גא״י לדברי ר״ב במסעיו כי קבר ר״י נפחא בעיר ששמה כן, והמעיין במסעות ר״ב יראה כי בא לעיר הזאת בנסעו ממערב למזרח דרך עיר חילה ואח״ז מקום מגדל של דור הפלגה (ושם בסמוך בבל הישנה) ומשם חצי יום לנפחא ושם כמו ר׳ יהודים וכו׳, וא״כ בעל גא״י נותן שני קברים לר״י נפחא, במזרח

לו רבינו כבר בחייו מקום קבר שם, שלא יקדמוהו אחרים. ונבין ע״ז יותר לשון הכרייתא רבי מוטל בצפורי ומקום מוכן לו בבית שערים וכמו שפירש״י שם במהדורא קמא מקום קברו קנוי לו בבית שערים, והיה זה נהוג בארצות קדם להכין לו קבר בחייו, כמו שסיפר יוסף לפרעה דברי יעקב אביו, בקברי אשר כריתי לי (בראשית נ׳ ה׳).— והנה המרחק של בית שערים מצפורי הוא כפי דברי בעל כ״ופ שם כמו שתי שעות, וכן בספר תבואת הארץ (דף ל״ו ב׳) להרב המופלג החוקר מהורי״ר יוסף שווארץ נ״י.— ולכן יתכן אצלי שהמקום זריין אשר ראה ר׳ בנימין ג׳ פרסאות מצפורי איננו יזרעאל כאשר דימה, כי אם בית שריי, והערביאים עשו מן שערים או שריי, שעריין או בקיצור שריין, כמנהג לשונם על לשון רבים י״ן בסוף השם, ושי״ן ימנית עברית היא לרוב אצל הערביאים בהברה או גם בכתיבה כמו ס׳ או ז׳ (ע׳ געזעניוס ריש אות שי״ן ימנית) ועל מלת בית דלגו, וזה מורגל אצלם לרוב וגם אצלנו כאשר הראתי כבר למעלה (סימן נ׳). עכ״פ נתבררה לנו היטב טעות מתפשטת מקדמונים לאחרונים על דבר מקום קבר של רבינו הקדוש, רק ע״י מתהללים ומתפארים בדמיונים מתעים, לאמר פה נטמן אוצר נחמד.

ה) הדוגמא השניה, היא מקבר של ר׳ יצחק נפחא, והוא מאמוראים המצויינים, תלמיד מובהק של ר׳ יוחנן, ור׳ אמי ור׳ אסי ישבו לפניו לשמוע תורתו, זה מבקש הלכה וזה הגדה (ב״ק ס׳ ב׳). ועל מקום קברו תריבנה שתי ערים רחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב. וכתוב בס״הד (אות י״) וז״ל: ר״י נפחא ואבדימי דמן חיפא, וע״ש שנקבר ר״י נפחא בחיפא, ע״כ. ובאות א׳ כתוב שם וז״ל: אבדימי דמן חפיא [חיפא] ור׳ יצחק נפחא. כתב גלילות א״י חיפי עומד אצל ים הגדול ושם בי״הכנ ושם נקבר ר׳ אבדימי דמן חיפי באבן וקבר ר׳ יצחק נפחא באבן עכ״ל. והנה יחוד מקום קבר לר׳ אבדימי

ואשריניה. ובאמת בית שריי הוא בית שערים, וקצרו השמות של ערים בלשון סורי בכמה מקומות, כמו בית שאן נקרא בישן וכדומה עוד. ובמדרש קהלת (פסוק טוב אחרית דבר מראשיתו ופסוק כל אשר תמצא ידך) מבואר בסיפור זה בעצמו ב׳ פעמים ואובילוניה לבית שערים. — ולמי שירצה להסתפק עוד ולאמר, כי אפשר הירושלמי כיוון בכל זה במלות בית שריי בית מנוחה, ומסדרי המדרש שיערו מעצמם שהוא בית שערים, נביא לו עוד ראיה אחרת. בירושלמי (פ״ח דתרומות ה״ז) א״ר ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה מעשה שירד ר׳ יוחנן בן נורי לר״י בן ברוקה לבית שריי והראהו גיבי שלא היה בו אלא ג׳ לוגין מים וכו׳ ושחה ושתה. ובתוספתא (שם פ״ז) אמר ר׳ ישמעאל בנו של ר״י בן ברוקה מעשה שהלך ר״י בן ברוקה לר״י בן נורי לבית שערים ומצא גיבי שאין בו [אלא] ג׳ לוגין מים וכו׳ ושחה ושתה ע״כ. והרואה יראה כי המעשה של התוספתא הוא בעצמו זו של הירושלמי, וכן המקום בית שריי הוא בית שערים, רק שנחלפו שמות התנאים זה בזה. — ועוד בתוספתא (פ״ב דסוכה) אמר רבי [גמליאל] כשהיינו באין אני ור״א בר׳ צדוק אצל ר״י בן נורי לבית שערים ע״כ. — ומצאנו עוד כי במקום בית שריו והוא בית שערים היה בית הקברות מיוחד והוליכו שמה גם מתים ממקומות אחרים, ע׳ ירושלמי (מו״ק פ״ג ה״ה) הרי שמוליכין אותו ממקום למקום כגון אילין דקברין בבית שריי ע״כ. ויתכן שהיה בעמק ושם מערות, וכנראה מנוסחת הירושלמי שהבאנו למעלה, ואחתוניה לבית שריי. והנה רבי היה בסוף ימיו בבית שערים וכמו שאמרו (כתובות ק״ג סע״ב), אחר רבי לבית שערים, רבי בבית שערים הוה אלא כיון דחלש אמטינהו לצפורי דמידליא ובסים אוירא ע״כ. ובעבור שבבית שערים היו מערות לקברים אשר גם ממקומות אחרים הובילו את המתים שמה. לכן הכין

מוטל בחליו בצפורי ומקום קברו מוכן לו — ובמהדורא קמא של רש"י קנוי לו — בבית שערים) לפי שנפטר בצפורי והיה ערב שבת כדאמרינן בירושלמי וכדכתיב לעיל, לא נקבר אלא בצפורי ולא נפרש כמו שפירש רש"י במהדורא קמא לעיל גבי משום טרחא בלישנא קמא ע"כ. הנה נדחק הרבה ולא הועיל. ומה שמביא פה מפירש"י במהדורא קמא הוא זה, על צוואת רבי אל תספדוני בעיירות, נתנו שם טעם משום טירחא, פירש"י (במיהק) לפי שעיירות סמוכות זו לזו, ואי הוו ספדי ליה רבנן דאזלי אחר מטתו בכל עיר ועיר הוי טריחא ליה מילתא, ולקמן מפרש מקום קברו מוכן לו בבית שערים והוליכוהו מצפורי לבית שערים. לישנא אחרינא כו' ע"כ. והנה אם גם ידחה מהדורא זו הראשונה של רש"י ובפרט שכתב כן רק לפי חד לישנא, הלא מבואר עוד במקום אחר בפירש"י במהדורא שלפנינו בלי שום חילוק בלשונות, וז"ל (סנהד' מ"ז א') אל תספדוני בעיירות כשתוליכו את ארוני למקום קבורתי דהוה מת בצפורי וקבורתו בבית שערים כו'. האמנם לא מלבו כתב רש"י ז"ל שהוליכוהו לבית שערים, רק מפורש כן במקומות שונים. ובירושלמי ההוא בעצמו המובא מרב"א לראיה שלא הוליכוהו מצפורי בעבור שהיה אותו היום ערב שבת, מבואר ההיפך שהוליכוהו אותו היום לבית שערים. ורב"א מוסיף: „וכדכתיב לעיל" ר"ל שם למעלה מעתיק לשון הירושלמי והוא זה: ר' נתן בשם ר' מונא, מעשי נסים נעשו באותו היום, ערב שבת היה ונכנסו כל העיירות להספידו ואישרוניה תמני עשרה כנסיות ואייתוניה (לפנינו ואחתוניה) לבית שריי, ותלא לון יומא עד שהגיע כא"א לביתו וממלא לו חבית של מים כו' ע"כ. והוא כפול (סה כתובות פי"ב ה"ג וכלאים פ"ט ה"ד). ואין ספק אצלי שנשמט מר"ב אשכנזי הפירוש ממלת בית שריי, ואולי נשמט כן בזמן קדום מיושבי צפורי. וחשבו כי הוראתו בית מנוחה, כמו שאמר שם בסמוך

בחיפי היה נקל למצוא או להמצא, אחרי שמעו יושביה כי נמצא בתלמוד אבדימי דמן חיפא, עד מהרה ציינו שמה את קברו; אך סבת נתינת קבר שם לר"י נפחא, קשה קצת למצוא. אולי רק אותיות חפא ובחלוף פחא הנמצאת בשם האיש ושם המקום נתנו ענין בראשונה לצרף זה לזה. אכן יש עוד משמעות אחרת לזה, כי מ"ש בס"הד „אבדימי.. ור"י נפחא" הוא רק העתקה מלשון בעל ספר היוחסין, והוא כמנהגו לרוב אינו מורה מקום לזה, אנה נמצאו שני אלה יחד בתלמוד. ורק מעט תיבות האלה לבדן כתב בעל היוחסין אצל אבדימי. אך יותר חידוש כי גם בעל ס"הד אשר מדרכו תמיד לרשום המקור בתלמוד במקומות הרבים אשר העלים בעל היוחסין, השאיר פה דבריו גם הוא בלי רשימת מקור. ובאמת חפשתי גם אנכי ולא מצאתים מחוברים זה לזה בשום מקום. ועכ"פ יש להסתפק עוד, כי אפשר אחרי מצאו כבר ביוחסין אצל ר' אבדימי דמן חיפא רק ר' יצחק נפחא ולא יותר, משכו יושבי חיפא גם את זה אליהם וחברו את קברו אל קבר ר' אבדימי. — ויכול להיות עוד להפך, שכבר הרב בעל היוחסין שמע מזה שנותנים קברים לר' אבדימי ולר"י נפחא ביחד בעיר חיפא, ולכן העמידם ג"כ ביחד, ואולי נחסרו ביוחסין שתי התיבות „נקברים בחיפא". — יהיה איך שיהיה, הנה בעל גא"י סותר א"ע בענין זה, כי שם בסמוך למעלה (אצל ר"י נפחא) בס"הד ד"ל: בס' מסעות ר' בנימין. בעיר נפחא כמו ר' יהודים ושם כנסת ר"י נפחא והוא קבור לפניה וכ"כ גא"י ע"כ. הנה מסכים פה בעל גא"י לדברי ר"ב במסעיו כי קבר ר"י נפחא בעיר ששמה כן, והמעיין במסעות ר"ב יראה כי בא לעיר הזאת בנסעו ממערב למזרח דרך עיר חילה ואח"ז מקום מגדל של דור הפלגה (ושם בסמוך בבל הישנה) ומשם חצי יום לנפחא ושם כמו ר' יהודים וכו', וא"כ בעל גא"י נותן שני קברים לר"י נפחא, במזרח

לו רבינו כבר בחייו מקום קבר שם, שלא יקדמוהו אחרים. ונבין ע״ז יותר לשון הברייתא רבי מוטל בצפורי ומקום מוכן לו בבית שערים וכמו שפירש״י שם במהדורא קמא מקום קברו קנוי לו בבית שערים, והיה זה נהוג בארצות קדם להכין לו קבר בחייו, כמו שסיפר יוסף לפרעה דברי יעקב אביו, בקברי אשר כריתי לי (בראשית נ׳ ה׳). — והנה המרחק של בית שערים מצפורי הוא כפי דברי בעל כ״ופ שם כמו שתי שעות, וכן בספר תבואת הארץ (דף ל״ז ב׳) להרב המופלג החוקר מהור״ר יוסף שווארץ נ״י. — ולכן יתכן אצלי שהמקום זריין אשר ראה ר׳ בנימין ג׳ פרסאות מצפורי איננו יזרעאל כאשר דימה, כי אם בית שריי, והערביאים עשו מן שערים או שריי, שעריין או בקיצור שריין, כמנהג לשונם על לשון רבים י״ן בסוף השם, ושי״ן ימנית עברית היא לרוב אצל הערביאים בהברה או גם בכתיבה כמו ס׳ או ז׳ (ע׳ געזעניוס ריש אות שי״ן ימנית) ועל מלת בית דלגו, וזה מורגל אצלם לרוב וגם אצלנו כאשר הראתי כבר למעלה (סימן ג׳). עכ״פ נתבררה לנו היטב טעות מתפשטת מקדמונים לאחרונים על דבר מקום קבר של רבינו הקדוש, רק ע״י מתהללים ומתפארים בדמיונים מתעים, לאמר פה נטמן אוצר נחמד.

ה) הדוגמא השניה, היא מקבר של ר׳ יצחק נפחא, והוא מאמוראים המצויינים, תלמיד מובהק של ר׳ יוחנן, ור׳ אמי ור׳ אסי ישבו לפניו לשמוע תורתו, זה מבקש הלכה וזה הגדה (ב״ק ס׳ ב׳). ועל מקום קברו תריבנה שתי ערים רחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב. וכתוב בס״הד (אות י׳) וז״ל: ר״י נפחא ואבדימי דמן חיפא, וע״ש שנקבר ר״י נפחא בחיפא, ע״כ. ובאות א׳ כתוב שם וז״ל: אבדימי דמן חפיא [חיפא] ור׳ יצחק נפחא. כתב גלילות א״י חיפי עומד אצל ים הגדול ושם ביהכנ ושם נקבר ר׳ אבדימי דמן חיפי באבן וקבר ר׳ יצחק נפחא באבן עכ״ל. והנה יחוד מקום קבר לר׳ אבדימי

כאשר נראה. — ונתחיל באשר מובא במאור עינים (פ״ס) מספר דרכי נועם לבן חביב וז״ל: בהיותי במלכות ואלינצה בקהלת מורויטרי הגידו לי כל העם אשר בשער והזקנים, כי שם מצבת שר צבא (של) אמציה מלך יהודה, ואז חשתי לראותה, היא מצבת אבן בראש ההר. ואחר העמל והטורח קראתי הכתיבה והיה חקוק עליה שיר וזה לשונו: שאו קינה בקול מרה, לשר גדול לקחו יה, ולא יכולתי לראות יותר, אך מסיים השיר לאמציה, אז האמנתי כי הדרך הזה במשקל השירים היה נוהג בימי היות אבותינו על אדמתם ע״כ. והרב בעל מ״ע מוסיף על זה וז״ל: הרי כי לפי החכמים האלה לשוננו הקדוש כטבעו ומנהגו מימים ראשונים איננו מרחיק השירים בעלי מדה ומשקל ע״כ. וכמעט יש להתפלא על זה הרב בעל מ״ע, איש אשר עינו חודרת בכל מקום עד תכלית, לא ראה ולא העיר פה כי זאת הכתובת מזמן מאוחר הרבה לזמן הנביאים, כי נמצא בו הדרך אשר החלו לדרוך עליו אחב״י היושבים בין הערביאים בשיריהם, היינו לבנות כל השיר בציוני יתד ושתי תנועות, וזה נשנה פה חמש פעמים, והלא יודה כי דרך זה לא נמצא בנביאים ולא בזמן רב אחריהם? ומה זה שכתב „כי לפי החכמים האלה" וכו׳ והם אשר הביא דבריהם מקודם, פילא ויוסיפון לרומיים והירונימוס, שכתבו רק כי נמצא בנביאים שירים בעלי שש או ארבע או שלש מדות, ר״ל מנין תיבות וכדומה, אכן מן יתדות ותנועות לא ידעו עוד גם המחברים ההם דבר, כאשר לא נמצא רמז מהם בתנ״ך? ואיך טלטלו טלטלת גבר שר צבא של אמציה מלך יהודה לארץ אספמיא לחצוב לו שם קבר? ונודעה ארץ זאת עוד גם בימי בעלי תלמוד לרחוקה מאד מא״י, ואיזה רוח נשא את הספינה מארץ יהודה שמה, דרך כל ים האמצעי לארכו, בזמן הקדום ההוא? וכל זה בעבור שסיום השיר הוא לאמציה. והוא מוסב בלי ספק

רק עשב אשר בסגולתו לרפא או לשמור ממחלה פלונית, ופעם איזה אותיות כתובות, והיו תולים אותם ג"כ לתכשיט. ובמוסף הערוך (קמע) פי' ענין קשר ויש רפואה נקשרת בגרון או באבר מן האברים וגם כתבים נקשרים לרפואה ע"כ. ומענין זה האחרון היינו כתב של אותיות אשר נחשב לסגולה היו ממש הלחשים שנזכר במקרא. — ואחרי נתבררה לנו הוראת מלה זו היטב, נקל לנו כפי ענ"ד להבין ג"כ הוראת בתי הנפש הסמוך לשם לחשים; היו חושבים גם זה כעין סגולה לשמירת הגוף, ונעשה ממנו ג"כ תכשיט, והיינו, כי היו מציירים על טס של זהב או שאר מיני מתכות, איזה תמונה של בנין אשר על קבר קרובם או שעל אדם מצויין, ונושאים הציור ההוא ג"כ לתכשיט, והיה נקרא בנין כזה וגם ציורו בית הנפש מטעם הנזכר כבר.— וקצת דמיון לזה נמצא, שהיו נושאות נשי ישראל אחרי חורבן בית שני, תמונה קטנה של עיר ירושלים מצויירת על זהב, ונזכרת במשנה (רפ"ו דשבת), והתנא רבי עקיבה אשר אהבתו ותשוקתו לעיר הקדושה ההיא נודעה, עשה לאשתו תכשיט כזה (ירושלמי ובבלי שם, וע' עוד סוף סוטה). הוא אשר דברנו לאמר כי נפשות שהבאנו מלשון המשנה והברייתא, עם הוראת בנין שעל קבר, הוא משארית לה"ק בזמן הנביאים.

ג) אכן עם כל אשר ידענו מהוראות אלה השמות מצבה, ציון, בית נפש, מעט מזער התועלת אשר נשארה לדורות המאוחרים בבחינת בירור המקומות אשר שם היו נמצאים בזמן קדמון, כי עכ"פ רובם ככלם לא היה חרות עליהם שום אות וכתובת. ובזמן המשנה והתלמוד היו מקברים במערות וכוכין, כפי הנודע מכמה סיפורים וגם מהלכות במשניות. וגם אחרי הודיעו בעלי אגדה שם העיר או הכפר אשר שם קבור גדול אחד, עוד נשאר מקום הקבר ביחוד נעלם, עם כל אשר טרחו מאוחרים להגביל אותו ולקרוא עליו שם,

שנראה מברייתא דעירובין שהיה יושב בו שומר הקבר. — האמנם לרוב קצרו (או גם הוסיפו פעם) התלמודיים מלת בית. כמו בית גוברין וגוברין, בית חורן וחורן, בית נמרין ונמרין ועוד כמה. — אולם מה יקר לנו אם נמצא במקרא, השם המורכב בית נפש ממש על בנין שאצל הקבר. וזה ג"כ בדברי הנביא ישעי' (ג' כ"ח), במקום שהולך וחושב בפרט כל עדיי הנשים אשר יסיר ה', ובהם בתי הנפש והלחשים. רש"י פירש בתי הנפש שכנגד הלב, והלחשים נזמי האוזן, וכן ברד"ק. אולם לא נמצא בשום מקום שיהיה נפש מורה על מקום הלב. — אך יותר רחוק הרבה מה שפירשו בם חכמי העמים ברורנו. געזעניוס בשרשיו ובפירושו יבאר בתי הנפש פכים של שמני ריח, ומתרגם (ריעכפלאַשטכען). והיטליג רדף אחריו כזה. והנה כל מעיין בתנ"ך ידע כי בית איננו פך אף בדרך השאלה, ונפש איננו ריח או מריח, עם כל מה שיגעו לקרב הוראה זו. אך יותר מתקבל פירושם בשם לחשים שתרגמו (אַמוּלעטטען), כי השם לחש במקרא נאמר רק על חיבור איזה תיבות אשר בהם לחש וסגולה לפעול איזה דבר. וכבר קדמם הראב"ע ז"ל ח"ל: והלחשים כתבים כתובים בזהב ובכסף על דרך לחישה ע"כ. והיו נושאות טסים קטנים כאלה עם פתוחי תיבות, וקצת יספרו מאבנים טובות הנמצאות עוד היום מזמן קדם, אשר עליהן חרותות אותיות פתוחי חותם בלתי מובנות, ועוד בימי בעלי המשנה היו יוצאים בקמיעין (שבת פ"ו מ"ב), והיו נותנים אותם באצעדה או בטבעת (ירושלמי שם). — הן אמנם כפי הנראה דעת מסדרי תלמוד בבלי שם, רק דברים הנחשבים עכ"פ מן כותבם לקדושה היו נקראים קמיעין. אך לא כן מורים דברי הירושלמי שם, וביאורו יותר קרוב בזמן ובמהלך הלשון, וכפי משמעותו היה הקמיע איזה דבר נקשר וצרור באחד מאברי האדם לרפואה, וניתן מיד רופא פשוט, ופעם היה נתון בקשר ההוא

קבר, הוא משרידי ל״הק הנדברת בימי הנביאים, ונשאר כן בעינו מבלי שינוי לארמית או ליונית. וכבר הראינו דוגמאות כאלה בתולדות רבינו נתן בעל הערוך (הערה ה׳ לד כ״א). ופה הנה נראה זה כבר מאשר לא שאלו לא בירושלמי ולא בבבלי כמנהגם, מאי נפש או נפשות, אכן היה נודע אצלם מדור דור ולא נפסקה ידיעתם בו. — הן אמנם הפירוש היה נקל להבין, שנקרא כן בעבור נפש המת או בעבור מקום מנוחתו, מלשון שבת וי:נפש, ועל דרך לשון המקרא ינוחו על משכבותם (ע׳ מחברת נפשות צדיקים צד 96). ולדעתנו שתי ההוראות נתאחדו בשם זה, כי שם נפש בסתם על מת, מבואר במקרא, טמא נפש (ויקרא כ״ב, חגי ב׳). אכן שם מפשט נפש על מנוחה נמצא ג״כ (ישעי׳ י״ט ט׳) כל עשי שכר אגמי נפש, וכל המפרשים ראשונים ואחרונים וגם בחכמי העמים היום לא מצאו את הנכון והקרוב בכוונת המקרא הזה, כמו ראש המבארים ארונינו רש״י ז״ל. — הרד״ק ז״ל כתב אגמי כמו עגמי מלשון עגמה נפשי ור״מ האגמים שיש בהם דגים וקרא הדגים נפש, ופירוש הראשון קבלו המבארים היום. ושני הפירושים הם לעגמת נפש — ולשון רש״י ז״ל: אגמי נפש אגמי שבת לשון שבת וינפש, שמי האגמים נוחים ועומדים במקום אחד ע״כ, (טטיללטטעהענדע טייכע), וזה בעבור כי עשו שכר וסתימה לחוצאות המים ונשארו נחים במקומם, ואין פירוש מתקבל יותר מזה. — ואחרי נודע לנו בירור שתי ההוראות האלה לשם נפש בל הק, היה נקל לנו לשער ג״כ המקור בל״הק להשאלת שם זה אל הבנין אשר סביב הקבר, גם אילו לא מצאנו מבואר בדברי הנביאים שם כזה לבנין כזה. אך היה קשה עלינו קצת, כי יהיה חסר הנסמך אל שם זה הפרטי, שהרי הבנין איננו המת בעצמו וגם לא המנוחה בעצמה, כי אם מקום המת והמנוחה, והיה צריך להקרא בית-נפש, וכפי מה

עתה, כי על כן יאמר משל הקדמוני בפי המשורר הקדוש, ולציון יאמר איש ואיש יולד בה (תהלים פ"ז). אולם הולדת איש גדול היא רק מבא לכל הנעשה ממנו על ידו וברוחו הנכון. אך באחרית ימיו וגם אחרי חלף מזה, יתראו יותר מפעליו, וכזה טוב יום המות מיום הולדו כדברי קהלת, ולכן בוחני הדורות ומהלכי תבל ידרשו יותר אחר המתים מאל החיים—

ובעבור כי בדורנו גדלה התשוקה בין חוקרי ישראל לדרוש בתולדות עמם וקורותם, לכן החלו ג"כ להשים עין על המצבות הישנות הנמצאות הנה והנה, ולאסוף במחברות את אשר נמצא כתוב עליהן. ולזאת אמרנו: העת עת כנוס אבנים.

ב) והנה בימי קדם בזמן האבות והנביאים ועוד בימי חכמי המשנה והתלמוד, מעט מזער אשר נמצא מהעמדת מצבות על הקברים, זולת מצבת רחל אמנו (בראשית ל"ה), ומצבת אבשלום (ש"ב י"ח). ועוד מצאנו ציון על עצמות אדם (יחזקאל ל"ט ט"ו), אך לא לזכרון כבוד המת כי אם להראות מקום טומאה, וכנראה מלשון המקרא (שם) ובנה אצלו ציון עד קברו אותו וגו' וטהרו הארץ, ומלשון המשנה ריש שקלים ומציינין את הקברות, יעו"ש. וגם מצאנו ציונים (ירמי' ל"א), רק להורות לעוברי דרכים את הדרך ילכו בו. ובכל זה כבדו פעם ע"י ציון של קברים את עצמות נביא(מ"ב כ"ג).— עוד שנו חכמים בלשון המשנה מלת נפש אצל קבר המת. מותר המת בונים לו נפש על קברו (סוף פ"ב דשקלים). ושם בירושלמי בברייתא, תני רשב"ג אומר אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהן הן זכרונן. ועוד (רפ"ה דעירובין) גשרים ונפשות. ושם בגמרא בבלית (נ"ה ב') נפש שיש בה ד"א, פירש"י בנין על הקבר וסתמיה לדירת שומר הקבר עביד ע"כ. אכן מירושלמי שקלים שהבאנו נראה בביאור שעיקרו נעשה לזכרון ולכבוד המת. — ואצלנו ברור כי השם הזה נפש לבית

מכתב

מאת החוקר הנפלא, גולת הכותרת אשר על ראש עמודי התורה והחכמה, הגאון הגדול אמ"ו **שלמה יהודה ליב כהן רפאפורט** יצ"ו.

א) העת עת כנוס אבנים, ציוני קברים מפותחים ומצויינים, להעיר על ידם ישנים וישנים, עברו עליהם רבות בשנים, בעט ברזל ועופרת לקורא נסמנים, ובמקומות שונים עתה נבחנים, הוא יבין אם על אפניהם נתכנים, אם המעתיקים במלאכתם נאמנים, ואם לבותם משכל לא נצפנים, לדעת לעות דבר לגלות אוצרות נטמנים.

וכמו חוקרים בנטעים מתהלכים בגני חמד ובשדי צמחים, יתור נצנים מגמתם ואחר כל ירוק ידרושו, בתארו ובמראהו וגם בסגולות עורקיו הפנימים, כן חוקרים בתולדות עם ישרון ומוליכיו מדור דור, יתהלכו עתה בשדי קברות אשר בעדות לישראל, ומחפשים כה וכה אם ימצאו ציון ישן על מת קדמוני, ואז יתבוננו מי הוא זה, אם גדול בתורה וביראה, בחכמה ובשם, ומה כתוב עליו. — ואם בקורות תבל בכלל, חלק רב ויתר שאת למצוייני כל דור בתולדות הזמן וכל הנעשה בו, מאשר הוא לעם ההולכים בה, כאשר העירו חכמים על זה; הלא יותר ויותר יאמר כזה על קורות בני עמנו, אשר לא בזרוע הרא"ו כחם מעולם, כי אם ברוח, והרוח מאלוה לבשה את גדולי הדורות מוליכיהם ומדריכיהם, והם רבו אצלינו יותר במספר, בערך אל מספר מוליכי יתר לאומים, כפי אשר אנחנו המעט מכל העמים, ובכל זה חשק ה' בנו להיות לו לעם סגולה (דברים ז'), וכאשר העירותי בערך מלין (הגהה סי' ג') על מאמר מרז"ל, אשה אחת ילדה ס' רבוא בכרס אחד, ופירשו אח"כ בעצמם זו יוכבד שילדה את משה ששקול כנגד ס' רבוא. — ואוסיף

מעות יוכל לתקון.

אצל נומ׳ 3 נשכח לציין שני דלתות לסגור מלת (בחומה).
" " 5 . . . מילין (על ההר שנקברים הנפלים).
" " 6 . . . מלת (בחומה).
" " 7 . . . מילין (מצבת בצורת אשכול).
" " 8 . . . (בית אבנים וצורת אריה נפסל מאבן).
" " 9 תחת מלה החכם קרי החסיד.
" " 10 נשכח לציין (בית אבנים). ותחת אדר שני קרי אדר שנת
" " 12 תחת יום ו׳ ז׳ אייר שפ״ח קרי יום ד׳ ב׳ אייר שפ״ה
" " 13 נשכח לציין שני דלתו׳ לסגור מלות (תמונת זאב)
" " 16 . . . מילין (בית אבנים וצורת אשכול)
" " 20 . . . (בית אבנים משיש לבן עם צורת אות ההתרוממות הנקרא חַרעןסווחַספען)
" " 27 . . . הדלתות לסגור המילין (דמות שה)
" " 31 . . . (בית אבנים משיש לבן עם צורות שונות)
" " 34 . . . להגדיל הלמ״ד במלת לעתו. כי הפרט תק״ז
" " 46 תחת מלות-יום ה׳ קרי יום ד׳
" " 65 נשכח לציין (בית אבנים)
" " 81 . . . . (שברי לוחות מבית אבנים). ואצל מלות אלופי ומיודעי חסר הקו ונקראים כמו אלופים ומיודעים
" " 82 84 86 87 94 96 נשכח לציין (בית אבנים).
" " 98 נשכח לציין (בית אבנים), ותחת עש״ק כ׳ אלול קרי עש״ק ד׳ אלול
" " 99 . . . . (בית אבנים), ותחת בש״ק כ״ה שבט קרי בש״ק ר״ח שבט
" " 100 תחת המלה אליי קרי אלל
" " 114 נשכח לציין (בית אבנים).
" " 153 תחת ביום ג׳ ד׳ מרחשון קרי יום ג׳ ר״ח מרחשון
" " 166 תחת יום ז׳ ש״ק י״ד סיון קרי יום ז׳ ש״ק י״ב סיון.

והשאר מאה ואחד מצבות באותיות בולטות, אך מצבה אחת נומ׳ 10 בית אבנים יש לה שתי אבנים באותיות משוקעות ומתחילין: הלא טוב וכו׳ ואלה אזכרה וכו׳. וכל שנמחק מן הכתב ציינתי בנקודות, והערות שלי ציינתי וסגרתי בשני דלתות כזה ( ).

ובשגם שראיתי אחרי רואי שעוד נפלו שגיאות בהעתקה שלי חזרתי על כל הצדדים וחברתי עוד לוח הטעות תיקון לתיקונים. וקראתי קובץ מכתבי המצבות בשם גל עד, שהציונים עדים נאמנים כי אבותינו אהבו את ה׳ בכל לבבם ובכל נפשם לאות ולדורות, וחרפו נפשם למות ולא סרו ממצות אלהיהם, זכותם יגן בעדנו.

פראג אסרו חג השבועות שנת ה׳ תרט״ז לפ״ג.

המוציא לאור.

עתה, כי על כן יאמר משל הקדמוני בפי המשורר הקדוש, ולציון יאמר איש ואיש יולד בה (תהלים פ"ז). אולם הולדת איש גדול היא רק מבא לכל הנעשה בזמנו על ידו וברוחו הנכון. אך באחרית ימיו וגם אחרי חלף מזה, יתראו יותר מפעליו, ובזה טוב יום המות מיום הולדו כדברי קהלת, ולכן בוחני הדורות ומהלכי תבל ידרשו יותר אחר המתים מאל החיים —

ובעבור כי בדורנו גדלה התשוקה בין חוקרי ישראל לדרוש בתולדות עמם וקורותם, לכן החלו ג"כ להשים עין על המצבות הישנות הנמצאות הנה והנה, ולאסוף במחברות את אשר נמצא כתוב עליהן. ולזאת אמרנו: העת עת כנוס אבנים.

ב) והנה בימי קדם בזמן האבות והנביאים ועוד בימי חכמי המשנה והתלמוד, מעט מזער אשר נמצא מהעמדת מצבות על הקברים, זולת מצבת רחל אמנו (בראשית ל"ה), ומצבת אבשלום (ש"ב י"ח). ועוד מצאנו ציון על עצמות אדם (יחזקאל ל"ט ט"ו), אך לא לזכרון כבוד המת כי אם להראות מקום טומאה, וכנראה מלשון המקרא (שם) ובנה אצלו ציון עד קברו אותו וגו' וטהרו הארץ, ומלשון המשנה ריש שקלים ומציינין את הקברות, יעו"ש. וגם מצאנו ציונים (ירמי' ל"א), רק להורות לעוברי דרכים את הדרך ילכו בו. ובכל זה כבדו פעם ע"י ציון של קברים את עצמות נביא (מ"ב כ"ג). — עוד שנו חכמים בלשון המשנה מלת נפש אצל קבר המת. מותר המת בונים לו נפש על קברו (סוף פ"ב דשקלים). ושם בירושלמי בברייתא, תני רשב"ג אומר אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהן הן הן זכרונן. ועוד (רפ"ה דעירובין) גשרים ונפשות. ושם בגמרא בבלית (נ"ה ב') נפש שיש בה ד"א, פירש"י בנין על הקבר וסתמיה לדירת שומר הקבר עביד ע"כ. אכן מירושלמי שקלים שהבאנו נראה בביאור שעיקרו נעשה לזכרון ולכבוד המת. — ואצלנו ברור כי השם הזה נפש לבית

מכתב

מאת החוקר הנפלא, גולת הכותרת אשר על ראש עמודי התורה והחכמה, הגאון הגדול אמ"ו **שלמה יהודה ליב כהן רפאפורט** יצ"ו.

א) העת עת כנוס אבנים, ציוני קברים מפותחים ומצויינים, להעיר על ידם ישנים וישנים, עברו עליהם רבות בשנים, בעט ברזל "ועופרת" לקורא נסמנים, ובמקומות שונים עתה נבחנים, הוא יבין אם על אפניהם נתכנים, אם המעתיקים במלאכתם נאמנים, ואם לבותם משכל לא נצפנים, לדעת לעות דבר לגלות אוצרות נטמנים.

וכמו חוקרים בנטעים מתהלכים בגני חמד ובשדי צמחים, יתור נצנים מגמתם ואחר כל ירוק ידרושו, בתארו "ובמראהו וגם בסגולות עורקיו הפנימים, כן חוקרים בתולדות עם ישרון ומוליכיו מדור דור, יתהלכו עתה בשדי קברות אשר בעדת לישראל, ומחפשים כה וכה אם ימצאו ציון ישן על מת קדמוני, ואז יתבוננו מי הוא זה, אם גדול בתורה וביראה, בחכמה ובשם, ומה כתוב עליו. — ואם בקורות תבל בכלל, חלק רב ויתר שאת למצוייני כל דור בתולדות הזמן וכל הנעשה בו, מאשר הוא לעם ההולכים בה, כאשר העירו חכמים על זה; הלא יותר ויותר יאמר מזה על קורות בני עמנו, אשר לא בזרוע הרא"ו "כחם מעולם, כי אם ברוח, והרוח מאלוה לבשה את גדולי הדורות מוליכיהם ומדריכיהם, והם רבו אצלינו יותר במספר, בערך אל מספר מוליכי יתר לאומים, כפי אשר אנחנו המעט מכל העמים, ובכל זה חשק ה' בנו להיות לו לעם סגולה (דברים ז'), וכאשר העירותי בערך מלין (אגדה סי' כ') על מאמר מרז"ל, אשה אחת ילדה ס' רבוא בכרם אחד, ופירשו אח"כ בעצמם זו יוכבד שילדה את משה ששקול כנגד ס' רבוא. — ואוסיף

טעות יוכל לתקון.

אצל נומ׳ 3 נשכח לציין שני דלתות לסגור מלת (בחומה).
„ „ 5 . . . מילין (על ההר שנקברים הנפלים).
„ „ 6 . . . מלת (בחומה).
„ „ 7 . . . מילין (מצבת בצורת אשכול).
„ „ 8 . . . (בית אבנים וצורת אריה נפסל מאבן).
„ „ 9 תחת מלה החכם קרי החסיד.
„ „ 10 נשכח לציין (בית אבנים). ותחת אדר שני קרי אדר שנת
„ „ 12 תחת יום ו׳ ז׳ אייר שפ״ח קרי יום ד׳ ב׳ אייר שפ״ה
„ „ 13 נשכח לציין שני דלתו׳ לסגור מלות (תמונת זאב)
„ „ 16 . . . מילין (בית אבנים וצורת אשכול)
„ „ 20 . . . (בית אבנים משיש לבן עם צורת אות ההתרוממות הנקרא חַדעןסווחַפפען)
„ „ 27 . . . הדלתות לסגור המילין (דמות שה)
„ „ 31 . . . (בית אבנים משיש לבן עם צורות שונות)
„ „ 34 . . . להגדיל הלמ״ד במלת לעתו. כי הפרט תק״ז
„ „ 46 תחת מלות יום ה׳ קרי יום ד׳
„ „ 65 נשכח לציין (בית אבנים)
„ „ 81 . . . (שברי לוחות מבית אבנים), ואצל מלות אלופי ומיודעי חסר הקו ונקראים כמו אלופים ומיודעים
„ „ 82 84 86 87 94 96 נשכח לציין (בית אבנים).
„ „ 98 נשכח לציין (בית אבנים), ותחת עש״ק כ׳ אלול קרי עש״ק ד׳ אלול
„ „ 99 . . . (בית אבנים), ותחת בש״ק כ״ה שבט קרי בש״ק ר״ח שבט
„ „ 100 תחת המלה אליי קרי אלל
„ „ 114 נשכח לציין (בית אבנים).
„ „ 153 תחת ביום ג׳ ד׳ מרחשון קרי יום ג׳ ר״ח מרחשון
„ „ 166 תחת יום ז׳ ש״ק י״ד סיון קרי יום ז׳ ש״ק י״ב סיון.

והשאר מאה ואחד מצבות באותיות בולטות, אך מצבה אחת נומ׳ 10 בית אבנים יש לה שתי אבנים באותיות משוקעות ומתחילין: הלא טוב וכו׳ ואלה אזכרה וכו׳. וכל שנמחק מן הכתב ציינתי בנקודות, והערות שלי ציינתי וסגרתי בשני דלתות כזה ( ).

ובשגם שראיתי אחרי רואי שעוד נפלו שגיאות בהעתקה שלי חזרתי על כל הצדדים וחברתי עוד לוח הטעות תיקון לתיקונים. וקראתי קובץ מכתבי המצבות בשם גל עד, שהציונים עדים נאמנים כי אבותינו אהבו את ה׳ בכל לבבם ובכל נפשם לאות ולדורות, וחרפו נפשם למות ולא סרו ממצות אלהיהם, זכותם יגן בעדנו.

פראג אסרו חג השבועות שנת ה׳ תרט״ז לפ״ג.

המוציא לאור.

כי הרבה, מהן נעלמו במשך הזמנים שפוני טמוני חול, לא יוכלו עין לראות, מהן נשברו ברוב עתים וימים, מהן נפצו אויבינו כאבני גיר ולקחו אותן לבנין ביתם וטירותם, אחרי אשר גללו בחרות אפם האבנים מעל פי הבור, וחצו גם את המת כטרף לשניהם.

לזאת יגעתי להקריב קרבן עולה על מזבח הדפוס נוסחאות המצבות על בית עלמין ישן דקהלתנו, אשר זה כמה שנים החל מורי חמי התורני כמהר"ר משה וואלף ייטלס ז"ל סופר דח"ק גומלי חסדים פה לאספם, ואני ממלא את מקום כבודו, טפחתים בהגהות ורביתים במאה וחמשים ציונים. ואף גם הם מעט מהרבה אלפים ציונים הנמצאים בשדה הקבורה הזאת, לא מעט טורח ועמל יגיעתי, ונתתי בעפר פי למצא שחר ולהכיר האותיות ולהקריבם אחת אל אחת עד אשר מצאתי הפתרון, ואם יוסיף ה' ימי חלדי ויעזרני חיל להעתיק עוד אשר חרות על לוחות המצבות, אשלח אותם מעת לעת על פני חוצות.

ובטרם אכלה לדבר אודיעך קורא נעים שבתוך הציונים האלה נמצאים עשרים בתי אבנים מאבני שיש לבן או אדמדם, וס"ח אבנים באותיות משוקעות, ואלו הן:

Nro. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 12. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 29. 30. 40. 41. 47. 48. 49. 50. 51. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 61. 63. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 79. 81. 89. 90. 92. 100. 109. 112. 113. 121. 122. 126. 127. 130. 141. 144. 151. 152. 167. 168. 169 170.

צרות אחרונות משכחות את הראשונות, כל ימיהם מכאובים וכעס ענינם, גם בלילה לא שכב לבם מפחד אויביהם, ואיך ימצאו ידיהם לאסוף ולכנוס לתת טוב לבניהם אחריהם, זכרון דברים כל הקורות אותם במחלפות הזמנים וצוק העתים. ומאת הרשום בכתב, חלק האחד היה למאכולת אש בהרבה שרפות שהיו בקהלתנו, וחלק השני צנוף צנפתהו כדור המקרה אל ארץ גזירה, אל מקום אשר לא יזכר ולא יפקד ולא יעלה על לב לעולם.

אמנם אחרי אשר הניח ה׳ לנו מאויבינו מסביב, ממצור ומצוק יצאנו, וימי שלוה מצאנו, והשמש החכמה לאט לאט הגיה חשכת האומים, ורוח טוב לבשה את שופטי ורוזני ארץ היושבים על כסאות המשפט לשפות שלום לנו בפתשגן כתב הדת, וברצות ה׳ דרכנו לשלוח לנו מלך עוזר ומושיע, אדיר וחסיד טוב לכל, אדונינו הקיסר פראנץ יאזעף יר״ה, אשר יצא בהדר גאון עזו להטיב עמנו ככל הגוים אשר תחת כבוד כסאו הרמה, נלכה נא גם אחרי אוהבי שוחר הטוב והתושיה בארצות אחרות, לרעות בגנים וללקוט שושנים אבני זכרון הנפוצים והנפרדים, לבנות בית אוצר ביקורי העתים, כאשר עשו רבים וכן שלמים בשנים העוברות, והוציאו ישן מפני חדש, ואשר בחשך גלו להעלות זכרון ראשונים ולהציל מרדת שחת בשוט שוטף הזמן, עובר וכלה הנותרת מן האבנים פתוחי חותם על שמות בני ישראל מציבי יד קברתם, ולספר בציון שמם ותהלתם,

דבר אחד לדור.

כי ישאלון בניכם מחר לאמר, מה האבנים האלה לכם? ואמרתם האבנים האלה לזכרון לבני ישראל, למען ידעו דור אחרון, בניהם ילדון להם, לחקור ולדרוש קורות חיי ותולדות גדולי קרית פראג וארץ ביהמן מה המה לנו. כי הנה כל העמים ילכו איש לשמוע כלמודים דברי חכמים יודעי העתים זוכרי ימות עולם מוסדות דור ודור ושופטיו, דור ודור ודורשיו, מה ראו ומה הגיע אליהם, יספורו בכתוב עמים זה אדם גדול ורחב ידים ילד שם, וזה בעיר הזאת הציץ בציץ הכמתו, ועשו ספרים הרבה אין קץ בדברי הימים, וחקת עולם להם חק ולא יעבור ללמוד מתוכם, ואת בניהם ילמדון בכל בתי ספר מקומות אשר בם תחנות חכמים וידועים, ימי הולדם וימי מיתתם, תקפם וגבורתם, מעשיהם ופעולת חייתם, לילך בעקבותיהם. ומה נעשה לאחותנו בת פראג עיר ואם בישראל ביום שידובר בה? ואיה ספר זכרונות שלשלת הגדולה מהגבורים אשר בארץ המה, אנשי שם מביני מדע אשר הלכו לפנינו ואשר יצאו לפנינו, אנשי מופת אשר היו למאורות וכזהר מזהירים בתורתם ובצדקתם? אך אל תשתומם אל המראה כי הימים הראשונים לא היו טובים מאלה, ואבותינו היו דחוקים ונלחצים עד מאד, נודדים ממקומם, פנו לימין ואין עוזר לשמאל ואין סומך, ובטרם תבא עליהם הישועה האחת, יולדו להם

ספר

גלעד

קובץ

מאה ושבעים כתבי לוחות אבני זכרון

בשדה הקבורה ישן נושן ק"ק פראג יע"א.

עם

כתב חזון ובאר מכתב שלמה

[illegible]כם הגדול, החוקר המהולל, מאור הגולה, מופת
דורנו, הגאון אדונינו מורינו ורבינו כש"ת

שלמה יהודה כהן רפאפורט ש"ן

אב"ד פה.

אספם והוציאם לאור

קלמן ליעבן.

פראג ה' תרט"ז.

בוכדרוקערייא פאן משה הלוי לנדא.

מכתב

מאת החוקר הנפלא, גולת הכותרת אשר על ראש עמודי התורה והחכמה, הגאון הגדול אמ"ו **שלמה יהודה ליב כהן רפאפורט** יצ"ו.

א) העת עת כנוס אבנים, ציוני קברים מפותחים ומצויינים, להעיר על ידם ישנים וישנים, עברו עליהם רבות בשנים, בעט ברזל "ועופרת" לקורא נסמנים, ובמקומות שונים עתה נבחנים, הוא יבין אם על אפניהם נתכנים, אם המעתיקים במלאכתם נאמנים, ואם לבותם משכל לא נצפנים, לדעת לעות דבר לגלות אוצרות נטמנים.

וכמו חוקרים בנטעים מתהלכים בגני חמד ובשדי צמחים, יתור נצנים מגמתם ואחר כל ירוק ידרושו, בתארו ובמראהו וגם בסגולות עורקיו הפנימים, כן חוקרים בתולדות עם ישרון ומוליכיו מדור דור, יתהלכו עתה בשדי קברות אשר בעדות לישראל, ומחפשים כה וכה אם ימצאו ציון ישן על מת קדמוני, ואז יתבוננו מי הוא זה, אם גדול בתורה וביראה, בחכמה ובשם, ומה כתוב עליו. — ואם בקורות חבל בכלל, חלק רב ויתר שאת למצוייני כל דור בתולדות הזמן וכל הנעשה בו, מאשר הוא לעם ההולכים בה, כאשר העירו חכמים על זה; הלא יותר ויותר יאמר כזה על קורות בני עמנו, אשר לא בזרוע הראו כחם מעולם, כי אם ברוח, והרוח מאלוה לבשה את גדולי הדורות מוליכיהם ומדריכיהם, והם רבו אצלינו יותר במספר, בערך אל מספר מוליכי יתר לאומים, כפי אשר אנחנו המעט מכל העמים, ובכל זה חשק ה' בנו להיות לו לעם סגולה (דברים ז'), וכאשר העירותי בערך מלין (אגדה סי' ב') על מאמר מרז"ל, אשה אחת ילדה ס' רבוא בכרס אחד, ופירשו אח"כ בעצמם זו יוכבד שילדה את משה ששקול כנגד ס' רבוא. — ואוסיף

מעות יוכל לתקון.

אצל נומ׳ 3 נשכח לציין שני דלתות לסגור מלת (בחומה).
" " 5 . . . . מילין (על ההר שנקברים הנפלים).
" " 6 . . . . מלת (בחומה).
" " 7 . . . . מילין (מצבת בצורת אשכול).
" " 8 . . . . (בית אבנים וצורת אריה נפסל מאבן).
" " 9 תחת מלה החכם קרי החסיד.
" " 10 נשכח לציין (בית אבנים), ותחת אדר שני קרי אדר שנת
" " 12 תחת יום ו׳ ז׳ אייר שפ״ח קרי יום ד׳ ב׳ אייר שפ״ה
" " 13 נשכח לציין שני דלתו׳ לסגור מלות (תמונת זאב)
" " 16 . . . . מילין (בית אבנים וצורת אשכול)
" " 20 . . . . (בית אבנים משיש לבן עם צורת אות ההתרוממות הנקרא חָדעְ(סוֹוחַספען)
" " 27 . . . . הדלתות לסגור המילין (דמות שה)
" " 31 . . . . (בית אבנים משיש לבן עם צורות שונות)
" " 34 . . . . להגדיל הלמ״ד במלת לעתו, כי הפרט תק״ו
" " 46 תחת מלות יום ה׳ קרי יום ד׳
" " 65 נשכח לציין (בית אבנים)
" " 81 . . . . . (שברי לוחות מבית אבנים), ואצל מלות אלופי ומיודעי חסך הקו ונקראים כמו אלופים ומיודעים
" " 82 84 86 87 94 96 נשכח לציין (בית אבנים).
" " 98 נשכח לציין (בית אבנים), ותחת עש״ק כ׳ אלול קרי עש״ק ד׳ אלול
" " 99 . . . . . (בית אבנים), ותחת בש״ק כ״ה שבט קרי בש״ק ר״ח שבט
" " 100 תחת המלה אלי׳ קרי אלל
" " 114 נשכח לציין (בית אבנים).
" " 153 תחת ביום ג׳ ר׳ מרחשון קרי יום ג׳ ר״ח מרחשון
" " 166 תחת יום ז׳ ש״ק י״ד סיון קרי יום ז׳ ש״ק י״ב סיון.

והשאר מאה ואחד מצבות באותיות בולטות, אך מצבה אחת נומ׳ 10 בית אבנים יש לה שתי אבנים באותיות משוקעות ומתחילין: הלא טוב וכו׳ ואלה אזכרה וכו׳. וכל שנמחק מן הכתב ציינתי בנקודות, והערות שלי ציינתי וסגרתי בשני דלתות כזה ( ).

ובשגם שראיתי אחרי רואי שעוד נפלו שגיאות בהעתקה שלי חזרתי על כל הצרדים והברתי עוד לוח הטעות תיקון לתיקונים. וקראתי קובץ מכתבי המצבות בשם גל עד, שהציונים עדים נאמנים כי אבותינו אהבו את ה׳ בכל לבבם ובכל נפשם לאות ולדורות, וחרפו נפשם למות ולא סרו ממצות אלהיהם, זכותם יגן בעדנו.

פראג אסרו חג השבועות שנת ה׳ תרט״ז לפ״ג.

המוציא לאור.